68ste vergadering

Dinsdag 3 april 1984
Aanvang 14.00 uur

Voorzitter: Dolman

Tegenwoordig zijn 124 leden, te weten:

Aarts, Alders, Andela-Baur, Van Baars, Beckers-de Bruijn, Ter Beek, De Beer, Beinema, Van den Bergh, J.D. Blaauw, P.M. Blauw, De Boer, De Boois, Borgman, Brouwer, Buikema, Van der Burg, Buurmeijer, Cornelissen, Couprie, Dales, M.P.A. van Dam, Dees, Dijkman, Dijkstal, Van Dis, Van der Doef, Dolman, Ernsting, Van Erp, Van Es, Evenhuis, Evenhuis-van Essen, Eversdijk, Faber, Franssen, Frinking, Gerritse, De Grave, Groenman, Gualthérie van Weezel, Van Heemskerck Pillis-Duvekot, Van der Heijden, Van der Hek, Herfkens, Hermans, Hermes, Hummel, Jacobse, Janmaat, Jorritsma-Lebbink, Kamp, Keja, Van Kemenade, Knol, De Kok, Kombrink, Konings, Van der Kooij, De Korte, Korthals, Kosto, Kraaijeveld-Wouters, Krajenbrink, De Kwaadsteniet, Laning-Boersema, Lankhorst, Lauxtermann, Leerling, Linschoten, Lucassen-Stauttener, Mateman, Meijer, Metz, Moor, Niessen, Nijhuis, Nijland, Nijpels, Van Noord, Nypels, Van Ooijen, Oomen-Ruijten, Den Ouden-Dekkers, Patijn, Paulis, Poppe, De Pree, Rempt-Halmmans de Jongh, Van Rey, Rienks, Van Rossum, Salomons, Van der Sanden, Schartman, Scholten, Schutte, Van der Spek, Spieker, Stemerdink, Stoffelen, Tazelaar, Terpstra, Van den Toorn, Toussaint, Ubels-Veen, Ter Veld, Veldhoen, Te Veldhuis, De Visser, Van der Vlies, Van Vlijmen, Voorhoeve, Vos, B. de Vries, Waalkens, De Waart, Wagenaar, Wallage, Wessel-Tuinstra, Wiebenga, Willems, Wolters en Wöltgens,

en de heer Deetman, minister van Onderwijs en Wetenschappen, mevrouw Korte-van Hemel, staatssecretaris van Justitie, de heren Brokx, staatssecretaris van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, en De Graaf, staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid,

De **Voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mee, dat zijn ingekomen berichten van verhindering van de leden:

Eshuis, Zijlstra, Hennekam, Van der Mei, Engwirda, Weisglas, Lansink, G.C. van Dam, Tommel, Braams, Weijers, Müller-van Ast en K.G. de Vries, wegens verblijf buitenslands, de hele week;

Den Uyl, wegens bezigheden elders;

Haas-Berger, Jabaaij, Van der Linden, Van Nieuwenhoven, Worrell en Mik, wegens ziekte, de hele week;

Tripels, wegens ziekte, ook de komende weken.

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

De **Voorzitter**: De ingekomen stukken staan op een lijst, die op de tafel van de griffier ter inzage ligt. Op die lijst heb ik ook voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het einde van de vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan, dat de Kamer zich met de voorstellen heeft verenigd.

Regeling van werkzaamheden

De **Voorzitter**: Ik stel voor, aan de orde te stellen en toe te voegen aan de agenda van 10, 11 en 12 april a.s.:

het verslag van een op 28 maart jl. gehouden mondeling overleg over de uitvoering van moties en amendementen van de WVC-begroting, met spreektijden van 5 minuten per fractie.

Ik stel voor, de stemmingen over het voorstel van rijkswet 16946, R 1180 (Staatsloosheid; meervoudige nationaliteit) uit te stellen tot na de eindstemming over het voorstel van rijkswet 16947, R 1181 (Nederlanderschap).

Aangezien geen van beide Kamers der Staten-Generaal uitdrukkelijk goedkeuring heeft gevraagd van de Internationale Overeenkomst gedrukt onder nr. 18263, die op 29 februari 1984 aan de Kamer is overgelegd, stel ik voor, dit stuk voor kennisgeving aan te nemen.

Overeenkomstig de voorstellen van de Voorzitter wordt besloten.

De **Voorzitter**: Ik geef het woord aan de heer Meijer, die het heeft gevraagd.

De heer **Meijer** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Gisteren, na afloop van de Raad van Ministers van Financiën van de Europese Gemeenschappen, heeft de heer Ruding een aantal uitspraken gedaan, waaromtrent wij op korte termijn graag nader opheldering willen verkrijgen. De heer Ruding heeft zich met name uitgesproken over het recent afgesloten landbouwakkoord. Hij heeft als zijn mening gegeven dat daarbij voldoende is bezuinigd – als tenminste de weergave van zijn woorden juist is – en gezegd dat hij weinig bereid is op dit moment bij te dragen in de kosten van het landbouwakkoord. Hij heeft voorts nog een aantal verdergaande uitspraken gedaan over de eventuele financiering van dit akkoord.

Mijnheer de Voorzitter! Met het oog op het feit dat deze week met de minister van Landbouw en Visserij een overleg plaatsvindt over de consequenties van het landbouwakkoord, zouden wij graag op korte termijn – als het even kan: uiterlijk morgen – van de minister van Financiën een brief ontvangen, waarin hij aangeeft wat hij precies heeft gezegd na afloop van de Raad van Ministers van Financiën in Luxemburg en welke precies zijn opvattingen zijn over het landbouwakkoord zoals dat nu op tafel ligt, en over de financiële consequenties daarvan.

De **Voorzitter**: Ik zal dit verzoek overbrengen.

Ik geef het woord aan de heer Buurmeijer, die het heeft gevraagd.

De heer **Buurmeijer** (PvdA): Blijkens kranteberichten is er een rapport

Voorzitter

uitgebracht door een ILO-commissie inzake de loonpolitiek van de Nederlandse regering. Wij zouden, via u, aan de regering willen verzoeken om, indien zij op de hoogte is van dit rapport, de Kamer hierover te informeren door toezending van dit rapport.

De **Voorzitter**: Ik zal dit verzoek overbrengen.

Aan de orde zijn de **stemmingen over acht moties,** ingediend in de UCV van 5 maart jl. over **het echte-minimabeleid,** te weten:

– de motie-Beckers-de Bruijn over de koopkracht van de minima (18 192, nr. 5);

– de motie-Buurmeijer c.s. over de eenmalige uitkering 1983 (18 192, nr. 6);

– de motie-Willems over de inkomenspositie van studerenden, dienstplichtigen en dienstweigeraars (18192, nr. 7);

– de motie-De Korte over het aanpassen naar boven van het beschikbare budget voor 1985 voor de 'echte' minimumvoorziening (18 192, nr. 8);

– de motie-Buurmeijer/Groenman over het voorkomen van ongewenste koopkrachtdaling (18 192, nr. 9);

– de motie-Buurmeijer over de huishoudens met kinderen (18 192, nr. 10);

– de motie-Kraaijeveld-Wouters c.s. over de nevenverdiensten in de zin van de ABW (18 192, nr. 11);

– de motie-Brouwer c.s. over afzien van het voorgenomen bezuinigingspakket in de sociale zekerheid (18 192, nr. 12).

De **Voorzitter**: Het is mij gebleken, dat deze moties voldoende worden ondersteund.

Mevrouw Brouwer heeft mij verzocht de beraadslaging te openen.

Ik stel voor, aan dit verzoek te voldoen.

Daartoe wordt besloten.

Mevrouw **Brouwer** (CPN): Mijnheer de Voorzitter! Ik zou de in dit verband ingediende motie op stuk nr. 12 willen aanhouden. Het heeft thans weinig zin, deze motie in stemming te brengen.

De **Voorzitter**: Op verzoek van mevrouw Brouwer stel ik voor, haar motie (18 192, nr. 12) van de agenda af te voeren.

Daartoe wordt besloten.

De beraadslaging wordt gesloten.

In stemming komt de motie-Beckers-de Bruijn (18 192, nr. 5).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aan wezige leden van de fracties van de PPR, de CPN, de PSP en de EVP voor deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de motie-Buurmeijer c.s. (18 192, nr. 6).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat deze motie met algemene stemmen is aangenomen.

In stemming komt de motie-Willems (18 192, nr. 7).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, D'66, de SGP, de RPF en het GPV tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de motie-De Korte (18 192, nr. 8).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fractie van de PSP tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is aangenomen.

In stemming komt de motie-Buurmeijer/Groenman (18 192, nr. 9).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD en de SGP tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de motie-Buurmeijer (18 192, nr. 10).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, de CPN, de PPR, de PSP, de EVP en de groep Scholten/Dijkman voor deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen zodat zij is verworpen.

In stemming komt de motie-Kraaijeveld-Wouters c.s. (18 192, nr. 11).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat deze motie met algemene stemmen is aangenomen.

Ik stel voor, de stukken nr. 18 192 voor kennisgeving aan te nemen.

Daartoe wordt besloten.

De heer **Willems** (PSP): Mijnheer de Voorzitter! Mag ik de regering in de persoon van de staatssecretaris vragen, of hij de Kamer wil berichten op welke wijze hij de nu met algemene stemmen aangenomen moties op de stukken nrs. 6 en 11 zal uitvoeren?

Staatssecretaris **De Graaf**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wil de Kamer graag daarover berichten. Met name één van de moties vergt op korte termijn een extra uitgave. Dit moet uiteraard via de ministerraad lopen. Daar kan ik dus niet op vooruitlopen, maar zodra dat is afgerond, zal ik de Kamer informeren.

De heer **Willems** (PSP): Mijnheer de Voorzitter! Mag ik uit deze opmerking begrijpen dat de staatssecretaris erkent dat het om een urgente, zeer acute problematiek gaat en dat er dus ook heel snel duidelijkheid moet komen?

Staatssecretaris **De Graaf**: Mijnheer de Voorzitter! Ik erken met name dat de zaak die in de motie op stuk nr. 6 wordt genoemd, een urgente zaak is, omdat dat met terugwerkende kracht is. De andere moties hebben betrekking op 1985 of op de invulling van de maatregelen in 1984. Met name de eerste motie vergt van mij enige bezinning en overleg met het kabinet, maar ik zal de Kamer zo spoedig mogelijk bericht doen toekomen.

Aan de orde is de **stemming over een motie,** ingediend op 27 maart 1984 bij de stemmingen over een aantal moties over **woonlastenproblematiek en huurbeleid,** te weten:

– de gewijzigde motie-Nypels/Van Es over een samenhangend huurbeleid voor alle huurwoningen in stadsvernieuwingsgebieden (18 241, 18 104 en 18 213, nr. 28).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de SGP, de RPF, het GPV en de Centrumpartij tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is aangenomen.

Aan de orde zijn de **stemmingen** in verband met het wetsvoorstel **Wijziging van de Lager-onderwijswet 1920 met betrekking tot onderwijs aan leerlingen met een niet-Nederlandse culturele achtergrond (17 659)**

en over:

– de motie-Willems/Ernsting over leerlingen met een Surinaamse of Antilliaanse achtergrond (17 659, nr. 11);

Voorzitter

– de motie-Van Ooijen over het onderwijs aan culturele minderheden (17628, nr. 75);

– *de motie-Van Ooijen over leden* van etnische minderheden, die een opleiding volgen tot leraar voor het basisonderwijs (17628, nr. 76);

– de motie-Ernsting/Willems over een opleiding tot de bevoegdheid tot het geven van onderwijs in eigen taal en cultuur (17659, nr. 12).

De **Voorzitter**: Op verzoek van de heer Van Ooijen stel ik voor, de beraadslaging te heropenen.

Daartoe wordt besloten.

De heer **Van Ooijen** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil slechts het woord om u mede te delen dat ik na de toezegging van de staatssecretaris in tweede termijn, dat hij bezig is de motie op stuk nr. 75 uit te voeren, geen behoefte meer heb aan het handhaven van mijn motie op stuk nr. 75, zodat ik haar intrek.

De **Voorzitter**: Aangezien de motie-Van Ooijen (17628, nr. 75) is ingetrokken, maakt zij geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het begin van artikel I wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Van Ooijen (stuk nr. 9).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de SGP en de Centrumpartij tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is verworpen.

Onderdeel A wordt zonder stemming aangenomen.

De onderdelen B t/m H worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Van Ooijen (stuk nr. 10).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat dit *amendement is verworpen met* dezelfde stemverhouding als het vorige.

Onderdeel I wordt zonder stemming aangenomen.

De onderdelen J t/m L worden zonder stemming aangenomen.

Artikel I wordt zonder stemming aangenomen.

Artikel II en de beweegreden worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het wetsvoorstel.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de fractie van de Centrumpartij tegen dit wetsvoorstel heeft gestemd en de *aanwezige leden van de overige* fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

In stemming komt de motie-Willems/Ernsting (17659, nr. 11).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PSP, de PPR, de CPN, de EVP en de groep Scholten/Dijkman voor deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de motie-Van Ooijen (17628, nr. 76).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de SGP en de Centrumpartij tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is verworpen.

In stemming komt de motie-Ernsting/Willems (17659, nr. 12).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de SGP, de RPF, het GPV en de Centrumpartij tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is verworpen.

Ik stel voor, de stukken 16825, nrs. 5 en 6 voor kennisgeving aan te nemen.

Daartoe wordt besloten.

Aan de orde zijn de **stemmingen** in verband met het voorstel van rijkswet **Vaststelling van nieuwe, algemene bepalingen omtrent het Nederlanderschap ter vervanging van de Wet van 12 december 1892, Stb. 268 op het Nederlanderschap en het ingezetenschap (Rijkswet op het Nederlanderschap) (16947 (R 1181))**

en over de motie-Van den Toorn over *de advisering omtrent natualisatieverzoeken* door de Vreemdelingenpolitie (16947, R 1181, nr. 51).

De **Voorzitter**: Mevrouw Van Es vraagt heropening van de beraadslaging. Ik stel voor, aan dit verzoek te voldoen.

Daartoe wordt besloten.

Mevrouw **Van Es** (PSP): Mijnheer de Voorzitter! Ik trek mijn amendement op stuk nr. 31 in, omdat de bedoeling ervan beter wordt weergegeven in het amendement van mevrouw Haas-Berger op stuk nr. 50.

De **Voorzitter**: Aangezien het amendement-Van Es stuk (nr. 31, herdruk) is *ingetrokken, maakt het geen onderwerp* van beraadslaging meer uit.

Op het tweede lid van artikel III heeft ook het amendement van mevrouw Wessel betrekking (stuk nr. 22), dat nog vermeld staat op de stemmingslijst maar dat reeds drie maanden geleden werd ingetrokken. Ik wijs hierop voor de volledigheid.

De beraadslaging wordt gesloten.

De artikelen 1 en 2 worden zonder stemming *aangenomen*.

In stemming komt het amendement-Van Es c.s. (stuk nr. 26, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PSP, de PPR, de CPN, D'66, de EVP en de groep Scholten/Dijkman voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Ik stel vast, dat door de verwerping van dit amendement het andere op stuk nr. 26 voorkomende amendement als verworpen kan worden beschouwd.

Ik geef het woord aan mevrouw Salomons, die het heeft gevraagd.

Mevrouw **Salomons** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik verzoek u, het amendement-Haas-Berger op stuk nr. 39, I vóór het amendement-Korthals op stuk nr. 32, I in stemming te brengen.

De **Voorzitter**: Naar mij blijkt, bestaat hiertegen geen bezwaar.

In stemming komt het amendement-Haas-Berger (stuk nr. 39, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de PPR, de PSP, de CPN, de EVP en de groep Scholten/Dijkman voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Ik stel vast, dat door de verwerping van dit amendement de andere op stuk nr. 39 voorkomende amendementen als verworpen kunnen worden beschouwd.

In stemming komt het amendement-Korthals (stuk nr. 32, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, de SGP, de RPF en het GPV tegen dit amendement hebben

Voorzitter

gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Ik stel vast, dat door de aanneming van dit amendement het andere op stuk nr 32 voorkomende amendement als aangenomen kan worden beschouwd.

In stemming komt het amendement-Van Es c.s. (stuk nr. 30, herdruk).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PSP, de PPR, de CPN en de EVP voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Artikel 3, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Korthals (stuk nr. 32, I), wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 4 en 5 worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Haas-Berger/Wessel-Tuinstra (stuk nr. 40, I, herdruk).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de CPN, de PPR, de PSP, de EVP en de groep Scholten/Dijkman voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Ik stel vast, dat door de verwerping van dit amendement het andere op stuk nr. 40 (herdruk) voorkomende amendent als verworpen kan worden beschouwd.

In stemming komt het amendement-Van Es c.s. (stuk nr. 28).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PSP, de PPR, de CPN, D'66 en de EVP voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, dat het is verworpen.

In stemming komt het amendement-Wessel-Tuinstra (stuk nr. 16, II).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de SGP, De RPF, het GPV en de Centrumpartij tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is verworpen.

Artikel 6, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Korthals (stuk nr. 32, II), wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Wessel-Tuinstra (stuk nr. 14, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de SGP, de RPF, het GPV en de Centrumpartij tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is verworpen.

Ik stel vast, dat door de verwerping van dit amendement het andere op stuk nr. 14 voorkomende amendement als verworpen kan worden beschouwd, en dat het amendement-Van Es c.s. (stuk nr. 24) niet meer in stemming hoeft te komen.

In stemming komt het amendement-Van Es c.s. (stuk nr. 29).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PSP, de PvdA, de PPR, de CPN, D'66, de EVP en de groep Scholten/Dijkman voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Ik heb begrepen dat het gewijzigde amendement-Haas-Berger (stuk nr. 55, III) en het amendement-Van den Toorn/Korthals (stuk 60, I) hieraan identiek zijn, maar dat er op deze stukken ook andere onderdelen voorkomen. Naar mij blijkt, wenst de heer Van den Toorn stemming over zijn amendement op stuk nr. 60, I.

De heer **Van der Spek** (PSP): Het is verworpen!

De **Voorzitter**: Nee, nee, het is op een ander stuk gedrukt. Het is raar, dat geef ik de heer Van der Spek toe, zelfs heel raar, maar het is legitiem dat het in stemming komt.

Ik verzoek de heer Van der Spek zijn plaats in te nemen!

In stemming komt het amendement-Van den Toorn/Korthals (stuk nr. 60, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van SGP, de RPF, het GPV en de Centrumpartij tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Over het gelijkluidende gewijzigde amendement-Haas-Berger (stuk nr. 55, III) en over de andere op stuk nr. 55 voorkomende amendementen behoeft nu niet meer te worden gestemd.

In stemming komt het amendement-Wessel-Tuinstra (stuk nr. 15).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van D'66, de CPN, de PPR en de PSP voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

In stemming komt het amendement-Korthals (stuk nr. 59).

De **Voorzitter**: Ik constateer dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de SGP, de RPF en de Centrumpartij voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Artikel 7, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Van den Toorn/Korthals (stuk nr. 60, I), wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Haas-Berger (stuk nr. 41).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de RPF, het GPV en de Centrumpartij tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is verworpen.

In stemming komt het amendement-Van den Toorn/Korthals (stuk nr. 60, II).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA en de VVD voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is aangenomen.

Artikel 8, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Van den Toorn/Korthals (stuk nr. 60, II), wordt zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: De aanwezige leden van de fractie van de RPF wordt aantekening verleend, dat zij geacht wensen te worden tegen onderdeel c van dit artikel te hebben gestemd.

In stemming komt het amendement-Wessel-Tuinstra/Haas-Berger (stuk nr. 17, herdruk).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de SGP, de RPF, het GPV en de Centrumpartij tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is verworpen.

In stemming komt het amendement-Van Es c.s. (stuk nr. 27, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PSP, de CPN, de PPR, D'66 en de PvdA voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige

Voorzitter

fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Ik stel vast, dat door de verwerping van dit amendement het andere op stuk nr. 27 voorkomende amendement als verworpen kan worden beschouwd.

Over het gelijkluidende amendement-Haas-Berger (stuk nr. 45, I) behoeft niet meer te worden gestemd.

In stemming komt het amendement-Van Es c.s. (stuk nr. 25, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PSP, de PvdA, de PPR, de CPN, D'66, de EVP en de groep Scholten/Dijkman voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Ik stel vast, dat door de verwerping van dit amendement het andere op stuk nr. 25 voorkomende amendement als verworpen kan worden beschouwd.

Over het gelijkluidende amendement-Haas-Berger (stuk nr. 46, I) behoeft niet meer te worden gestemd.

In stemming komt het amendement-Wessel-Tuinstra (stuk nr. 18, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van D'66, de PvdA, de CPN, de PPR, de PSP, de EVP en de groep Scholten/Dijkman voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Ik stel vast, dat door de verwerping van dit amendement het amendement op stuk nr. 18, II als verworpen kan worden beschouwd.

In stemming komt het amendement-Haas-Berger (stuk nr. 47).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de CPN, de PPR, de PSP, de EVP en de groep Scholten/Dijkman voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

In stemming komt het amendement-Wessel-Tuinstra (stuk nr. 19, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de RPF, het GPV en de Centrumpartij tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is verworpen.

In stemming komt het amendement-Haas-Berger (stuk nr. 48, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de RPF, het GPV en de Centrumpartij tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Mevrouw **Salomons** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik verzoek u, het amendement op stuk nr. 48, II vóór dat op stuk nr. 19, II in stemming te brengen.

De **Voorzitter**: Naar mij blijkt, bestaat daartegen geen bezwaar.

In stemming komt het amendement-Haas-Berger (stuk nr. 48, II).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de RPF en de Centrumpartij tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is verworpen.

In stemming komt het amendement-Wessel-Tuinstra (stuk nr. 19, II).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van D'66, de CPN, de PPR, de PSP, de SGP, en EVP en de groep Scholten/Dijkman voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Over het gewijzigde amendement-Haas-Berger (stuk nr. 55, I) wordt niet gestemd.

Artikel 9, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Haas-Berger (stuk nr. 48, I), wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Haas-Berger (stuk nr. 46, II).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de SGP, de RPF, het GPV en de Centrumpartij tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is verworpen.

In stemming komt het amendement-Van den Toorn/Korthals (stuk nr. 60, III).

De **Voorzitter**: ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA en de VVD voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is aangenomen.

Artikel 10, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Van den Toorn/Korthals (stuk nr. 60, III), wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 11 en 12 worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Van Es (stuk nr. 23).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PSP, de PPR, de CPN, de EVP en de groep Scholten/Dijkman voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Artikel 13 wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Van Es (stuk nr. 57).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PSP, de PvdA, de PPR, de CPN, D'66, de EVP en de groep Scholten/Dijkman voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Artikel 14 wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Haas-Berger (stuk nr. 45, II).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de CPN, de PPR, de PSP, de EVP en de groep Scholten/Dijkman voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

In stemming komt het amendement-Wessel-Tuinstra (stuk nr. 18, III).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de SGP, de RPF, het GPV en de Centrumpartij tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is verworpen.

Ik stel vast, dat door de verwerping van dit amendement het amendement op stuk 18, IV als verworpen van worden beschouwd.

In stemming komt het amendement-Haas-Berger (stuk nr. 45, III).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat dit amendement is verworpen met dezelfde stemverhouding als het vorige.

In stemming komt het amendement-Wessel-Tuinstra (stuk nr. 20).

Voorzitter

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van D'66, de CPN, de PPR en de EVP voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Artikel 15 wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 16 t/m 18 worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Haas-Berger (stuk nr. 49).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de SGP, de RPF, het GPV en de Centrumpartij tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is verworpen.

Artikel 19 wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen 20 t/m 23 worden zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik merk op dat het amendement-Wessel-Tuinstra (stuk nr. 21), het amendement-Korthals (stuk nr. 35) en het amendement-Van den Toorn (stuk nr. 38) op artikel 24 zijn vervallen.

Artikel 24 wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen I en II van de Overgangsbepalingen worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Haas-Berger (stuk nr. 50).

De **Voorzitter**; Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de SGP, de RPF, het GPV en de Centrumpartij tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is verworpen.

- Artikel III wordt zonder stemming aangenomen.

Artikel IV en de beweegreden worden zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, de eindstemming volgende week te houden.

Daartoe wordt besloten.

De **Voorzitter**: De heer Van den Toorn vraagt heropening van de beraadslaging over zijn motie. Ik stel voor, aan dit verzoek te voldoen.

Daartoe wordt besloten.

De heer **Van den Toorn** (CDA): Als ik het goed heb begrepen, dan heeft de staatssecretaris de inhoud van deze motie inmiddels doorgestuurd naar de Vereniging van Nederlandse Gemeenten voor advies. Wanneer zal zij op basis daarvan de Kamer nader berichten? Zal zij dit doen voordat deze wet in werking zal treden?

Staatssecretaris **Korte-van Hemel**: Dat ligt in mijn voornemen.

De heer **Van den Toorn** (CDA): In dat geval verzoek ik de Voorzitter, de motie van de agenda af te voeren.

De **Voorzitter**: Op verzoek van de heer Van den Toorn stel ik voor, zijn motie (16947, R 1181, nr. 51) van de agenda af te voeren.

Daartoe wordt besloten.

De beraadslaging wordt gesloten.

Aan de orde zijn de **stemmingen** in verband met het wetsvoorstel **Wijziging van de Wet op het Notarisambt (17404)**.

De **Voorzitter**: Ik herinner eraan, dat de amendementen-Tripels (stukken nrs. 17, 19, I en II, 23, 24, 26, I en II en 27) door de regering zijn overgenomen.

Het begin van artikel I, de onderdelen A en Aa worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Tripels (stuk nr. 18).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA en de Centrumpartij tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

In stemming komt het amendement-Tripels (stuk nr. 20).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, D'66, de CPN, de EVP en de SGP voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

In stemming komt het amendement-Tripels (stuk nr. 21).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, de CPN, de PPR, de EVP, de SGP, het GPV en de PSP voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Onderdeel B, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Tripels (stuk nr. 18) en de overneming van de amendementen-Tripels (stukken nrs. 17 en 19, I en II), wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Tripels (stuk nr. 22).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, D'66, de CPN, de PPR, de EVP, de SGP, de RPF en de PSP voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

In stemming komt het amendement-Salomons (stuk nr. 13).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de CPN, de PPR, de PSP en de EVP voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

In stemming komt het amendement-Salomons (stuk nr. 14).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, D'66, de CPN, de PPR, de PSP, het GPV en de EVP voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Onderdeel C, zoals het is gewijzigd door de overneming van de amendementen-Tripels (stukken nrs. 23, 24 en 26, I), wordt zonder stemming aangenomen.

Onderdeel Ca wordt zonder stemming aangenomen.

Onderdeel D, zoals het is gewijzigd door de overneming van het amendement-Tripels (stuk nr. 27), wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Tripels (stuk nr. 28).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de VVD, D'66, de CPN en de EVP voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

In stemming komt het amendement-Tripels (stuk nr. 29).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het GPV en de Centrumpartij tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Onderdeel E, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Tripels (stuk nr. 29) en de

Voorzitter

overneming van het amendement-Tripels (stuk nr. 26, II), wordt zonder stemming aangenomen.

De onderdelen F en G worden zonder stemming aangenomen.

Het gewijzigde artikel I wordt zonder stemming aangenomen.

Artikel II en de beweegreden worden zonder stemming aangenomen.

Het wetsvoorstel wordt zonder stemming aangenomen.

Aan de orde is de **stemming over een motie**, ingediend op 29 maart 1984 bij de interpellatie-Buurmeijer over het **minderhedenbeleid (Terugkeer Projecten Programma)**, te weten:

– de motie-Buurmeijer c.s. over uitvoering van de gewijzigde motie-Buurmeijer c.s. op stuk 16 102, nr. 71 (16 102, nr. 72).

De **Voorzitter**: Mij is gevraagd om heropening van de beraadslaging. Ik stel voor, aan dit verzoek te voldoen.

Daartoe wordt besloten.

De heer **Buurmeijer** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Wat de meerderheid van de Kamer niet vermocht, lukte via de Raad van State. Gisteren heeft ons een brief bereikt, waarin de staatssecretaris meedeelt dat zij onverwijld de 33 in het geding zijnde projecten van financiële ondersteuning zal voorzien. Dientengevolge trek ik mijn motie in.

De **Voorzitter**: Aangezien de motie-Buurmeijer (16 102, nr. 72) is ingetrokken, maakt zij geen onderdeel van beraadslaging meer uit.

De beraadslaging wordt gesloten.

De heer **Lankhorst** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil hierover nog iets zeggen.

De **Voorzitter**: Aangezien het enige wat op de agenda staat de stemming over de motie is en de motie nu is ingetrokken, is er niets meer om over te beraadslagen.

De heer **Lankhorst** (PPR): De motie is ingetrokken omdat de staatssecretaris een brief heeft geschreven naar aanleiding van de uitspraak van de Raad van State.

De **Voorzitter**: U wilt dus het woord over de orde.

De heer **Lankhorst** (PPR): Als dat zou kunnen!

De **Voorzitter**: Zullen wij dat dan doen na de stemverklaringen?

De heer **Lankhorst** (PPR): Uitstekend!

De **Voorzitter**: Ik geef gelegenheid tot het afleggen van **stemverklaringen** over de onderwerpen, waarover zojuist is gestemd.

Echte-minimabeleid

Mevrouw **Kraaijeveld-Wouters** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil graag een stemverklaring afleggen over de motie-De Korte (18 192, nr. 8) betreffende het aanpassen naar boven van het beschikbare budget voor 1985 voor de echte-minimavoorziening. Wij achten deze motie eigenlijk overbodig omdat wij vertrouwen hebben in de staatssecretaris, die ook de bereidheid heeft getoond om de motie-Gerritse van december 1983 op dit punt uit te voeren. Om echter niet de indruk te wekken tegen deze goede zaak te zijn, hebben wij voor de motie-De Korte gestemd.

De heer **Willems** (PSP): Mijnheer de Voorzitter! Mijn fractie heeft als enige tegen de motie-De Korte op stuk nr. 8 gestemd, omdat wij vinden dat een dergelijke motie van de VVD tamelijk hypocriet is. Wij hebben er geen behoefte aan dat het echte-minimabeleid, zoals dat nu wordt gevoerd, in de komende jaren wordt voortgezet. Wij kiezen uitdrukkelijk voor een structureel beleid voor de bescherming van de minima. Wij hebben daarom ook de motie-Beckers-de Bruijn op stuk nr. 5 gesteund.

Wij vinden bovendien dat in de motie van de heer De Korte zelfs een verdere differentiatie van de echte minima wordt voorgesteld, die in strijd is met onze behoefte om een structureel beleid voor deze groep af te dwingen. Daar komt nog bij dat de staatssecretaris al uitdrukkelijk heeft gezegd dat hij voor het echte-minimabeleid dat hij de komende jaren wil voeren, extra middelen ter beschikking zal stellen. Daarom is de motie ook volstrekt overbodig.

De heer **Buurmeijer** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ook ik wil een stemverklaring geven ten aanzien van de motie-De Korte op stuk nr. 8. Bij ons bestond ook het gevoel dat hier een sigaar uit eigen doos werd gepresenteerd. Desalniettemin vonden wij niet dat de VVD de ruimte zou mogen krijgen, het zo te presenteren dat alleen zij dacht aan de positie van de echte minima in 1985. Daarom hebben wij voor deze motie gestemd.

Woonlastenproblematiek/huurbeleid

De heer **De Beer** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! De VVD– fractie heeft tegen de motie-Nypels/Van Es (18 241, 18 104 en 18 214, nr. 28) gestemd, omdat ons na ingewonnen inlichtingen is gebleken dat het praktische resultaat van deze motie alleen maar zou kunnen wezen dat de huurharmonisatie verder wordt afgevlakt. Dat is tegengesteld aan hetgeen wij als wenselijk beleid zien.

De **Voorzitter**: Ik geef het woord aan de heer Lankhorst, die het heeft gevraagd.

De heer **Lankhorst** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! De heer Buurmeijer heeft zijn motie over het Terugkeer Projecten Programma in kunnen trekken, omdat de staatssecretaris op 30 maart een brief aan de Kamer heeft geschreven. In die brief heeft zij het echter uitsluitend over de 33 aanvragers en niet over de 538 andere gevallen, die er ook nog zijn.

De staatssecretaris heeft haar verdediging tijdens het mondeling overleg en hier in de Kamer vooral gevoerd door erop te wijzen dat er een directe beleidsmatige samenhang is tussen de 33 en de 538. Als de staatssecretaris nu in ons midden was geweest, had ik haar willen vragen wat nu haar standpunt is over die 538 andere aanvragen, waarvan zij zo goed op de hoogte is en waarvan zij steeds zei dat zij eerst moest weten wat er met die 33 andere ging plaatsvinden. Dat weten wij nu. Ik ben erg benieuwd wat er met die 538 andere gaat gebeuren. Zoudt u, mijnheer de Voorzitter, deze vraag namens de Kamer aan de staatssecretaris willen overbrengen?

De **Voorzitter**: Ik zal dit verzoek overbrengen.

Aan de orde is de behandeling van het wetsvoorstel **Regeling van het hoger beroepsonderwijs (Wet op het hoger beroepsonderwijs) (16 803)**.

De algemene beraadslaging wordt geopend.

□

De heer **Niessen** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik vrees dat de meeste sprekers vandaag, waaronder ikzelf, bij dit onderwerp zullen lijden aan een soort van parlementaire amechtigheid.

Niessen

Aan deze plenaire behandeling van het wetsontwerp over het hoger beroepsonderwijs is namelijk in korte tijd al heel wat voorafgegaan. Zo hebben wij tijdens twee uitgebreide commissievergaderingen de artikelen van de wet en de daarop ingediende amendementen besproken.

Bovendien heeft de Kamer uitgebreid beraadslaagd over de nota Schaalvergroting, taakverdeling en concentratie in het hoger beroepsonderwijs, en zelfs inmiddels gestemd over de moties die op deze nota betrekking hadden. De laatste weken is bovendien, zij het buiten deze Kamer, enig tumult ontstaan over welgeteld één van de ruim 70 amendementen die op de HBO-wet zijn ingediend.

Dit alles zou weleens kunnen inhouden dat de algemene beschouwingen, die wij nu over de wet gaan afsteken, eerder het karakter van een epiloog dan van een proloog krijgen. Nu behoeft dat op zich niet zo bezwaarlijk te zijn, want epilogen zijn weliswaar veelal illusielozer dan prologen, maar ze zijn meestal ook concreter en soms zelfs korter. Dat laatste is natuurlijk ook nooit weg.

Ik wil niettemin proberen in een betoog van enige omvang proloog en epiloog enigermate met elkaar te verzoenen, door enkele opmerkingen te maken over de plaats van het HBO binnen het hoger onderwijs en over de betekenis van de HBO-wet.

Ik wil ook even terugzien op de parlementaire behandeling van STC-nota en HBO-wet om daaruit enkele conclusies te trekken. Ten slotte zal ik uitgebreider ingaan op het tumultueuze amendement nr. 72 en de achtergronden daarvan.

Ik wijs allereerst op het typische verschijnsel, dat vorig jaar de zogenaamde taakverdelingsoperatie in het wetenschappelijk onderwijs heel wat meer belangstelling trok en rumoer veroorzaakte dan de schaalvergrotingsoperatie HBO dit jaar, terwijl er toch geen twijfel over kan bestaan dat de laatste vele malen ingrijpender is dan de eerste.

In de inleiding tot het onlangs verschenen boekwerk, het 'Hoger Beroepsonderwijs in woord en beeld' wordt er terecht op gewezen, dat hoewel de omvang van het hoger beroepsonderwijs ongeveer gelijk is aan die van het wetenschappelijk onderwijs, de aandacht die in de media, de politiek en vooral ook het onderzoek op het gebied van het hoger onderwijs voor het HBO bestond, aanmerkelijk geringer was en grotendeels ook nog is dan die voor het wetenschappelijk onderwijs. Het valt niet moeilijk om daarvoor enkele oorzaken te noemen.

Zo is het wetenschappelijk onderwijs vrij overzichtelijk in dertien instellingen gegroepeerd; het HBO daarentegen vormt een labyrint van 413 instituten met reeksen afdelingen en afstudeerrichtingen. Hoewel ik mij redelijk intensief met deze sector bezighoud, ontdek ik toch iedere maand weer iets nieuws.

De groei die het HBO de laatste jaren heeft doorgemaakt, is zonder meer gigantisch. Voortdurend werd getracht op nieuwe behoeften en ontwikkelingen in de maatschappij in te spelen. Verwacht mag worden, dat deze groei nog enige tijd zal aanhouden, waarbij het jaar 1990 vermoedelijk als cesuur zal fungeren naar een ook in deze sector sterke terugloop van studententallen.

In dat vooralsnog uitbottende HBO vallen met name drie elementen op. Het eerste is, dat er relatief veel kleine instellingen ontstonden of bleven bestaan. Toegegeven, er was wel eens sprake van de min of meer spontane creatie van een grotere concentratie van instituten, maar in feite bleef dit verschijnsel toch een marginaal gebeuren. Dat was ook heel begrijpelijk, want er waren te weinig prikkels voor, simpelweg omdat er te weinig voordelen aan waren verbonden.

Het steeds pijnlijker wordende tweede element had te maken met de ook in deze sector steeds frequenter voorkomende bezuinigingen, waardoor een substantieel deel van de toch al karig aanwezige faciliteiten systematisch werd afgeroomd. Het HBO dat moest uitgroeien tot een volwaardige vorm van hoger onderwijs, werd daardoor min of meer teruggedreven in de richting van het middelbaar onderwijs.

Het derde element had daarmee alles te maken: het feit namelijk dat het HBO gegeven moest worden onder vigeur, of beter geformuleerd: in het keurslijf van de Wet op het voortgezet onderwijs. Heel terecht werd het HBO onlangs 'het ondergeschoven kindje van de Mammoetwet' genoemd, omdat de WVO nu eenmaal niet toegesneden en eigenlijk ook niet bedoeld was voor deze vorm van hoger onderwijs.

Dit complexe geheel – zowel een daling van het studentental op middellange als de voortgaande stijging ervan op korte termijn, het gefragmenteerde aanzien van deze sector, de als steeds knellender ervaren regelgeving, gevoegd bij de bezuinigingen van de laatste jaren, waarop de Kamer overigens nog diverse keren de rem heeft gezet – heeft de minister gebracht tot een tweesporig beleid: aan de ene kant het opstarten van een schaalvergrotings- en concentratieproces, aan de andere kant het verder vorm geven aan de nieuwe regelgeving in de wet HBO.

Ondanks alle kritiek die ook wij op de uitwerking van beide elementen overvloedig hebben geventileerd, achten wij deze dubbele aanpak principieel juist en tevens getuigen van realisme. In de zes jaar geleden verschenen nota Hoger onderwijs voor velen, waarvan mijn fractie de uitgangspunten nog steeds volledig onderschrijft, staat de navolgende fraaie passus te lezen:

'De ondergetekenden zijn van mening, dat in een gedifferentieerd hoger onderwijs een nauwere relatie tussen het w.o. en het h.b.o. ook reeds op korte termijn zeer gewenst is.'

Dat mag ongetwijfeld zo zijn, maar het is evenzeer waar dat pas nadat de versterking van het HBO in onderwijskundig en organisatorisch opzicht in gang is gebracht, het HBO daadwerkelijk rijp wordt om te worden opgenomen in een volwaardig stelsel van hoger onderwijs. Inmiddels dient wel te worden voortgewerkt aan een geïntegreerde wetgeving voor het hoger onderwijs, dat zelf gedifferentieerd zal moeten zijn. Ik nodig de minister uit eens uiteen te zetten, hoe hij tegen dit voortgaande wetgevingsproces voor het hoger onderwijs aankijkt, ook in de tijd gemeten.

Overigens moeten wij ons er wel van bewust blijven dat de weg naar het gewenste gedifferentieerde stelsel van hoger onderwijs geen gemakkelijke zal zijn. De energie die in het verleden, met name door het HBO, in samenwerkingsprogramma's is geïnvesteerd, heeft in het algemeen te weinig opgeleverd. Zij konden binnen de aanwezige kaders ook niet veel meer dan een weinig diepgaand karakter hebben.

Wij moeten bovendien niet de illusie hebben, dat wij met een structurele versterking van het HBO de belangrijkste barrières geslecht zullen hebben. In het bij het afscheid van dr. Stoelinga als voorzitter van de HBO-raad verschenen boek '25 Jaar Onderwijsbeleid' staat een hoogst interessante bijdrage van drs. J. A. M.

Niessen

Weterman, getiteld: De samenhang HBO–WO als object van uitgesteld beleid.

Weterman wijst daarin op de diepere wortels van het stelsel, dat HBO en WO altijd gescheiden heeft gehouden. Hij wijst er bovendien op, dat dit zelfde duale systeem in ons stelsel al veel eerder begint. Ik citeer, instemmend:

'Na de lagere school worden de leerlingen over verschillende onderwijstypen verdeeld, 'kolommen' die bovendien niet naast elkaar staan, maar zich – naar maatschappelijke waardering en toekomstperspectief – tot elkaar verhouden in een bovenrespectievelijk onderschikking. Fundamenteel daarbij is juist scheiding tussen 'Bildung' en 'Ausbildung', tussen enerzijds het Beroepsonderwijs (en het grootste gedeelte van het Algemeen Voortgezet Onderwijs, dat daarop voorbereidt) en anderzijds het Voorbereidend Wetenschappelijk Onderwijs. Met name die scheiding en onderschikking acht ik in hun algemeenheid niet functioneel en in hun kern niet menswaardig.'

Met Weterman wil ik pleiten voor het doorbreken van de valse tegenstelling tussen wetenschappelijk versus toegepast wetenschappelijk en het creëren van een meer flexibele meersporigheid, waarbij de met name door het wetenschappelijk onderwijs heilig verklaarde 'eigen identiteit' doorbroken wordt. Hopelijk zullen zowel de ontwikkelingen rond het VEBAO als de werkwijze van de Open Universiteit insprirerend kunnen werken voor het doorbreken van zinloze scheidslijnen binnen het hoger onderwijs.

Voorzitter! Ik ga terug naar het hoger beroepsonderwijs. Naast de kwantitatieve versterking van het HBO, waarover wij zeven weken geleden, bij de behandeling van de STC-nota, hebben gesproken, gaat het met de ontwerp-HBO-wet primair om een kwalitatieve versterking van deze sector. Terecht wordt in de inleiding tot de nota gesteld, dat het samengaan van beide elementen van belang is voor docenten, studenten en voor wat in het jargon het 'beroepenveld' heet.

In de memorie van toelichting van de ontwerp-HBO-wet worden in een litanie van maar liefst 39 punten de verbeteringen opgesomd die het wetsvoorstel in vergelijking met de huidige regeling biedt. De belangrijkste ervan – sommige zijn tijdens de parlementaire behandeling van het wetsontwerp nog aangepunt – zijn samen te vatten in de volgende negen elementen.

1. De doelstellingsformulering geeft aan het hoger beroepsonderwijs een eigen gezicht, met name naar het voortgezet onderwijs.
2. De onderwijskundige structuur is opgebouwd uit soorten van hoger beroepsonderwijs en niet uit typen van instellingen.
3. Alle opleidingen voor onderwijsgevenden zijn binnen deze wet bijeengebracht in één onderwijssoort.
4. In samengestelde studierichtingen kunnen interdisciplinaire ontwikkelingen vorm krijgen.
5. De inrichting van het onderwijs is een verantwoordelijkheid van de instelling, die tot uitdrukking komt in het instellingswerkplan.
6. Er wordt plaats ingeruimd voor onderzoek, zonder dit direct te verbinden aan de omvang van de instelling.
7. Aan de diploma's, de akten van bekwaamheid en het diploma vrije studierichting wordt een grotere verscheidenheid gegeven.
8. De mogelijkheid van een alternatieve aanwending van formatieplatsen en van de financiën in het algemeen sluit aan bij de eigen behoeften van afzonderlijke instellingen.
9. Cursussen voor bij- en nascholing krijgen als post-hoger beroepsonderwijs een plaats in de wet naar analogie van het post-academisch onderwijs.

Voorzitter! Veel zaken zullen bovendien in de toekomst nog moeten worden geregeld, met name in de overgangswet voor het HBO en in het HBO-statuut. Ik denk aan het wettelijk kader waarin de STC-operatie na de inventariserende fase moet gaan verlopen, aan de regeling van inhoud en duur van de studierichtingen, aan de nieuwe lineaire financieringssystematiek, de regeling van het bestuur en het management en de verbetering van de medezeggenschapsstructuur, om slechts enkele zaken te noemen.

Zoals het er nu naar uitziet, zal de amendering van het wetsvoorstel tot een aantal, in de ogen van mijn fractie onmiskenbare, verbeteringen leiden. Ik noem de introductie van de gemeenschappelijke regeling als bestuursvorm in het onderwijs, het vervangen van de rigide getalsnorm van 200 voor de studierichtingen door een bij algemene maatregel van bestuur te regelen gedifferentieerd normengeheel, toegesneden op de aard van de studierichting en de regio, de introductie van het HO-samenwerkingsverband en het voorbereidende kunstvakonderwijs.

Het is ook goed erop te wijzen dat door het kamerbreed aanvaarden – ik doelde daar net al even op – van de motie van de heer Beinema, mevrouw Den Ouden en mijzelf de intentie om het toekennen van tweede-fase-opleidingen en onderzoeksopdrachten te koppelen aan een aantal van 2500 studenten inmiddels geheel van de baan is. Ten minste, dat neem ik aan.

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom nu toe aan wat ik in mijn inleiding al even aanduidde en wat zich naar mijn mening volstrekt ten onrechte als de cause célèbre van de bespreking van de STC-nota en de HBO-wet is gaan ontwikkelen, namelijk de plaats van de opleidingsscholen voor leraren basisonderwijs in het geheel. Omdat naar ik heb gemerkt, hierover nogal wat misverstanden bestaan, lijkt het goed eerst even door middel van een bescheiden historische excursie wat zaken op een rijtje te krijgen. Ik denk bovendien dat deze 'petite histoire' een alleraardigst inzicht geeft in de grilligheid waarmee politieke besluitvorming, ook op onderwijsgebied, soms verloopt.

In juni 1977 werd een spreidingscommissie opleidingen basisonderwijs geïnstalleerd, die overigens al in september 1976 met haar werkzaamheden was begonnen. De minister zal zich deze voortvarendheid nog levendig herinneren, want hij was er zelf de eerste voorzitter van. In 1978 produceerde deze commissie een tussentijds verslag van haar werkzaamheden, dat in de wandeling het 'Vlekkenplan' ging heten. Daarin werd gepleit voor een minimum-instituutsgrootte van 250 studenten voor wat betreft de initiële opleiding. Bij een dergelijke omvang was volgens de commissie een evenwichtige spreiding naar regio en levensbeschouwelijke richting gegarandeerd, terwijl voor de meeste vakken een volledige weektaak beschikbaar zou zijn.

In oktober 1978 viel echter het ministeriële besluit dat de toekomstige PABO's niet drie- maar vier-jarig zullen worden en dat heeft weer tal van gevolgen, ook voor de omvang van de instituten, die nu op 340 à 350 studenten wordt gesteld. In die tijd dook ook voor het eerst het getal van 67 instituten op.

In de loop van 1979 deed zich op dit terrein nog een intermezzo voor, dat toen vrij algemeen als komisch werd ervaren. Minister Pais opperde namelijk in een voorlopige visie op de spreidingsproblematiek het idee, niet 67 maar slechts 24 instituten op te richten. Om te voorkomen dat ook dit

een rol gaat spelen in de Pais-revival, waarvan de laatste tijd in bepaalde kringen sprake is en te meer omdat de belangrijkste instigator van deze revival, de heer Pais zelf, over zijn plan van 5 jaar geleden in een recent interview met enige warmte sprak, voeg ik er haastig aan toe, dat het hier wel gaat om instituten met ongeveer 1200 studenten.

Terecht wilde de Kamer dit pad niet op, maar wel ontstond toen al in brede kring twijfel over de vraag of door de slinkende leerlingtallen het totaal van 67 instituten – te starten in 1983, maar later zou dat 1984 worden – nog wel verantwoord was. Die twijfel was bij sommigen angstige zekerheid geworden toen uiteindelijk midden 1982 de plannen in de Kamer werden besproken. Zelf heb ik het toen als volgt verwoord: 'In feite heeft de voorbereiding van deze operatie zo lang geduurd, dat allerlei gegevens achterhaald waren op het moment dat ze aan verwezenlijking toe zijn.

Zo hebben de demografische ontwikkelingen in combinatie met de grote werkloosheid onder onderwijzers ertoe geleid, dat de geschatte opleidingscapaciteit voor de PABO drastisch, namelijk met maar liefst een kwart, moest worden verlaagd. Terwijl het spreidingsplan nog uitging van een opleidingscapaciteit van 30.000 is het recente Sociaal Plan gebaseerd op een geschat aantal van 22.000 studenten na 1 augustus 1987. En dat betekent weer dat er geen sprake van zal zijn dat de PABO's een minimumomvang van 340 à 350 studenten zullen hebben.

Tal van instituten zullen aanmerkelijk kleiner zijn. Als je daarbij nog de formatiesleutel van 1,92 betrekt, dan moet je een groot vraagteken zetten bij de verwachting die deze minister – hij verkeerde toen overigens nog in de coconfase van het staatssecretariaat – kennelijk in een vlaag van romantisch optimisme in de memorie van antwoord deed neerschrijven dat er 'bloeiende op het basisonderwijs afgestemde opleidingen' zullen komen. Gevreesd moet namelijk worden dat de PABO in exact dezelfde problemen zal geraken als de vroegere kweekschool en de huidige pedagogische academie, doordat er te veel kleine instituten zullen ontstaan waarin geen evenwichtige docententeams kunnen worden gevormd.

En wellicht beleven we het nog met z'n allen, dat er aan het eind van de jaren '80, begin '90, een inventieve geest opstaat, die het idee lanceert van een concentratieplan voor de PABO's, dat hij ongetwijfeld met enige zin voor eufemisme en traditie 'spreidingsplan' zal dopen'. Einde van mijn citaat van twee jaren terug.

Voorzitter! Ik maak nu enkele kanttekeningen bij dit uitbreide citaat dat – ik zeg het nogmaals – nog geen twee jaren oud is. Al mijn sombere verwachtingen van toen blijken nu nog te optimistisch te zijn geweest. Het ziet ernaar uit, dat na 1 augustus 1987 inderdaad geen 30.000 studenten de PABO's zullen bevolken, maar evenmin 22.000.

Op basis van de huidige prognoses mag je verwachten dat het er ongeveer 12.500 zullen zijn en dat betekent dat het onverantwoord is om al de geplande instituten in zelfstandige vorm op langere termijn te handhaven. Misschien biedt de voorspelling die ik toen deed nog het enige lichtpunt. Wij behoeven namelijk niet tot het eind van de jaren '80, begin jaren '90 te wachten om te voorkomen dat er een groot aantal onleefbare instituten gaat onstaan of blijft bestaan. Deze HBO-wet biedt ons daarvoor een aangrijpingspunt.

Voorzitter! Tegen deze achtergrond moet het amendement worden gezien dat de heer Franssen en ik hebben ingediend en dat de PABO's wil dwingen in de STC-operatie te participeren. Wij vrezen dat, wanneer de uitzonderingspositie gehandhaafd blijft die aan de opleidingsscholen voor leraren basisonderwijs in artikel 19 van het wetsontwerp wordt geboden, de overgrote meerderheid van de PABO's die in 1988 nog zelfstandig zijn, zal moeten verdwijnen.

Wanneer deze opleidingsscholen echter worden opgenomen in grote HBO-instellingen, zal naar mijn stellige overtuiging een grote meerderheid ervan wèl levensvatbaar blijken, zowel in onderwijskundig als in organisatorisch opzicht Alleen op deze wijze kan een fijnmazig net van opleidingen voor leraren basisonderwijs met een goede spreiding over het land, ook in denominatief opzicht, op een onderwijskundig verantwoorde manier in stand blijven.

Op 26 oktober 1983 richtte minister Deetman zich met een brief tot de pedagogische academies en de kleuterleidstersopleidingen, waarin hij erop aandringt te profiteren van de te verwachten structurele versterking van het HBO door aan die STC-operatie deel te nemen. In tegenstelling tot de indieners van het amendement wil de minister de scholen daartoe nog net niet dwingen, maar wijst er wel fijntjes op, dat ze zich door mee te doen 'van een reële bestaansmogelijkheid in de toekomst (kunnen) verzekeren.'

Als stok achter de deur kondigt hij tevens aan dat na 1 augustus 1988 een opheffingsnorm van 200 voor de zelfstandige PABO's zal gaan gelden Het merkwaardige is, dat niemand zich schijnt te realiseren wat de praktische uitwerking van deze 200-norm betekent. Over de relatie van deze 200 tot de 340 à 350 studenten, waarvoor de onderbouwing in dikke rapporten is neergeslagen, wordt verder met geen woord gerept

Over amendement 72 is tot nu toe bij twee gelegenheden in de Kamer gesproken. Allereerst tijdens het debat over de STC-nota, door mevrouw Den Ouden impliciet en door mijzelf heel expliciet. Ik zei toen: 'Wij willen daarom dat de Pabo's volwaardig meewerken in het fusieproces om te voorkomen dat ze over drie jaar voor het merendeel kleine en nauwelijks levensvatbare scholen zullen zijn geworden. Dit zou de institutionalisering van de pedagogische muurbloem inhouden. Op de bij voorkeur multisectoraal gefuseerde Pabo zal over enige tijd een speciale norm kunnen worden toegesneden die enig realiteitsgehalte heeft.'

In zijn reactie daarop vatte de minister nog eens pregnant zijn brief van 26 oktober 1983 samen en hij stelt dan: 'Ik heb wel tegen de Pabo's gezegd dat na 1 augustus 1988 de wettelijke normen gaan werken. Zelfs als je dan van de 200-norm uitgaat, zitten er heel veel Pabo's in de gevarenzone. Is het dan wijs om te wachten tot 1 augustus 1988 of is het van belang om op de een of andere manier nu al bij het proces van schaalvergroting, taakverdeling en concentratie betrokken te raken? Het is namelijk vaak moeilijk om tijdens de rit in te stappen als fusies en dergelijke processen aan de gang zijn.'

In mijn tweede termijn bij die STC-bespreking concludeerde ik dan ook dat het standpunt van de minister 'niet zo gek ver af ligt van het amendement op de Wet op het hoger beroepsonderwijs dat door de heer Franssen en mij is ingediend'. De minister vond dat kennelijk ook. In zijn tweede termijn kwam hij niet meer op de PABO's terug.

Ook aan de discussie die op de avond van die zelfde dag, tijdens de artikelsgewijze behandeling van de wet, over het amendement op stuk nr. 72 plaatsvond, werd alleen deelgeno-

men door de minister en door de woordvoerders van de VVD en van de PvdA. Net zoals dat 's middags het geval was, wijdde de vertegenwoordiger van het CDA er geen woord aan.

De heer **Van Baars** (CDA): De heer Niessen weet goed waarover hij spreekt. Ik heb hem uitgelegd dat ik voor de eerste keer bij een artikelsgewijze behandeling aanwezig was en dat ik in de overtuiging verkeerde dat de behandeling aan de hand van de nummering van de witte stukken zou plaatsvinden. Daarom moest ik bij de behandeling van artikel 129 teruggrijpen naar artikel 19, dat inmiddels gepasseerd was. Toen kreeg ik geen gelegenheid meer, daarop in te gaan.

De heer **Niessen** (PvdA): Uit pure sympathie voor de heer Van Baars heb ik gezwegen over zijn heldenrol in deze affaire. Hij heeft gelijk: precies twee weken nadat het amendement was besproken en er wat rumoer over was ontstaan buiten de Kamer, heeft de heer Van Baars inderdaad aangekondigd dat hij er vandaag, opnieuw vijf weken later, iets over zou zeggen. Als roomse jongens onder elkaar zeg ik de heer Van Baars dat hij kennelijk een ommetje maakte toen de goede God het vermogen tot alert reageren uitdeelde!

Mijnheer de Voorzitter! Na die eerste UCV valt er twee weken lang een stilte over het land, maar dan verschijnt, op 29 februari jl., in de Podium-rubriek van het dagblad Trouw een bijdrage van de directeur van de Christelijke Pedagogische Academie in Oegstgeest onder de titel 'Plan PvdA en VVD ramp voor christelijk onderwijs'. Het stuk bevat de insinuatie dat het amendement ertoe dient, het confessionele onderwijs een slag toe te brengen ten gunste van datgene wat 'het neutraal onderwijs' wordt genoemd. Het CDA wordt in dat artikel bovendien opgeroepen, de dreigende ramp te keren. Daarna – om ook eens een niet-confessioneel lied te citeren – zwelt de stroom al meer en meer. Tal van protesten komen binnen bij de onverlaten die het amendement indienden. De voorzitter van de Nederlandse Katholieke Schoolraad kwalificeert het amendement in het maandblad Schoolbestuur van maart 1984 als 'onvriendelijk (. . .) jegens het bijzonder onderwijs, en nog wel op het meest gevoelige punt binnen dat onderwijs'.

Mijnheer de Voorzitter! Over deze laatste interventie behoeven wij ons niet zo erg druk te maken of te verbazen. Waar confessionele rook is, duikt altijd de heer Struik op om het vuurtje op te porren. Heel wat bedenkelijker is het dat zich al spoedig in die zelfde rook ook een gerespecteerd lid van deze Kamer gaat bewegen. In De Volkskrant van 23 maart jl. wordt namelijk verslag gedaan van een onderwijsconferentie van de CDA-kieskring Leiden, gehouden – jawel – in de Christelijke Pedagogische Academie in Oegstgeest.

Onder het kopje 'Boos' lezen wij: 'Hermes maakte zich nogal boos op PvdA en VVD, die samen een voorstel hebben ingediend om de pedagogische academies hun uitzonderingspositie te ontnemen. Die positie hebben ze van Deetman gekregen en bestaat er in dat ze, anders dan de andere scholen voor hoger beroepsonderwijs, tot 1988 niet hoeven te fuseren. Als het voorstel van PvdA en VVD wordt aanvaard, moet Deetman bakzeil halen. Dat is bedreigend voor veertig van de zestig pedagogische academies. Hermes betichtte beide politieke partijen van onbehoorlijk bestuur. Het CDA gaat er echter van uit dat één van de beide partijen de handtekening onder het voorstel wel zal intrekken, zodat de pedagogische academies hun zelftandige positie tot 1988 kunnen behouden.'

Mijnheer de Voorzitter! Let wel: hier wordt de term 'onbehoorlijk bestuur' in de mond genomen door een lid van een fractie die tot twee maal toe de gelegenheid voorbij heeft laten gaan, te spreken over een amendement dat zo ongeveer – naar ik begrijp – de doodssteek voor het confessionele onderwijs lijkt in te houden. Omdat mijn fractie, ondanks allerlei insinuaties, met dit amendement volstrekt integere bedoelingen heeft, heb ik deze zaak hier uitgebreid aan de orde gesteld om zo de CDA-fractie – voor het geval zij het weer mocht vergeten – te dwingen, er alsnog over de discussiëren op de plaats die zich daartoe het best leent, namelijk hier.

Ik denk dat we er daarbij goed aan doen, ons op enkele feiten te concentreren. Het eerste feit is dat de norm die minister Deetman op de PABO's wil toepassen – de opheffingsnorm van 200 –, veel scholen in de gevarenzone zal brengen, zoals hij zelf ook zegt. De minister heeft ongetwijfeld de bedoeling met deze norm, die overigens ver ligt onder wat ons indertijd in het spreidingsplan is voorgehouden, om rekening te houden met zowel de sterk verminderde studententallen als met de behoefte een redelijk aantal instituten overeind te houden.

Wij zijn ervan overtuigd dat in 1988 zal blijken dat dit een volstrekte illusie is, althans wanneer men nu de PABO's zelfstandig laat voortbestaan. Het is nu eenmaal onmogelijk het onverzoenlijke te verzoenen. Het lijkt me goed op dit moment het motto in herinnering te brengen dat het 'Spreidingsplan lerarenopleidingen voor het basisonderwijs', uit 1980, siert en dat – vrij naar Idee 90 van Multatuli – luidt: 'Het is onbillijk van de hoek, de cirkel te verwijten dat hij rond is.'

Voorzitter! Volgens de prognoses die nu beschikbaar zijn over de aantallen studenten aan PABO's aan het eind van de jaren '80, zouden met de norm van de minister iets meer dan een derde van de instituten overleven, dat wil zeggen: hooguit 25 scholen, waarvan tweederde confessioneel zal zijn. Let wel, het gaat hier om zelfstandige PABO's.

Vanuit het oogpunt van spreiding en van zowel regionale als denominatieve differentiatie lijkt mijn fractie dit een niet te accepteren toekomstbeeld. Bovendien moet worden bedacht, dat wanneer in 1988 de Deetmanniaanse bijl valt, het uiterst moeilijk zal zijn om met opheffing bedreigde PABO's alsnog onder te brengen in grote HBO-instellingen, omdat die dan net de STC-operatie achter de rug hebben.

Voorzitter! Op zich zou het zeker aanbeveling verdienen om de opleidingsscholen voor leraren basisonderwijs nu eindelijk eens enige rust te gunnen. Zij hebben immers al een jarenlang fusie-avontuur achter de rug en staan nu voor de lastige taak, de komende vier jaar de nieuwe PABO gestalte te geven. Toch zou dat van kortzichtigheid getuigen en wel om de reden die ik zojuist heb genoemd.

Ons amendement strekt ertoe dat nu alles op alles gezet wordt, deze scholen onder te brengen in grote HBO-instellingen, op het moment dat het klimaat daarvoor in het kader van de STC-operatie rijp is. De opleidingsschool voor leraren basisonderwijs wordt dan een studierichting binnen een HBO-school. Op blz. 174 van het spreidingsplan wordt heel terecht de navolgende opmerking gemaakt: 'Het feit of men denkt aan afzonderlijke opleidingsscholen of aan onderdelen van scholengemeenschappen is duidelijk van invloed op de criteria en de hoogte van de stichtings- en opheffingsnormen.'

Niessen

Welnu, wanneer in de ogen van de minister voor een zelfstandige PABO een norm van 200 acceptabel is, dan lijkt het alleszins verantwoord het aantal voor een studierichting, die immers kan profiteren van de know-how van het grote instituut, met een kwart te verlagen en op bij voorbeeld 150 te brengen. Daarbij zou nog een verdere differentiatie naar de regio overwogen kunnen worden. Ik wijs er in het voorbijgaan op dat er amendementen liggen die beogen de 200-norm voor de studierichtingen te vervangen door zo'n gedifferentieerd geheel. Dit verhaal is sluitend in dit opzicht.

Past men – dit is heel belangrijk – de zogenaamde RHOBOS-prognoses hierop toe, dan blijkt dat op deze wijze, namelijk door de PABO's in die grote instellingen te schuiven en er een norm van 150 op toe te snijden, nog zo'n twintig instituten kunnen overleven, waarvan driekwart confessioneel is. Ik durf daarom hier de stelling aan, dat bij uitvoering van het amendement-Franssen/Niessen aanmerkelijk meer levensbeschouwelijke opleidingen in stand blijven dan bij een rigide toepassing van de norm van de minister. PvdA en VVD: óók op de bres voor het confessioneel onderwijs! Immers, door de norm van de minister zullen hooguit een 17-tal confessionele PABO's overeind blijven, terwijl door ons amendement minstens 31 confessionele PABO's in de vorm van studierichtingen blijven bestaan.

Ik besef overigens heel goed dat ook ons voorstel niet geheel zonder complicaties is. De vraag laat zich namelijk stellen, hoe de scholen in het fusieproces hun identiteit zullen kunnen handhaven.

Er moet worden erkend – ik doe dat hier voluit – dat het een sector betreft die extra identiteitsgevoelig is. Welnu, een aantal katholieke en protestants-christelijke PABO's zullen kunnen opgaan in HBO-instituten met dezelfde monosignatuur. Voor openbare en algemeen-bijzondere PABO's geldt overigens hetzelfde. Als de betrokkenen dat wensen, zijn echter ook oecumenische samenwerkingsinstituten van katholieke en protestants-christelijke aard mogelijk, waarbij waarborgen kunnen worden ingebouwd voor het eigen 'mono-karakter', zoals ik het gemakshalve maar noem.

Ik wijs erop dat er maar liefst acht gemeenten in ons land zijn waarin zowel een katholieke als een protestantse PABO is gevestigd. Terloops herinner ik eraan dat een niet onbelangrijke onderwijsbond als de Katholieke Onderwijsvakvereniging onlangs bij een hoorzitting duidelijk afstand heeft genomen van een exclusieve koppeling van een katholieke identiteit aan katholieke instellingen.

De heer **Beinema** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Mag ik de heer Niessen vragen of het bij al zijn ijveren voor het confessioneel onderwijs dan toch niet wijzer ware geweest als hij met zijn fractie niet tegen een motie van mijn fractie had gestemd, die beoogde om ruimere mogelijkheden te bieden van samengaan dan alleen het fusiemodel?

De heer **Niessen** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik moet even het juiste stuk opzoeken, dan kan ik de heer Beinema meteen een heel nauwkeurig antwoord geven.

Er lag een andere motie die via een andere methode exact hetzelfde wilde. Achter deze motie heeft zich een ruime kamermeerderheid opgesteld. Misschien is het aardig het belangrijkste element van het dictum van die motie voor te lezen:

' (de regering dient te bevorderen) dat onder nader te bepalen condities de mogelijkheid wordt geschapen dat het voortbestaan van een in een brede regio belangrijk te achten onderwijsvoorziening die niet aan de instituutsnorm voldoet en die buiten het fusieproces is gebleven, gegarandeerd kan worden.'

Ik denk dat het in de praktijk via een andere weg dezelfde mogelijkheden biedt die uw motie aangaf.

De heer **Beinema** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik wijs er alleen maar op dat de heer Niessen in zijn stemgedrag dan niet consequent is geweest.

De heer **Niessen** (PvdA): Dat moet u even uitleggen.

De heer **Beinema** (CDA): Wat heeft u anders belet om voor onze motie te stemmen?

De heer **Niessen** (PvdA): De motivering van ons stemgedrag heb ik tijdens het debat gegeven in een interessant interruptiedebat met u. Wij willen namelijk voorkomen dat de STC-operatie een soort 'fake-gebeuren' wordt. Ik zeg het expres een beetje hard. Wij wensen dat inderdaad reële fusies ontstaan en dat er niet allerlei 'vluchtwegen' gecreëerd worden, zoals ik dat heb genoemd. Ik was bang dat die vluchtwegen voor andere doeleinden gebruikt zouden worden dan u beoogde. Wij hebben nu geprobeerd een mogelijkheid te scheppen waardoor bij voorbeeld een confessionele PABO in een brede regio, die dreigt te verdwijnen, alsnog behouden kan blijven.

Mijnheer de Voorzitter! Ik was bezig een opsomming te geven van mogelijkheden waaraan gedacht kan worden om toch de denominatieve verscheidenheid te garanderen. Naast de twee mogelijkheden die ik zoëven al noemde, kan ook nog worden gedacht aan bij voorbeeld samenwerkingsscholen van het model-Doetinchem. Ook zijn er nog enkele andere mogelijkheden.

Nu mag men over al deze varianten denken wat men wil, ik houd staande dat hierdoor een aanmerkelijk grotere regionale en denominatieve spreiding mogelijk zal worden, dan wat de minister – ongetwijfeld met de beste voornemens bezield – voor ogen staat. Maar goede voornemens zijn, naar het woord van Oscar Wilde: 'niet meer dan wissels die de mensen trekken op een bank waar zij geen rekening hebben.'

Minister **Deetman**: Mijnheer de Voorzitter! Alvorens het laatste zich onverhoopt zou voltrekken, zou ik de heer Niessen een verduidelijking willen vragen. Bedoelt hij met zijn betoog te zeggen dat hij voor zelfstandige instituten de norm van 200 aanvaardt, daar waar het gaat om afdeling – het clusterverhaal, zoals hij schetste – of de norm van 150?

De heer **Niessen** (PvdA): Ik heb bedoeld te zeggen dat ernaar gestreefd dient te worden, gelet op de kleinschalige omvang van de instituten, dat zij als volwaardige HBO-scholen in principe hebben te voldoen aan dezelfde norm die voor andere scholen geldt. Maar daarnaast heb ik erop gewezen dat er, juist door de manier waarop de pedagogische academies en de opleidingsscholen voor kleuterleidsters over het land verspreid zijn, zeer wel mogelijkheden zijn om ze in te passen binnen de STC-operatie en dat je dan, omdat ze van de know-how van zo'n groot instituut kunnen profiteren, zelfs onder die 200 kunt gaan zitten. Ik heb een getal van 150 gesuggereerd.

Minister **Deetman**: Het gaat mij even erom dat ik de kern van zijn betoog goed versta in verband met mijn antwoord in eerste termijn. Begrijp ik dat de heer Niessen zegt: normaliter geldt een 600-norm, doch daar waar sprake is van een cluster geldt een 150-norm?

De heer **Niessen** (PvdA): Dat is inderdaad een suggestie mijnerzijds.

Niessen

Ik teken daarbij echter aan dat er een amendement ligt dat, naar het zich laat aanzien, gesteund zal worden door een meerderheid van de Kamer, en dat ertoe strekt de 200-norm voor de studierichtingen uit de wet te verwijderen. Dat amendement vraagt om de toepassing van een veel gedifferentieerder systeem in bij voorbeeld het HBO-statuut.

Minister **Deetman**: Het ging mij om de norm voor de zelfstandige instituten, want mijn 200-norm had daarop betrekking en niet op afdelingen. Van de 200-norm die ik voor een zelfstandig instituut zou willen hanteren zegt u dat het een 600-norm moet zijn. Ik heb mij over de afdelingen over clusters niet uitgelaten, doch u deelt mee dat hiervoor de norm van 150 toegepast kan worden.

De heer **Niessen** (PvdA): Ik ben een beetje verbaasd over de nieuwsgierigheid waarmee de minister hiernaar informeert. Er ligt immers sinds zes weken een amendement met het doel de uitzondering voor de PABO's uit de wet te halen.

Minister **Deetman**: Wij hebben die avond een boeiende discussie gehad. Ik heb toen een aantal indringende vragen gesteld, die niet allemaal zijn beantwoord.

Uw betoog was mij echter niet helemaal duidelijk. Ik vroeg mij wat de zin en strekking van het amendement betreft af of u nu van zelfstandige instituten van 200 dan wel van 600 uitging. Zou het 200 zijn, dan kon ik uw amendement niet vatten. De kern van hetgeen de heer Niessen voor ogen staat, is mij nu duidelijk.

De heer **Van Baars** (CDA): De heer Niessen heeft het in zijn betoog doen voorkomen – hij heeft daarvoor ook een epitheton gebruikt dat die indruk versterkt – dat men ervan moet uitgaan dat de PABO's allemaal op de 200-norm zouden willen blijven bestaan en dat zij niet de vrijheid zouden hebben gebruik te maken van al hetgeen hij zelf hier zo breedvoerig naar voren heeft gebracht. Die vrijheid is er echter volledig. Alle PABO's kunnen gebruik maken van de schaalvergroting en de mogelijkheden die daarbij aanwezig zijn. Geen enkele van de PABO's is verplicht een grootte van 200 aan te houden. Zij kan zich op elk gewenst moment fuseren en aansluiting zoeken.

Dat deel van het betoog van de heer Niessen gaat naar mijn mening echt mank.

De heer **Niessen** (PvdA): Ik zal daarop nog een kleine toelichting geven. Wie enige indruk heeft van de manier waarop de fusie-operaties zich op dit moment voltrekken, moet constateren dat vrijwel alle grote pedagogische academies op dit moment druk in fusiebesprekingen gewikkeld zijn. Het zijn namelijk heel interessante fusiepartners. Dat betekent dat, wanneer in 1988 de norm van 200 zal gaan gelden, vrijwel zeker alle grote instituten keurig zullen zijn ondergebracht en dat op het moment dat 'de bijl' valt, alles wat gewacht heeft vrijwel zeker onder die norm terechtkomt. Dan wordt er een complete ravage aangericht en dat zouden wij graag willen voorkomen.

De heer **Van Baars** (CDA): Ik denk dat die ravage niet aangericht behoeft te worden, gelet op uw eigen amendement waardoor mogelijkheden blijven als zelfstandige studierichting te blijven voortbestaan.

De heer **Niessen** (PvdA): Ik merk, Voorzitter, dat het perspectief zich aftekent, dat ook de fractie van het CDA dit amendement interessant gaat vinden.

□

De heer **Lankhorst** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Het is een goede zaak dat het wetsvoorstel voor een wet op het hoger beroepsonderwijs in de eindfase verkeert. Nu deze behandeling bovendien op de verjaardag van de minister plaatsvindt, krijgt zij een extra feestelijk karakter. Ik feliciteer de minister met zijn verjaardag. Ik hoop echter wel dat de afhandeling van dit wetsvoorstel niet in de feestvreugde zal blijven steken. Dat zou jammer zijn voor althans grote onderdelen van het wetsvoorstel, niet voor het hele wetsvoorstel. Mijn bijdrage gaat uiteraard vooral over hetgeen wij nog graag veranderd willen zien.

Het is goed dat het hoger beroepsonderwijs nu in een afzonderlijke wet geregeld wordt. Het wordt losgemaakt uit de Wet op het voortgezet onderwijs en in samenhang gebracht met het wetenschappelijk onderwijs. Die samenhang zal vooral ook gestalte moeten krijgen in de kaderwet hoger onderwijs. Wil de minister vandaag nog eens mededelen hoe hij die kaderwet hoger onderwijs in de tijd ziet?

Welk tijdschema staat hem daar nu bij voor ogen? Welke relatie is er met de behandeling van de WWO 1984? Kan hij nog eens zeggen welke onderwerpen straks in die kaderwet hoger onderwijs hun bestemming moeten krijgen nadat de HBO-wet is aangenomen – dat hopen wij tenminste – en nadat of misschien voordat de WWO 1984 hier verder in behandeling is gekomen?

Een van de punten die wij daarvoor vooral belangrijk vinden – dat is eigenlijk het trieste van het wetsvoorstel waarmee wij nu te maken hebben – is de democratisering in beide vormen van het hoger onderwijs. Wij hebben nog steeds te maken met de Wet op de universitaire bestuurshervorming. Wij kennen verder de voorstellen van de minister in de WWO 1984.

Nu dreigt echter een wet op het hoger beroepsonderwijs te worden aangenomen, die qua medezeggenschap en democratisering daarvan zeer ver afwijkt. Wij vinden dat buitengewoon spijtig. De P.P.R.-fractie heeft daarover een zeer uitvoerig amendement ingediend, waarmee zoveel mogelijk aansluiting is gezocht bij de huidige WUB. Helaas heb ik na de UCV's moeten vaststellen dat er in de Kamer weinig animo is om op dit ogenblik te praten over de regeling van de medezeggenschap bij het hoger beroepsonderwijs.

De verschillende fracties hebben die behandeling naar ik aanneem om verschillende redenen liever later. Ik blijf dat uitermate spijtig vinden, omdat wij nu uiteindelijk met wetgeving bezig zijn. Naar onze mening gaat het om een aantal belangrijke zaken, waarbij de medezeggenschap en de democratisering natuurlijk een van de belangrijkste onderwerpen vormen die ook bij deze behandeling thuishoren. Ik heb vooral de opstelling van de fractie van de PvdA in dezen als zeer teleurstellend ervaren. Dat is net ook weer gebleken uit de inbreng van de heer Niessen, die aan dit toch zo belangrijke onderwerp weinig woorden heeft vuilgemaakt.

De heer **Niessen** (PvdA): Ik wil er toch even aan herinneren dat wij vrij lang hierover hebben gesproken. Wij kunnen de hele séance nog wel eens opvoeren als de heer Lankhorst dat wil. Ik heb toen omstandig uitgelegd waarom wij geen enkel amendement op dit punt hebben ingediend. Daar kun je het al dan niet mee eens zijn, maar je moet niet suggereren dat dat komt door een gebrek aan belangstelling hiervoor.

De heer **Lankhorst** (PPR): Ik heb geconstateerd dat u nu tijdens de plenaire behandeling, nu wij toch over de belangrijkste onderwerpen

praten, niet bent ingegaan op de democratisering en de medezeggenschap. Dat is uw goed recht, maar het is mijn recht daarover een opmerking te maken. Ik vind dat dus buitengewoon jammer. U heeft mij tijdens de UCV wel de suggestie gedaan alsnog het uitgebreide amendement terug te nemen en met een initiatiefvoorstel te komen. Dat leek misschien een aantrekkelijke gedachte, zij het dat dat voor een kleine fractie natuurlijk niet zo gemakkelijk is.

Ik heb dat na uw suggestie bepaald wel in beraad, want ook ik vind natuurlijk straks het uitgebreide verworpen amendement niet erg leuk. Alleen zal het van de verdere behandeling in de plenaire vergadering afhangen hoe de andere fracties reageren op het punt van de democratisering en de medezeggenschap, waarna enig inzicht erin kan worden verkregen of het vruchtbaar is het amendement alsnog in een initiatiefvoorstel om te zetten. Het is anders jammer daaraan zoveel tijd te spenderen als kleine fractie. Ik hoop dat de fractie van de PvdA daar in de tweede ronde nog enige helderheid over geeft.

Een ander belangrijk discussiepunt binnen de HBO-wetgeving, dat ook bij de STC-operatie aan de orde is geweest, is dat van de grootte van de instellingen en studierichtingen. De discussie hierover is, volgens mij niet geheel terecht, toegespitst op de PABO's. Dit is geen eenvoudige discussie, omdat er van verschillende kanten tegenaan kan worden gekeken. Ook de PPR-fractie doet dat. Gevoelsmatig kies ik voor kleinere instellingen, dus voor kleinschaligheid. Maar als wij een relatie willen leggen met het hoger onderwijs – dat is de bedoeling van dit wetsvoorstel – en een versterking van de kwaliteit willen bereiken, zal er toch sprake moeten zijn van instellingen van een redelijke omvang. De allerkleinste instellingen zouden het dan wel eens moeilijk kunnen krijgen. Dit pleit voor enige concentratie.

Een ander punt is de vraag of vernieuwingen in grotere eenheden niet worden weggedrukt. Ik verwijs naar berichten ten aanzien van 'De Eekhorst' te Assen, waar eigen vormen van medezeggenschap en inrichting van het onderwijs bestaan. Naar onze mening moeten die vormen gehandhaafd worden.

Voorts verwijs ik naar de regionale betekenis van de HBO-instellingen. Zij hebben een grote uitstraling, ook naar andere vormen van onderwijs, waarmee ernstig rekening moet worden gehouden. De afgelopen weken hebben ons vele reacties op dit punt bereikt van de instellingen uit de regio.

Op grond van al deze argumenten is het duidelijk dat een erg eenduidige conclusie niet mogelijk is. De PPR-fractie pleit voor een verstandige concentratie waar dat mogelijk is. Zij vindt dat dit wel van onderop moet groeien. Fusies moeten niet worden afgedwongen, terwijl kleinere instellingen kansen moeten worden gegeven. In deze discussie sta ik dichter bij de CDA-fractie dan bij die van de PvdA en de VVD. Dit komt niet alleen voort uit bescherming van de confessionele en de bijzondere instellingen; ik wijs op de algemene bijzondere instellingen, die ook kansen moeten worden geboden.

Een zeer recent onderzoek inzake het voortgezet onderwijs, dat voor een deel ook van toepassing is op het HBO, heeft nog eens aangetoond dat het schoolklimaat uitermate belangrijk is voor goed onderwijs, goede doorstromingskansen en goede eindexamenresultaten. Een en ander hangt niet altijd af van de grootte, maar soms is dat wel het geval. Een goed schoolklimaat is vaker te vinden bij kleinere instellingen dan bij grotere instellingen. In die zin pleit ik voor de kleinere instellingen en kleinschaligheid, hoewel wij de voordelen van concentratie best inzien.

Ik heb een reeks amendementen ingediend die samengevat kunnen worden onder het kopje 'deregulering'. Een aantal zaken moet niet centraal worden geregeld. Ik noem in dit verband het amendement op stuk nr. 41, waarin staat dat de PPR-fractie het onwenselijk acht dat alle denkbare tweedefase-opleidingen in het HBO-statuut moeten worden opgenomen.

Het amendement op stuk nr. 47 handelt over het aantal toegangsplaatsen van de tweede fase. De amendementen op stuk nr. 55 en 43 handelen over de inspectie en het instellingswerkplan, dat niet door de inspectie behoeft worden getoetst. Ik verwijs verder naar hetgeen is geregeld in het amendement op stuk nr. 53 over het nascholingswerkplan. In het amendement op stuk nr. 49 wordt aandacht besteed aan de regeling van de inschrijvingsduur.

Met het amendement op stuk nr. 48 wordt beoogd, het voorstel om de rijksgedelegeerden en rijksgecommitteerden de examens (mede) te laten afnemen te veranderen. Verder denk ik aan het amendement op stuk nr. 42, waarin staat dat wij het niet nodig achten om samengestelde studierichtingen in het HBP-statuut op te nemen.

Wij hebben uitgebreid over deze amendementen gesproken in de UCV. Nogmaals, ik vat ze samen onder het kopje 'deregulering'. Het kabinet is een groot voorstander van dit begrip. Ik vind het jammer dat de minister het grootste gedeelte van deze amendementen negatief heeft beoordeeld.

Als je dan tegelijk met andere dingen komt die je wel wilt regelen in de HBO-wet, dan krijg je vaak voor de voeten geworpen dat je nu te veel wilt regelen. In mijn amendement op stuk nr. 51 heb ik het over de versterking van het rechtspositioneel overleg van de studenten, juist op rijksniveau. Mijns inziens zou je zo iets nu juist wel in de wet moeten en kunnen regelen. Hetzelfde geldt natuurlijk voor mijn uitgebreide amendement over de medezeggenschap. Je moet juist in de instellingen de mensen de mogelijkheden geven om aan de hand van wettelijke middelen hun bijdrage te leveren.

Ik hoor graag een reactie van de minister op de brief van de Landelijke Studenten Vakbond van 12 maart jongstleden. Deze bond heeft zich aangemeld als gesprekspartner bij de minister. De minister stelt een aantal voorwaarden voor de studentenorganisaties. Met welke organisaties gaat hij nu in gesprek? Welke organisatie erkent hij als gesprekspartner? Wil de minister daar een beetje haast mee maken?

Ook bij de tijdelijke wet aangaande de taakverdeling en concentratie in het wetenschappelijk onderwijs hebben wij moeten constateren dat de minister dit blijkbaar niet zo belangrijk vindt, dat hij daar erg moeilijk over doet. Het mag dan helaas waar zijn dat op dit ogenblik studenten niet zo warm lopen voor allerlei inrichtingszaken en punten die tot de medezeggenschap behoren, maar dat lijkt mij op zichzelf geen reden om daar dan maar van af te zien, te meer omdat een aantal studenten zich daar vrij recent gelukkig wel weer mee zijn gaan bezighouden. Verder komen gesprekspartners, als zij erkend worden, ook weer sterker te staan. Dit kan grote amino geven om zich wel met algemene studentenzaken en met de zaken in de eigen instelling bezig te houden. Dat is uitermate belangrijk voor een democratische samenleving.

Lankhorst

Ik doe dus opnieuw een beroep op de minister om met de studenten te praten over alle zaken die deze studenten aangaan en om te komen tot een versterking van het rechtspositioneel overleg van de studenten.

Ik kom tot de leeftijdsgrens bij deelname aan het vooropleidingsonderzoek. In het wetsvoorstel staat 23 jaar, in een motie-Franssen/Niessen 21 jaar en in een motie-Dees over de open universiteit 18 jaar. Over de open universiteit zullen wij natuurlijk later in deze Kamer praten. Er is echter wel een samenhang. Wij zouden nu dus in feite de fundamentele discussie daarover moeten voeren. De PPR-fractie is nog steeds van mening dat zo'n leeftijdsgrens niet nodig is.

De leeftijd van 23 jaar is even willekeurig gekozen als die van 21, 25 of zelfs 18 jaar. Waarom zou je dit niet open kunnen laten? Het gaat in dit geval om een vooropleidingsonderzoek. Dat betekent dat je niet zo maar wordt toegelaten op de HBO-instelling, maar dat je voor dat onderzoek een positief resultaat moet behalen.

Als mensen er om welke reden dan ook moeite mee hebben om het eindexamen van het voortgezet onderwijs te halen, maar op zichzelf geschikt zouden zijn voor een bepaalde HBO-opleiding waarom zou je het voor die mensen dan onmogelijk maken om met die opleiding te beginnen of zou je zeggen dat zij nog een, twee of misschien wel drie jaar moeten wachten? Dat kan ik nog steeds niet inzien. Wij zouden daarom uit die hele discussie zijn, als wij hierbij niet meer over een bepaalde leeftijd zouden spreken.

□

Mevrouw **Groenman** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Het komt niet zo vaak voor dat een wetsontwerp zo'n uitvoerige voorgeschiedenis kent, tot een zo uitgebreide schriftelijke gedachtenwisseling leidt, uit zoveel nota's van wijziging bestaat en zoveel amendementen met zich heeft gebracht. Het geheel biedt aardig wat stof voor bij voorbeeld een afstudeerproject, waarin de rol van de regering, het parlement en de voornaamste tegen- en medespeler, de HBO-raad, geanalyseerd zou kunnen worden.

Het is inderdaad een zeer belangrijk wetsontwerp. Het hoger beroepsonderwijs is één van de poten van een zich ontwikkelend nieuw stelsel van hoger onderwijs, maar zat tot nu toe in het keurslijf van de Wet op het voortgezet onderwijs. Sinds de Wet op het voortgezet onderwijs in 1968 van kracht werd – in mijn tekst staat met een tikfout 'verkracht werd', maar dat verkrachten vond wat het HBO betreft pas later plaats – valt er in het HBO een enorme kwantitatieve groei te constateren, naast grote onderwijskundige veranderingen. De wisselwerking tussen onderwijs en beroepspraktijk was een belangrijke stimulans voor deze snelle ontwikkeling van het HBO.

Mevrouw Groenman (D'66)

Vele nieuwe opleidingsvormen zijn ontstaan en de programma's zijn voortdurend aangepast aan de ontwikkelingen in de beroepenvelden. De mede daaruit voortgekomen behoeften aan onderzoek, aan maatschappelijke dienstverlening en aan beroepsontwikkeling vinden hun neerslag in het wetsontwerp inzake het HBO, waarover wij deze week praten. Een wetsontwerp dat niet alleen nodig is voor een groeiend HBO, maar ook voor de periode die thans is aangebroken: algehele bezuinigingen, ook op het HBO-budget, een te verwachten dalende instroom van studenten en een afnemend werkgelegenheidsperspectief voor afgestudeerde HBO'ers.

Ook al speelt het gehele hoger onderwijs alert in op nieuwe speciale behoeften en economische en technologische ontwikkelingen op het gebied van het volwassenen- en wederkerend onderwijs, de informatietechnologie etcetera, dan nog wordt het perspectief voor afgestudeerden niet veel rooskleuriger. De fractie van D'66 ziet een belangrijke functie neergelegd voor het HBO als motor bij innovatieve ontwikkelingen in de industrie, waardoor de werkgelegenheid aldaar weer wat kan aantrekken. Daarnaast zal door een beleid van arbeidsduurverkorting en verdeling van betaalde en onbetaalde arbeid de behoefte aan wederkerend onderwijs toenemen.

Het wetsontwerp waarover wij praten, vraagt een grotere flexibiliteit van het HBO bij het inspelen op nieuwe economische, maatschappelijke en technologische ontwikkelingen. Een toenemende hoeveelheid vrije tijd en snel oprukkende nieuwe informatiesystemen, zijn dan wat ons betreft de sleutelwoorden voor de maatschappij.

Het onderwijscomité van de OESO formuleert het als volgt: 'Hoe kan wat het meest waardevol is in de traditionele functies van het hoger onderwijs in overeenstemming worden gebracht met de noodzaak dat zelfde onderwijs te mobiliseren om bij te dragen aan de oplossing van de dwingende sociale, economische en culturele problemen van de jaren tachtig?' Ook dat comité wijst op de mogelijkheden van beroepsonderwijs en -training in een systeem van levenslang wederkerend leren. Ook deeltijdstudies, nascholing en audiovisueel of

Groenman

afstandsonderwijs zijn nieuwe antwoorden. Dat alles sprak ons aan en wellicht geeft de nieuwe wet op het HBO daartoe de ruimte.

Ik zal mij na deze algemene inleiding tot het wetsontwerp zelf beperken. Het is een bekend feit dat het onderwijs een onderdeel vormt van het gehele maatschappelijke bestel, er een functie van is en er een functie in heeft. Het onderwijs wordt dan ook als zodanig door de samenleving beoordeeld en in stand gehouden. Ontwikkelingen in een samenleving leiden tot het verder ontwikkelen van bestaande en het creëren van nieuwe onderwijsvoorzieningen.

Het is dan ook hierom dat onze fractie zoveel waarde hecht aan een goede regeling van het hoger beroepsonderwijs, maar nog liever zouden wij snel een kaderwet hoger onderwijs zien. Hoewel het voorliggende wetsontwerp een goede stap in de richting is naar een versterkt HBO, ontbreekt er een aantal belangrijke zaken, die een goede integratie belemmeren met de overige vormen van hoger onderwijs, te weten het wetenschappelijk onderwijs en de open universiteit. Ik zal deze aspecten aan de orde stellen.

Het verbaast de fractie van D'66 nog steeds in hoge mate dat de minister niet geneigd lijkt te zijn om de maatschappelijke dienstverlening als een taak van de instellingen te zien. De minister verschuilt zich achter een vaag en aanvechtbaar onderscheid tussen maatschappelijke dienstverlening en maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef. Uit het Algemeen Financieel Schema '85-'88 blijkt dat de instellingen voor wetenschappelijk onderwijs zelfs een aparte geldstroom, het 'AM-deel', hebben voor de financiering van de maatschappelijke dienstverlening. Inderdaad, maatschappelijke dienstverlening! Het AFS spreekt over '... taken van de instellingen in het kader van maatschappelijke dienstverlening'. Daarom handhaven wij ons amendement op stuk nr. 29, waarin wij voorstellen om maatschappelijke dienstverlening als taak van het HBO op te nemen.

Het amendement is echter gewijzigd in die zin dat het niet meer een plicht is van het HBO, maar een mogelijkheid met betrekking tot maatschappelijke dienstverlening. Het wordt echter, als ons amendement wordt aanvaard, wel in de wet neergelegd.

Er zijn nog meer relaties die aanvulling behoeven. Wij denken dan, bij voorbeeld, aan de al jaren bestaande samenwerking en onderwijskundige integratie MBO-HBO, aan de gewenste samenhang tussen HBO en WO en aan de nieuwste, die van de Open Universiteit en het HBO. Tijdens de behandeling van de Nota Schaalvergroting, taakverdeling en concentratie in het HBO heeft de minister al toegezegd te zullen kijken naar de problemen die zich kunnen voordoen bij geïntegreerde MBO-HBO-instellingen.

Het op dit moment niet willen regelen van de samenwerkingsverbanden in het hoger onderwijs vind ik een ernstige nalatigheid van de minister. Hierdoor kan de bestaande samenwerking tussen de verschillende hoger-onderwijsinstellingen danig op de tocht komen te staan. Wij ondersteunen dan ook van harte het amendement-Franssen c.s. op stuk nr. 64 dat ertoe strekt deze samenwerkingsrelaties in de wet op te nemen.

Met vreugde hebben wij kennis genomen van de achtste nota van wijziging en dan vooral van de aanwijzing van soorten HBO in het HBO-statuut en van de verplichte propaedeuse. Wij hadden dit ook al betoogd bij onze inbreng in het voorlopig verslag.

De fractie van D'66 heeft zich beraden over het amendement op stuk nr. 30, waarin wij voorstellen in artikel 22 op te nemen dat het bevoegd gezag bij vaststelling van het instellingswerkplan de medezeggenschapsraad moet horen. Ons doel was om bij een zo belangrijke zaak als het instellingswerkplan ten minste ergens vast te leggen dat de medezeggenschapsraad gehoord moet worden. Dit doel willen wij nu op een andere manier bereiken. Ik kom hierop terug bij de bespreking van de medezeggenschap. Het amendement op stuk nr. 30 trek ik in.

De **Voorzitter**: Aangezien het amendement-Groenman (stuk nr. 30) is ingetrokken, maakt het geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

Mevrouw **Groenman** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! In ons amendement op stuk nr. 31 spreken wij de wens uit de inschrijvingsduur van de tweede fase met een maximum van 50% te verlengen, analoog met de eerste fase. Evenals in de eerste fase is de cursusduur in de tweede fase immers verschillend, afhankelijk van het soort opleiding. Er wordt dan ook onrecht gedaan aan de studenten indien een student met een tweede-fase-opleiding van elf maanden slechts een uitlooptijd van drie maanden krijgt, terwijl een student met een cursusduur van twaalf maanden zelfs zes maanden extra krijgt.

De minister heeft mij verweten dat bij uitvoering van dit amendement een tegenstrijdigheid ontstaat met het wetenschappelijk onderwijs. Ik ben mij dit wel bewust en ik zal hierop dan ook nog terugkomen bij de behandeling van de WWO '84. Dat neemt echter niet weg dat ik vooralsnog prijs stel op een positieve reactie op dit amendement.

De regeling van het beroepsrecht voor studenten, toehoorders en extraneï in de artikelen 49 tot en met 52 heeft op twee punten na onze instemming. Wij hebben nog bezwaar tegen de wijze van samenstelling van de beroepscommissie op de instellingen en tegen het ontbreken van een hoger beroepscollege, dat kan zorgen voor een tweede rechtsgang en het ontwikkelen van een zekere jurisprudentie.

Het amendement van het lid Niessen komt tegemoet aan ons eerste bezwaar, doordat het bevoegd gezag de medezeggenschapsraad moet horen. Het amendement op stuk nr. 91 van mevrouw Den Ouden-Dekkers en de heer Franssen schrapt de gehele beroepscommissie per instelling en stelt daarvoor in de plaats een landelijk college van beroep. Hierdoor zal er wel een betere rechtsgelijkheid ontstaan, maar er wordt geen tweede rechtsgang gecreëerd.

Het blijft onze voorkeur houden dat er eerst een beroepsgang op de instelling zelf is en dat men pas daarna bij een landelijk college van hoger beroep kan aankloppen. Dit geeft onzes inziens voor de student, toehoorder en/of extraneus een minder hoge drempel om een beroepsprocedure te starten en voorkomt voor de overheid een te groot beroep op zo'n landelijk college. Ik wil graag een reactie van de minister hierop horen, voordat ik eventueel een amendement indien.

Wij vragen ons af waarin in artikel 51 zo'n uitdrukkelijke, limitatieve lijst van bevoegdheden moet worden opgenomen. Waarom niet eenvoudig bepaald in artikel 49, eerste lid, dat 'student, extraneus of toehoorder, die rechtstreeks in zijn belang is getroffen door een beslissing of behandeling door of vanwege het bevoegd gezag, een examencommissie of een commissie voor toelating tot een opleiding van de tweede fase, in beroep kan gaan bij de commissie van beroep, bedoeld in artikel 50 '?

Ik kom te spreken over Titel V, de medezeggenschapsparagraaf. De

Groenman

minister wenst vast te houden aan zijn uitgangspunt: aansluiting bij de Wet medezeggenschap onderwijs. Waarom heeft hij hier geen overeenstemming gezocht met het wetenschappelijk onderwijs? Ook wenst de minister eerst de evaluatie van die Wet WMO af te wachten. Het is nu al duidelijk dat de huidige Wet WMO in vele gevallen niet voldoet, noch in het voortgezet onderwijs, noch in het hoger beroepsonderwijs. Het standpunt van de minister betekent dat wij over enkele jaren, na de evaluatie, hier opnieuw debatteren over de aanpassing van de Wet HBO.

Verder 'verschuilt' de minister zich achter de komende notitie over beheer en bestuur in het hoger beroepsonderwijs. Deze notitie zou in de maand maart aan ons worden toegezonden. Ik heb deze nog niet in mijn postvakje gevonden. Wanneer komt de bedoelde notitie?

Wij hebben met indiening van ons amendement op stuk nr. 100 getracht al een verbetering aan te brengen in de samenstelling van de medezeggenschapsraad. Hierdoor komen wij ook iets meer in de richting van het wetenschappelijk onderwijs. Het instituut buitenleden hebben wij vooralsnog buiten beschouwing gelaten, daar wij er bang voor zijn de HBO-instellingen met een te zware bestuursstructuur op te zadelen, gezien hun in het algemeen veel kleinere omvang dan de instellingen voor het wetenschappelijk onderwijs.

Hetzelfde bezwaar hebben wij ook tegen het amendement op stuk nr. 36 van de heer Lankhorst, waarin hij een geheel andere bestuursstructuur voorstelt, overeenkomstig het wetenschappelijk onderwijs. Hoe prijzenswaardig wij het ook vinden om te komen tot een democratischere structuur, wij moeten ons toch afvragen of de voorgestelde structuur niet een te zware structuur voor het kleinschalige HBO is. Werkt een dermate grote verandering geen onzekerheid en bureaucratie in de hand?

Onzes inziens zou het beter zijn, de medezeggenschapsraad alvast meer bevoegdheden toe te kennen. Anders gezegd, wij willen voorkomen dat taken die worden geregeld in artikel 62, als gevolg van artikel 61, vierde lid, geheel voorbehouden blijven aan het bevoegd gezag. Het minste dat het bevoegd gezag kan bij aangelegenheden, genoemd in artikel 62, is het horen van de medezeggenschapsraad. Het amendement dat ik heb ingediend laat dan ook het gestelde in artikel 61, eerste lid onder d, vervallen.

Nascholing is een groot goed. Ze dient dan ook goed verzorgd te worden. Gewenst is ook, dat er een goede afstemming blijft plaatsvinden met het bedrijfsleven. Een verzorging van de nascholing door derden kan hiertoe een aanzet geven. Een ruime interpretatie van artikel 82g, derde lid, laatste volzin, is onzes inziens dan ook gewenst. Kan de minister dat toezeggen?

Tijdens de behandeling van de nota Schaalvergroting, taakverdeling en concentratie in het HBO is al uitgebreid gesproken over de minimumnormen. Ook in de UCV over deze wet is het nogmaals doorgespit. Daarom zal ik nu kort zijn. De fractie van D'66 kan zich geheel vinden in het amendement op de stukken nrs. 69 en 70 van de heren Niessen en Franssen. Een veel fijnmaziger geheel van normen, toegesneden op de aard van de studierichting, is zeer gewenst. Daarenboven kan het ook dienen als sturingsinstrument bij de STC-operatie als ook nog een zekere differentiatie plaatsvindt voor de regio.

Ik rond af met hetzelfde punt als waarmee ik ben begonnen: de relatie HBO–maatschappij. Volgens artikel 139 worden naar het inzicht van de minister beroepenveldcommissies ingesteld. Mijn fractie deelt de bezwaren die van de zijde van de HBO-raad hiertegen zijn ingebracht, namelijk:

1. Het hanteren van ficties door de minister als 'het beroepenveld dat eisen stelt', waaraan afgestudeerden van het HBO moeten voldoen. Het is nu eenmaal een gegeven, dat vele HBO-opleidingen te maken hebben met diverse, soms diffuse beroepenvelden. Bovendien is sprake van substitutie en mobiliteit van HBO-abituriënten op de arbeidsmarkt. Kortom: men kan niet spreken over het beroepenveld.
2. De onverbloemde relatie die wordt gelegd tussen de beroepenveldcommissies en kwantitatieve aansluitingsproblemen tussen HBO en maatschappij.
3. De landelijke of beter: centralistische aanpak die blijkt uit de constructie van beroepenveldcommissies.
4. De kennelijk geringe waardering voor de vele ad hoc en permanente contacten van HBO-instellingen op micro-, meso- en macro-niveau, met de vaak zeer talrijke beroepsorganisaties.
5. De oneigenlijke samenwerkingsrelatie tussen beroepenveldcommissies en de inspectie.

De fractie van D'66 houdt dan ook, samen met de HBO-raad, principiële en praktische bezwaren tegen deze facultatieve beroepenveldcommissies. Wij zullen het amendement op stuk nr. 62 van de heer Niessen, waarin wordt voorgesteld hoofdstuk VII te schrappen, van harte ondersteunen.

□

De heer **Schutte** (GPV): Mijnheer de Voorzitter! In zekere zin vormt de totstandkoming van de Wet op het hoger beroepsonderwijs voorlopig een hoogtepunt in het emancipatieproces van deze soort van onderwijs. Lange tijd immers werden belangrijkere delen van wat nu onder het HBO wordt verstaan gerekend tot het middelbaar onderwijs. Daar was het eigenlijk niet op zijn plaats, omdat deze onderwijssoort veelal werd gezien als een tussenweg tussen de vroegere ambachtsscholen en het wetenschappelijk onderwijs.

Slechts gedurende korte tijd zijn delen van wat wij nu het HBO plegen te noemen in de Nijverheidsonderwijswet geregeld, maar ook deze wet kende slechts een tweedeling tussen lager en middelbaar onderwijs. Pas de Wet op het voortgezet onderwijs schiep een driedeling, in basis-, voortgezet en hoger onderwijs.

Nu dan zal het HBO in één keer de definitieve stap maken naar zelfstandigheid binnen het hoger onderwijs. Kennelijk onder het motto 'als het moet, dan ook meteen maar goed' vindt een ver gaande onderlinge afstemming plaats met de regelgeving van het overige hoger onderwijs. Met de realisering van een voorgenomen kaderwet op het hoger onderwijs zal de onderlinge afstemming worden gecompleteerd.

Ik wil er geen misverstand over laten bestaan dat ik de regeling van het HBO in het kader van een veelvormig hoger onderwijs een goede zaak acht. Het streven naar hoger onderwijs voor velen eist mijns inziens goede en toegankelijke alternatieven voor al degenen die niet zijn geïnteresseerd in een wetenschappelijke opleiding of die daarvoor niet gekwalificeerd zijn.

Een veelvormig stelsel van hoger onderwijs is echter iets anders dan een geüniformeerd stelsel van hoger onderwijs. Bij de regeling van het HBO in het kader van het tertiair onderwijs zullen wij de eigen identiteit van het wetenschappelijk en het

beroepsonderwijs toch nooit uit het oog mogen verliezen. Daarnaast stelt het feit dat het wetenschappelijk onderwijs grotendeels openbaar is en het HBO in hoofdzaak bijzonder eveneens grenzen aan de mogelijkheden van uniforme wetgeving.

De ontwikkelingsgang van het wetenschappelijk onderwijs is een geheel eigene geweest. In de benaming van de eerste instellingen van wetenschappelijk onderwijs, de universitas litterarum et scientiarum, vinden wij al de belangrijke aanwijzing waarin wij dit eigene moeten zoeken. De Wet op het wetenschappelijk onderwijs geeft het thans zo weer, dat inzicht moet worden gegeven in de samenhang der wetenschappen.

Vanuit deze universaliteit splitste de wetenschapsbeoefening zich verder op. Van iemand die in het hooggebergte der wetenschap verkeerde of een wetenschappelijk gekwalificeerd beroep uitoefende werd een brede algemene ontwikkeling verlangd. Het studium generale was daarom een belangrijke eis voor toelating. In het stelsel van voor de Mammoetwet konden wij dit studium generale in verwaterde vorm nog terug vinden.

Het HBO heeft een heel andere ontwikkelingsgang doorgemaakt. Vanuit de scholing voor de praktische beroepsbeoefening studeert men verder totdat men aan de grenzen van zijn beroepshorizon is gekomen. Dan wil men over die grenzen heen gaan kijken, liefst erboven gaan staan. Pas dan is er de aanraking met het wetenschappelijk onderwijs. Beide benaderingen hebben mijns inziens dezelfde legitimiteit. Wij zullen ervoor moeten waken dat geen van beide de eigen afkomst zal gaan verloochenen. Zien wij niet veel vakscholen ontstaan, juist in de tijd dat de industrialisering op gang komt en vinden deze scholen hun oorsprong niet vaak vanuit particulier, industrieel initiatief?

Nu is het de vraag of het succes van het HBO niet tevens mede een oorzaak is voor de onvrede die de laatste jaren werd gevoeld over het functioneren van deze onderwijssoort. In zijn proefschrift over de identiteit van het hoger beroepsonderwijs concludeert Van Wieringen onder andere, dat het feit dat het HBO vaak een voorportaal is voor het wetenschappelijk onderwijs op gespannen voet staat met het feit dat het HBO eigenlijk eindonderwijs is.

Maar los je dit probleem op alleen door beide onderwijssoorten als gelijkwaardig te gaan behandelen en het civiele effect ook zoveel mogelijk gelijk te schakelen? Ik geloof het niet, al was het alleen maar omdat het ingangsniveau van het HBO aanmerkelijk lager ligt dan dat bij het wetenschappelijk onderwijs. Nu kan men dit wel gaan verhogen, maar dan snijdt men de weg af voor degenen die vanuit het middelbaar beroepsonderwijs komen. Voor een echte gelijkwaardigheid zou dan toch gezorgd moeten worden voor een hoger ingangsniveau, bij voorbeeld in de vorm van een voorbereidend jaar, maar ik realiseer mij dat de financiën hiervoor ontbreken.

Nu kan men wel het HBO qua inrichting zoveel mogelijk afstemmen op het wetenschappelijk onderwijs, met een propaedeuse en een tweede fase, maar of men daarmee de gelijkwaardigheid van beide onderwijssoorten vergroot is twijfelachtig. Ik ben bang dat men de ontwikkelingen forceert als de verwachtingen te hoog gespannen zijn. Het perspectief van de ontwerp-kaderwet acht ik dan ook niet realistisch.

Ik kan mij in dit verband heel goed vinden in de opvattingen van dat deel van de Onderwijsraad dat van mening is, dat het lichten van het HBO uit de kluisters van de Wet op het voortgezet onderwijs voldoende is om het HBO zich naar zijn eigen aard te laten ontplooien en dat het HBO niet direct moet worden opgezadeld met een samenwerking met instellingen van wetenschappelijk onderwijs als de relatie nog uiterst vaag is.

Dreigt niet het gevaar, dat wij bij het HBO het ene keurslijf inwisselen voor het andere? Als wij echt een veelvormig en samenhangend stelsel van hoger onderwijs willen, is het dan niet het beste het HBO voorlopig zelfstandig een plaats te laten vinden in de rijen van de instellingen van hoger onderwijs?

Mijn grootste bezwaar tegen het wetsontwerp is eigenlijk dat het te veel is toegeschreven naar de komende kaderwetgeving. Op verschillende onderdelen is vooral gekeken naar de vormgeving van vergelijkbare elementen in het WO. Ik zou dat de 'academisering' van het HBO willen noemen. In dit verband noemde ik al even de voorgestelde propaedeuse en de tweede fase, hoewel die op zichzelf beschouwd ook binnen het HBO heel functioneel kunnen zijn.

Meer moeite heb ik met het bij nota van wijziging voorgestelde inschrijvingsrecht. Ook deze wijziging lijkt voornamelijk te zijn ingegeven door de wens tot afstemming op de regeling van het WO te komen. De nieuwe regeling maakt bovendien een algemene instroombeperking mogelijk en dat is voor de beleidsmakers uiteraard aantrekkelijk. Verder wordt deze zeer principiële wijziging in de memorie van antwoord nauwelijks verantwoord. Gewezen wordt op het advies van de HBO-raad en de wens van diverse fracties. Maar de regering heeft hier toch een eigen verantwoordelijkheid? Zeker in dit geval, waarin een toch vrij principiële inbreuk wordt gemaakt op het toelatingsbeleid van bijzondere scholen?

In het verleden is uitvoerig gesproken over de toelaatbaarheid van het inschrijvingsrecht bij bijzondere instellingen voor wetenschappelijk onderwijs. Is die discussie vanwege de juridische voorgeschiedenis van het WO begrijpelijk, bij het HBO behoeven hierover geen misverstanden te bestaan gezien de gang via middelbaar en voortgezet onderwijs waar een heel ander wettelijk regime heerste. Dat er aan het WO een inschrijvingsrecht is verbonden, is dus op zich geen argument om dit voor het HBO ook te doen.

Mijn tweede bezwaar tegen het voorgestelde inschrijfrecht betreft de vorm waarin het gebeurt. Het recht is vrijwel ongeclausuleerd. Een bijzondere instelling heeft het recht van een aspirant-student een verklaring van respect voor grondslag en doelstelling van de instelling te verlangen. De minister voelt zelf wel aan dat zo'n verklaring van respect geen diepgevoelde overtuiging behoeft te zijn. Een instelling die ernst wil maken met haar eigen identiteit zal van haar studenten een actieve betrokkenheid verlangen bij de grondslag en doelstelling van het onderwijs.

In moderne onderwijstechnieken worden steeds meer vormingselementen ingebouwd. Van studenten wordt minder een passief-receptieve houding verlangd en meer een actief-initiërende houding. Een student met een van de grondslag van de instelling afwijkende levensovertuiging zal óf zichzelf gehandicapt voelen door een noodzakelijk terughoudende opstelling óf als een storend element worden ervaren. Deze problemen kunnen worden voorkomen indien de dubbele mogelijkheid, waarin mijn amendement voorziet, wordt ingevoerd.

Ik wil in dit verband op een paar punten ingaan die de minister bij de artikelsgewijze behandeling heeft aangevoerd. Hij verweet mij dat ik een wettelijke regeling voorstelde,

uitgaande van de gedachte dat toch slechts een beperkt aantal scholen van de regeling gebruik zou maken. Dat is niet mijn uitgangspunt geweest. Ik heb alleen enige koudwatervrees willen wegnemen door erop te wijzen dat het gebruik maken van de zogenaamde 'kan-bepaling' niet op grote schaal zal plaatsvinden. Maar ook als het wel op grote schaal zou plaatsvinden en vele bijzondere scholen scherp zouden gaan letten op overeenstemming in grondslag van instelling en student, hoeven mijns inziens geen problemen te ontstaan.

Afgezien van het feit dat ik het zou toejuichen – en de minister zal dat toch ook doen – indien op grote schaal de betekenis van het bijzondere karakter van een instelling geëxpliciteerd werd, geloof ik dat er in dat geval ruim voldoende keuzemogelijkheden overblijven voor studenten die zich niet verbonden weten aan de grondslag van enigerlei bijzondere instelling. Er blijft de mogelijkheid van een openbare instelling en van de respect-verklaring – die nu in alle gevallen moet worden gevraagd – waarna toelating verplicht is in die gevallen waarin geen openbaar onderwijs voorhanden is. Ik zie dus niet in waarin het probleem schuilt.

De minister heeft er tijdens de UCV op gewezen dat er in veel gevallen geen openbaar alternatief is. Ik erken dat, hoewel het probleem minder klemt dan het lijkt, gezien de verscheidenheid en beschikbaarheid van bijzonder neutraal onderwijs. Mede daarom wordt het toelatingsrecht ook gecreëerd, maar wordt hier niet een fase overgeslagen? Op zijn minst wil ik de vraag beantwoord zien hoe ver de verantwoordelijkheid van de overheid strekt om in dit openbare alternatief te voorzien alvorens wordt besloten, bijzondere instellingen te verplichten hun deuren open te stellen voor iedereen die zich wil laten inschrijven. Wil de minister op die fundamentele vraag antwoord geven?

De minister zei ook, dat de door mij voorgestelde bepaling ontbreekt in andere wettelijke regelingen, zoals van het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs en dat ook de huidige regeling voor het HBO anders is. Ik heb in de UCV al gewezen op het verschil met het basis- en het voortgezet onderwijs Wij spreken over een andere leeftijdsfase en over de afstand van het onderwijs tot de woonplaats die om meer redenen daarbij een andere rol speelt. Dat het voorstel, zoals ik dat formuleerde, afwijkt van de huidige regeling is logisch, omdat in de situatie die wij thans kennen geen algeheel toelatingsrecht bestaat.

Ik had ook die hele situatie kunnen terug amendemen en dat zou mij persoonlijk het liefste zijn geweest, maar enig realiteitsbesef heeft mij hiervan weerhouden. Gegeven het toelatingsrecht waarvan het wetsvoorstel uitgaat, was er naar mijn oordeel geen andere oplossing mogelijk dan de voorgestelde. Het is ook een oplossing die het minst afwijkt van de door de minister voorgestelde regeling en die daarom naar mijn oordeel ook voor hem aanvaardbaar zou moeten zijn.

Een ander punt waarop naar mijn oordeel het onderscheid tussen het wetenschappelijk en het beroepsmatig karakter van beide onderwijssoorten onvoldoende werd toegepast, betreft de aanvankelijke voorstellen inzake de titulatuur. Iedere HBO-abituriënt zou zich ingenieur mogen noemen Als bezwaar werd aangevoerd dat de verwarring met een wetenschappelijke technische opleiding groot zou zijn.

Mijn fractie stelde indertijd voor, de titel meester, vanwege de historische rechten van deze naam die nog uit de tijd van de ambachtsgilden dateert. Wij hebben hier immers met beroepsopleidingen te maken. In het ontwerpkaderwet vonden wij deze gedachte terug, maar wel in zo'n vorm dat het onderscheid tussen de beroepsopleiding en de wetenschappelijke opleiding zou zijn geëlimineerd. Dat was nu weer niet onze bedoeling.

Acht de minister het niet gewenst dat ook in de titulatuur onderscheid zichtbaar blijft tussen een wetenschappelijk en een niet wetenschappelijk geschoolde, of mogen wij uit dit voorstel afleiden dat het de bedoeling zal zijn een eerste fase opleiding aan een WO-instelling niet meer zichtbaar te kwalificeren als een wetenschappelijke opleiding?

Ik denk nog aan een derde punt, het verlenen van het promotierecht aan afgestudeerden aan deze soort van hoger onderwijs, waartoe het ontwerpkaderwet de mogelijkheid opent. Ik zou graag zien dat de minister eens uiteenzette hoe dit recht gerealiseerd moet worden na een opleiding die toch overwegend praktijk- en beroepsgericht is. Weliswaar opent de nieuwe HBO-wet ook een kleine onderzoekmogelijkheid bij deze onderwijssoort, maar dat zal in de praktijk toch niet meer zijn dan een kleine aanvulling op het onderwijsprogramma, terwijl in het wetenschappelijk onderwijs onderzoek en onderwijs toch veel meer met elkaar verweven behoren te zijn.

Het streven naar verdergaande samenwerking en concentratie bij HBO-scholen kan ik begrijpen en waarderen voor zover getracht wordt tot kwaliteitsverbetering van het HBO te komen met beperkte budgettaire middelen. Voor zover er de gedachte aan ten grondslag ligt meer de vormgeving van universiteiten te benaderen, heb ik er minder waardering voor.

Mijnheer de Voorzitter! Ik proef in het wetsvoorstel een zeker onderwijskundig en wetgevend perfectionisme. Dat perfectionisme kwam ook nog op een ander punt naar voren dat ik toch tè belangrijk vind om hier niet te noemen. Het betreft namelijk de bepalingen inzake de rechtspositie van het personeel. Er was altijd een formeel verschil in rechtspositie tussen personeel van bijzondere en van openbare instellingen. Weliswaar had dit verschil geen materiële betekenis – materieel in dit verband in de meest eigenlijke zin van het woord – maar het formele verschil was volstrekt legitiem vanwege de verschillen in de aard van de rechtsbetrekkingen van een publiekrechtelijke en een privaatrechtelijke arbeidsverhouding.

Minister **Deetman**: Wat is in concreto hiertegen uw bezwaar?

De heer **Schutte** (GPV): Mijn bezwaar is dat het formele verschil of je in dienst bent bij de overheid – een openbare instelling – of bij een particuliere instelling – het bijzonder onderwijs – niet meer aanwezig is.

Minister **Deetman**: Waar leidt u dat uit af?

De heer **Schutte** (GPV): Uit het feit dat u – als ik het althans goed heb begrepen – formeel één rechtsstelsel wilt introduceren.

Minister **Deetman**: Wat is het verschil met bij voorbeeld een constructie als de Wet op het voortgezet onderwijs en de Wet basisonderwijs? Ik begrijp het punt niet.

De heer **Schutte** (GPV): Ik heb begrepen dat u in het wetsvoorstel HBO een ander systeem hanteert dan in de Wet basisonderwijs.

Minister **Deetman**: Maar wat is nu precies uw punt?

De heer **Schutte** (GPV): Formeel wil ik de rechtsbetrekking bij het bijzonder onderwijs niet het karakter geven van een semi-ambtelijke functie.

Schutte

Minister **Deetman**: Maar wat is het verschil? Docemten, nu werkzaam in het bijzonder onderwijs, hebben met inachtneming van de privaatrechtelijke rechtsverhouding en met inachtneming van het Burgerlijk Wetboek, een rechtspositieregeling, te vergelijken met die van het personeel werkzaam bij openbare instellingen van onderwijs. Wat is nu het verschil met dit wetsontwerp?

De heer **Schutte** (GPV): Mijnheer de Voorzitter! In tweede instantie zal ik daarop graag meer concreet terugkomen.

Er is nog een aantal zaken blijven liggen dat in UCV's niet helemaal is afgerond. Daarover heb ik nog enkele vragen te stellen.

In de artikelen 123 en 124 wordt gesproken van 'beëindiging van een bekostiging, indien naar het oordeel van de minister' niet aan verschillende voorwaarden is voldaan. Ik heb met name de zinsnede 'naar het oordeel van de minister' aangevochten. Er is wel of er is niet aan de voorwaarden voldaan. Het is uiteindelijk ter beoordeling van de beroepsinstantie, te bepalen of de beslissing daarover terecht is geweest.

Indien het subjectieve oordeel van de minister grond is voor een beslissing, heeft een eventueel beroep weinig zin, omdat dan altijd aan de voorwaarde is voldaan dat de mimister een bepaald oordeel had. Ik heb dit punt nog eens nagekeken. De Kroon heeft zowel in 1968 als in 1976 een bestemmingsplan gedeeltelijk vernietigd, waarin ook het subjectieve 'naar het oordeel van ...' voorkwam.

Het beroepsrecht van de belanghebbenden zou te zeer worden ingeperkt, en de bevoegdheid die in deze bepaling aan het college van burgemeester en wethouders werd gegeven was door de woorden 'naar het oordeel van ...' niet aan een objectieve begrenzing gebonden, zo meende de Kroon.

Sedertdien is de algemene opvatting dat een term als 'naar het oordeel van ...' zich niet verdraagt met een beroepsmogelijkheid. Ik heb deze terminologie ook nergens kunnen vinden in de bestaande wetgeving op het gebied van het wetenschappelijk onderwijs. Naar mijn oordeel zou de zinsnede dan ook kunnen vervallen. Een daartoe strekkend amendement heb ik alsnog ingediend, namelijk het amendement op stuk nr. 107.

In het huidige wetsontwerp neemt men alvast een voorschot op het proces van schaalvergroting dat nog zo goed als van de grond moet komen, doordat een vrij hoge norm is opgenomen van 600 studenten per instelling. De gedachte daarachter is dat een instelling minimaal drie *studierichtingen van elk 200 studenten* zou moeten omvatten. Dat is op zichzelf bezien al fors, wanneer wij het ons realiseren dat er kleine, gespecialiseerde studierichtingen zijn die bij lange na niet aan dat aantal van 200 toekomen. Dergelijke specialismen moet men het niet bij voorbaat vrijwel onmogelijk maken, te overleven. De norm van 600 is mijns inziens daarom al rijkelijk hoog. Een verdergaande verhoging komt mij onwenselijk voor.

Ook lijkt het mij volkomen terecht dat vooralsnog de PABO's van deze getalsnorm worden uitgezonderd. Wel kan ik het mij voorstellen dat sommige PABO's er goed aan doen, te participeren in het clusteringsproces, al zou ik dat niet willen afdwingen, gezien de recente herverkaveling die daarbij heeft plaatsgevonden. De tekst van het wetsvoorstel lijkt mij in de huidige formulering dan ook de beste.

In de schriftelijke voorbereiding heeft mijn fractie er blijk van gegeven, weinig enthousiast te zijn over de voorgestelde beroepenveldcommissies. Wij vreesden dat de directe contacten tussen de onderwijsgevenden en het bedrijfsleven minder prioriteit zouden krijgen wanneer deze commissies eenmaal in het leven *zouden zijn geroepen*. Nu is het wetsontwerp in zoverre wel verbeterd dat de dwingende bepaling die er aanvankelijk in stond is afgezwakt.

De instelling van een beroepenveldcommissie is nu facultatief en bovendien aan tijd gebonden. Zo'n commissie behoeft niet permanent te zijn. Toch blijf ik mij afvragen wat de zin ervan is. Niet is aangetoond dat de bestaande contacten tussen het onderwijsveld en het bedrijfsleven onvoldoende zouden zijn.

Ook zou ik graag willen weten waarom het niet mogelijk zou zijn dat de HBO-raad adviseert indien zich situaties van onvoldoende contact zouden voordoen. Acht de minister bovendien niet het gevaar reëel dat het hoger beroepsonderwijs zich zal verwijderen van het overige beroepsonderwijs? Met andere woorden: wanneer dergelijke commissies al wenselijk worden geacht, zijn dan commissies die ten dienste staan van het gehele beroepsonderwijs niet wenselijker? Zou een commissie van een dergelijke opzet niet tevens een betere aansluiting kunnen garanderen tussen het middelbaar en het hoger beroepsonderwijs?

In een vrij laat stadium is nog een nieuw hoofdstuk toegevoegd met specifieke bepalingen met betrekking tot de lerarenopleidingen. In het daarover gevoerde schriftelijke overleg is een aantal onduidelijkheden opgehelderd en met de zevende nota van wijzigingen zijn nog enige noodzakelijke verbeteringen aangebracht.

Op een belangrijk punt zijn de vragen onzerzijds echter nog niet bevredigend beantwoord. Dat betrof de relatie met de universitaire lerarenopleidingen. De bewindslieden hebben die vragen niet beantwoord, omdat zij niet wilden vooruitlopen op de nog in te dienen definitieve Beiaard-nota. Ik kan dit wel begrijpen, maar ik meen toch dat dit standpunt niet kan worden volgehouden.

Heeft de keuze die nu wordt gedaan voor één regeling en voor een samenhang van vakinhoudelijke en beroepsgerichte scholing geen betekenis voor de keuze die nog gedaan zal worden ten aanzien van de universitaire lerarenopleidingen? Als de genoemde samenhang wel gehonoreerd wordt bij de lerarenopleidingen die onder de HBO-wet zullen vallen, waarom zou deze dan niet moeten worden gehonoreerd bij de universitaire lerarenopleidingen? Kiest men in dit laatste geval voor een scheiding, zou het dan niet consequenter zijn de lerarenopleidingen uit de HBO-wet te lichten en alle lerarenopleidingen in één wettelijke regeling onder te brengen?

De kritiek die op hoofdstuk IIIA werd ingebracht, betrof voornamelijk de mogelijke overregulering. Aan deze kritiek is voor een belangrijk deel tegemoet gekomen, maar nog niet helemaal. Met name de formulering van artikel 82c roept nog vragen op. Opent dit artikel niet de mogelijkheid van een ongeremde circulaire-regeling? Zou met name het laten vervallen van het vijfde lid niet voor een belangrijk deel aan dit bezwaar tegemoet komen, omdat zonder dit artikel de vrijheid van de bevoegde gezagen niet meer wordt ingeperkt dan nodig is?

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom tot een afsluiting van mijn betoog. De nieuwe wettelijke regeling voor het hoger beroepsonderwijs is een grote stap vooruit voor deze onderwijssoort. De beoogde harmonisatie met de overige wetgeving op het hoger onderwijs zou voor het HBO echter een averechts effect kunnen hebben.

Schutte

Een grote sprong voorwaarts is wel eens meer op een teleurstelling uitgelopen. De positie van het bijzonder onderwijs in het kader van deze wet is al met al, dunkt mij, een stap achterwaarts.

Mijn eindoordeel over het wetsontwerp is daarom nog moeilijk echt positief te noemen. Op belangrijke onderdelen zal ik het ontwerp in deze vorm niet kunnen steunen. Hoe de eindstemming zal uitvallen, zal in belangrijke mate afhangen van het beeld dat dan wordt vertoond, na eventuele aanneming van wijzigingsvoorstellen.

Voorzitter: Poppe.

□

De heer **Willems** (PSP): Mijnheer de Voorzitter! Ik beschouw dit wetsontwerp, de Wet op het hoger beroepsonderwijs, als een positieve stap in de richting van een HBO als een volwassen onderwijssoort. De gelijkwaardigheid aan het wetenschappelijk onderwijs die in dit wetsontwerp wordt nagestreefd, moet echter in de ogen van mijn fractie betekenen dat het al zo lang beloofde samenhangende stelsel van hoger onderwijs er op korte termijn ook een keer komt.

Als men de nu voorliggende wetsontwerpen – de WWO '84, het wetsontwerp inzake de Open Universiteit en het wetsontwerp Wet op het hoger beroepsonderwijs – bekijkt, is het beeld toch vooral dat van drie gescheiden, zich apart ontwikkelende vormen van hoger onderwijs. Voor zowel het wetenschappelijk onderwijs als het hoger beroepsonderwijs geldt, dat het politieke klimaat waarin zij zich verder moeten ontwikkelen, op zijn zachtst gezegd niet erg gunstig is.

Bij het lezen van de doelstellingen van dit wetsontwerp, zoals deze in de memorie van toelichting vermeld staan, bekruipt mij het sombere gevoel dat deze doelstellingen door de beleidsontwikkelingen op het departement van Onderwijs en Wetenschappen al weer zijn achterhaald. In aansluiting op de nota Hoger onderwijs voor velen wordt gezegd, dat het niet het uitsluitende doel van het onderwijs kan zijn, personen op te leiden voor maatschappelijke betrekkingen. Een paar bladzijden terug lees ik dan: 'Hoger onderwijs dat aan nieuwe behoeften tegemoet komt, vraagt een stelsel waarin de student zonder veel moeite en omwegen een weg kan vinden overeenkomstig zijn of haar capaciteiten, belangstelling en omstandigheden.' De tijden zijn veranderd sinds de indiening van dit wetsontwerp!

In reactie op de inderdaad grote werkloosheid onder sommige categorieën afgestudeerden van het hoger beroepsonderwijs heeft de minister gedacht om dit probleem op te lossen via de invoering van het arbeidsmarktcriterium bij de toelating van studenten. De ontwerp-machtigingswet Inschrijving studenten HBO dreigt veel van de strekking van bovengenoemde volzinnen over persoonlijke behoeften en belangstelling over boord te zetten. De toegankelijkheid van het hoger onderwijs wordt ook in een andere zin steeds kleiner. Na de door ons zeer fel bestreden invoering van collegegelden voor HBO-studenten is dit bedrag èn dat van de cursusgelden inmiddels fors verhoogd.

Mijnheer de Voorzitter! Wat de verplichtingen en de beperkingen betreft, komen de HBO'ers langzamerhand een heel eind in de richting van hun medestudenten bij het wetenschappelijk onderwijs, en wel op een manier die nooit onze opvatting was van een samenhangend stelsel van hoger onderwijs. Met de gelijke rechten is het helaas nog niet zo ver. Daarover straks meer.

Intussen gaat de ontwikkeling van het beroepsonderwijs – dan praat ik over de schaalvergroting en concentratie – harder dan de de wetgeving die over haar uitgevaardigd wordt. Razendsnel proberen instellingen hun hachje te redden door te fuseren met scholen van hun keuze, waarbij andere uit de boot vallen. Als immers aan de vereiste getalsnorm is voldaan, volgt automatisch het recht op bekostiging. Is het waar dat deze ontwikkeling zich nu geheel afspeelt buiten de HBO-raad om, die als procescoördinator zou gaan optreden?

Welke controle is er op dit moment, welke wetten en bestuurlijke instrumenten zijn er op dit moment om het sociale beleid dat de gefuseerde instellingen voeren te controleren? Wat vindt de minister van de manier waarop deze versnelde fusies nu plaatsvinden? Dwingt deze ontwikkeling niet tot een zeer snelle indiening van de invoeringswet HBO, nadat de toetsingscriteria voor het samenvoegen van instellingen aan de Kamer zijn voorgelegd?

Een werkelijke gelijkwaardigheid tussen het hoger beroepsonderwijs en het wetenschappelijk onderwijs vereist ook een gelijkwaardigheid ten aanzien van de positie van de studenten. Dit blijkt bepaald nog niet het geval te zijn. Allereerst valt op – in deze tijd van schaalvergroting en concentratie niet van enig belang ontbloot – dat de vertegenwoordiging van studenten in het rechtspositionele overleg ontbreekt.

De minister heeft tijdens de uitgebreide commissievergadering over de nota Schaalvergroting naar aanleiding van een motie van mevrouw Groenman gezegd, dat de belangen van studenten voldoende behartigd zullen worden in de HBO-raad. De minister liet zich daarbij mijns inziens nogal badinerend uit over de studentenorganisaties in de zin van: als ik daaraan begin, wie staat er morgen dan weer op de stoep?

Ik denk dat de minister ten eerste het verzoek van de studenten niet heeft begrepen en ten tweede weinig oog heeft voor hun positie als eerste belanghebbenden van het onderwijs.

Het gaat de studentenorganisaties niet om het onderwijskundige overleg, zoals dat met de HBO-raad plaats zal vinden, maar om hun positie in het overleg over rechtspositionele onderwerpen, bij voorbeeld de studiefinanciering, stagevergoedingen, studentenvoorzieningen en dergelijke. In de brief van 12 maart van de Landelijke Studenten Vakbond wordt daar een zeer zinnige invulling voor gegeven.

Ook de HBO-raad heeft zelf een dergelijk overlegplatform bepleit in zijn brief van 7 september. Ik meen dat in dit opzicht de positie van de studenten toch weinig verschilt van die van bij voorbeeld de onderwijsvakorganisaties, zoals de ABOP.

Opvallend is in dit verband dat de studenten in het wetenschappelijk onderwijs wel uitgenodigd zijn voor een gesprek over het sociaal beleid voor studenten met betrekking tot de TVC-operatie en in het HBO niet. Waarom wordt hierbij een onderscheid gemaakt? Wat is de reactie op de brief die de Landelijke Studenten Vakbond de minister gestuurd heeft op 12 maart 1984, waarin deze punten beschreven staan en waarin deze organisatie vraagt, als partner in het rechtspositioneel overleg mee te mogen doen?

Een andere ongelijkheid tussen HBO- en WO-studenten die in het nadeel van de eerstgenoemden uitvalt, is de medezeggenschapsregeling. Waarom worden HBO-studenten verwezen naar de meest onvolwassen vorm van medezeggenschap? Ik noem deze vorm van medezeggen-

schap onvolwassen, omdat hij direct aansluit bij de regeling in het voortgezet onderwijs, maar vooral omdat uit alle tot nu toe beschikbare gegevens blijkt, dat de Wet medezeggenschap onderwijs, zeker in het HBO, allerminst functioneert. Op alle mogelijke manieren wordt de wet ontdoken.

De meeste bevoegde gezagen voelen niets voor de verplichte medezeggenschapsstructuur, zo blijkt uit een onderzoek dat zeer recent naar buiten gekomen is, een onderzoek dat is uitgevoerd door de ABOP en de Landelijke Studenten Vakbond. Als de weerstand nu al zo groot is, hoe moeilijk zal het dan in de veel loggere instituten van de toekomst niet zijn?

Wachten op de evaluatie van de werking van de Wet medezeggenschap onderwijs, zoals tijdens de uitgebreide commissievergadering over de amendementen op het wetsontwerp werd voorgesteld, lijkt mij om twee redenen onlogisch. De eerste overigens is vooral van praktische aard. Wij zijn nu bezig met wetgeving en waarom zouden wij een medezeggenschapsregeling invoeren welke nu al aantoonbaar gaten vertoont? Op zijn minst zou dit een apart punt van discussie moeten zijn.

Mijn tweede overweging is meer principieel. Op dit moment – ik zeg dit uitdrukkelijk – is de medezeggenschap voor WO-studenten aanmerkelijk beter en meer in overeenstemming met onze opvattingen over de democratische verhoudingen in het onderwijs georganiseerd.

Voorzitter! Het zal duidelijk zijn, dat wij het niet eens zijn met het door de minister gekozen uitgangspunt van aansluiting bij de Wet medezeggenschap onderwijs. De minister heeft tijdens de eerdergenoemde UCV ook aangekondigd dat hij met een aparte notitie over beheer en bestuur met betrekking tot het hoger beroepsonderwijs zou komen. Ik ben benieuwd naar deze notitie. Wanneer kunnen wij die overigens verwachten? Ik vraag mij echter wel af hoe open de discussie daarover nog kan zijn.

Zal in deze notitie het tot nu toe gekozen uitgangspunt van aansluiting bij de Wet medezeggenschap onderwijs nog steeds leidraad zijn of zal ook dat ter discussie staan? Naar mijn overtuiging – en ik ben van mening dat het zeer uitgebreide en belangwekkende voorstel dat de fractie van de PPR door middel van een amendement heeft gedaan daartoe nog een extra impuls vormt – verdient dit onderwerp een veel uitgebreidere en open gedachtenwisseling.

Mijnheer de Voorzitter! De voorgestelde toelatingsleeftijd van 23 jaar om aan het vooropleidingsonderzoek mee te mogen doen vind ik nogal willekeurig. Ik zie geen horde schoolverlaters naar het HBO stromen, als deze eis zou worden losgelaten, iets waar de minister blijkens zijn opmerking in de memorie van antwoord kennelijk bang voor is. En, so what, als zij dit wel zouden doen?

Er zijn slechtere vormen van tijdverdrijf denkbaar. Bovendien wijkt de leeftijdseis van 23 jaar af van de toelatingseis voor de open universiteit, zoals voorgesteld in het betreffende wetsontwerp, dat bij deze Kamer in behandeling is. Naar mijn overtuiging zijn beide voorstellen niet in overeenstemming met het recht op onderwijs en kan elke leeftijdseis uitsluitend arbitrair en slecht verdedigbaar zijn.

De commissie vrouwenemancipatie van de HBO-raad heeft de balans van drie jaar onderzoek opgemaakt en een aantal conclusies en aanbevelingen neergelegd in een rapport. Ik zou deze aanbevelingen dringend onder de aandacht van de minister willen brengen. De deelname van vrouwen aan het HBO is zeer onevenwichtig.

Op de technische beroepsopleidingen is het percentage vrouwelijke studenten zo rond de 7%, terwijl op de sociale academies, waar de deelname van vrouwen met name aan de parttime-opleidingen de laatste jaren aanzienlijk is toegenomen, de eerste stappen in de richting van vrouwenstudies gezet zijn. Kan de minister toezeggen dat hij bij de inrichting van het HBO-statuut bevordert dat in de instellingswerkplannen de vrouwenemancipatie een plaats krijgt? Ook hier is nog wel een achterstand ten opzichte van het wetenschappelijk onderwijs in te halen, dacht ik zo.

□

De heer **Ernsting** *(CPN): Mijnheer de* Voorzitter! Er is over het thans aan de orde zijnde wetsvoorstel al het nodige gezegd tijdens de artikelsgewijze behandeling van dit wetsvoorstel en in relatie tot de STC-operatie. Hierbij zijn twee belangrijke moties al door deze Kamer aangenomen.

Ook in relatie tot de STC-operatie hebben wij een bescheiden aandeel geleverd bij de voorbereiding van dit wetsvoorstel, namelijk op het punt van de 200-norm met het oog op het aanbrengen van een differentiatie. Hoe die differentiatie verder tot stand zal komen, moeten wij nog bezien, maar dat die er zal komen lijkt wel duidelijk.

Wij kunnen ons in grote lijnen vinden in dit wetsvoorstel. Wij willen onze bijdrage op dit moment toespitsen op een aantal elementen betreffende positie en invloed van de direct betrokkenen en meer in het bijzonder de studenten. Wij doen dit ook in navolging van de bijdragen van respectievelijk PPR, D'66 en PSP. Wat dat betreft kunnen wij als hekkensluiter in dit opzicht onze bijdrage kort houden.

Het zal de minister bekend zijn dat er een groot aantal klachten zijn over het functioneren van de Wet medezeggenschap onderwijs in het hoger beroepsonderwijs. De klachten zijn verschillend van aard. Terwijl er nu een zeer grote operatie in het HBO in gang is gezet – de STC-operatie – zijn er slechts op enkele scholen medezeggenschapsraden ingesteld. Slechts zelden zijn studenten betrokken bij de grote veranderingen die in de verschillende HBO-instituten plaatsvinden.

In enkele gevallen is er weliswaar een medezeggenschapsraad, maar geen geschillencommissie. De rechten van studenten zijn in dit opzicht armzalig geregeld.

De minister heeft tijdens de UCV over de STC-operatie gezegd dat dit punt wordt meegenomen in de notitie over beheer en bestuur van het hoger beroepsonderwijs. Wij vragen ons met anderen af wanneer wij die notitie tegemoet kunnen zien. Ik neem aan dat dat op korte termijn kan, want die notitie was toen al op korte termijn toegezegd. Bovendien vragen wij ons af of die notitie wel het juiste kader is om over de medezeggenschap te spreken.

Wij menen dat de kwestie van de medezeggenschap een eigen waarde heeft die niet alleen afhankelijk is van de beheers- en bestuursvorm, van de norm van het doelmatig bestuur. Het vormt voor ons een apart te bespreken punt, gebaseerd op ervaringen met de Wet medezeggenschap onderwijs in het HBO en gericht op een medezeggenschapsstructuur die is toegesneden op de specifieke omstandigheden in het HBO.

Daarom dringen wij erop aan dat er op korte termijn een evaluatie van het functioneren van de Wet medezeggenschap onderwijs in het HBO beschikbaar komt, zodat wij daar gericht en specifiek over kunnen spreken, al dan niet in samenhang met de notitie beheer en bestuur. Daarbij kunnen wij

dan ervaringen van schoolbesturen en studentenorganisaties betrekken.

Het tweede punt betreft de landelijke overlegstructuur. Helaas is naar aanleiding van de STC-operatie een motie-Groenman verworpen die ertoe strekte met het oog op de STC-operatie te komen tot een afzonderlijk georganiseerd studentenoverleg, gericht op sociaal beleid voor studenten. Onzes inziens is het nodig daarover in het kader van dit wetsvoorstel opnieuw te spreken. De minister heeft tijdens de eerdergenoemde UCV gezegd dat een en ander via de HBO-raad behoort te gaan.

Onverlet het grote belang dat ook wij aan die HBO-raad hechten, menen wij dat dit niet juist is. Zo goed als er met vakorganisaties van docenten overleg plaatsvindt is er ook aanleiding tot rechtspositioneel overleg over algemene zaken die studenten rechtstreeks aangaan. Genoemd zijn al de studiefinanciering, de huisvesting, de faciliteiten en dergelijke. Wij hadden onze steun willen betuigen aan het amendement van de heer Lankhorst op stuk nr. 51 op dit punt, maar wij hebben inmiddels begrepen dat dat amendement is ingetrokken. Wij betreuren dat, maar wij zullen bezien of wij daar nog wat aan kunnen doen.

Dan is er nog de mogelijkheid tot het aantekenen van beroep tegen beslissingen van bevoegde gezagen van instellingen voor hoger beroepsonderwijs. Als wij het goed zien, gaat het eigenlijk om twee dingen, waaronder de instelling en samenstelling van commissies van beroep per instelling. Wij zijn het op dat punt eens met het amendement van de heer Niessen op stuk nr. 61, waarin de medezeggenschapsraad hopelijk meer aangekleed en meer aanwezig dan nu het geval is een plaats krijgt in de benoemingsprocedure voor die beroepscommissie. Daarnaast gaat het om de mogelijkheid om op centraal niveau ter wille van rechtsgelijkheid een tweede rechtsgang te creëren, ook met het oog op het vormen van jurisprudentie, aan de hand waarvan ook de beroepscommissies per instelling beter kunnen functioneren en een duidelijk toetsingskader hebben.

Het amendement van de heer Franssen en mevrouw Den Ouden-Dekkers opent die mogelijkheid, echter met, als wij het goed zien, het tegelijk schrappen van beroepscommissies per instelling. Wij pleiten in dit opzicht voor een en/en-benadering. Niet alles hoeft centraal, maar als het nodig is moet er wel een centrale mogelijkheid zijn. In dit verband wijs ik op conflicten over inschrijvingen, studiefinanciering en dergelijke. Nogmaals, dergelijke centrale kwesties zijn van groot belang om jurisprudentie daarover te vormen en om commissies van beroep per instelling het nodige houvast te bieden.

Wij verklaren ons tegen de suggestie van de minister om te komen tot een aparte beroepscommissie voor het bijzonder onderwijs, omdat wij menen dat daarmee de rechtsgelijkheid en de rechtszekerheid tussen het bijzonder onderwijs en het openbaar onderwijs niet gediend zijn.

De **Voorzitter**: Alvorens de volgende spreker het woord te geven, deel ik de Kamer mede dat de UCV van morgenochtend over de nota Voortgang van de Invoeringswet Boeken 3–6 Nieuw B.W., eerste tot en met zevende gedeelte, niet om 9.00 uur maar om 9.30 uur begint.

□

De heer **Van der Vlies** (SGP): Mijnheer de Voorzitter! Ik stel vast dat de aandacht door deze mededeling niet al te zeer is afgeleid.

De onderhavige Wet op het hoger beroepsonderwijs ontmoet in grote trekken weinig weerstand. Zij wordt veeleer toegejuicht, waar de in de loop van de achterliggende jaren ingediende wijzigingsvoorstellen eerder aan toe- dan aan afdoen. De twee UCV's over de artikelen en de daarop ingediende amendementen leggen getuigenis af van de intensieve betrokkenheid van het parlement bij deze regelgeving en geven allerminst aan, dat ten principale het hoger beroepsonderwijs niet zou dienen te worden losgemaakt uit het wettelijke kader van het voortgezet onderwijs. Onze fractie is daar geen voorstander van, zoals reeds bleek uit haar bijdrage aan het voorlopig verslag.

Wij zouden nog eens toegelicht willen zien, op welke wijze in het licht van de kaderwet hoger onderwijs een zorgvuldige, gelijke afweging van onderwijskundige, bestuurlijke, organisatorische, rechtspositionele en financiële behoeften en mogelijkheden tot nu toe haar beslag heeft gekregen, mede in het licht van de uitspraak dat ook in het ontwerp voor de kaderwet hoger onderwijs het eigensoortig karakter van de afzonderlijke vormen van hoger onderwijs een belangrijk element is.

Het hoger beroepsonderwijs kan worden opgevat als de theoretische en praktische voorbereiding tot het bekleden van maatschappelijke betrekkingen, waarvoor een hogere beroepsopleiding is vereist of dienstig kan zijn, en tevens als onderwijs dat de persoonlijke ontplooiing en het maatschappelijk functioneren bevordert. Zo beschouwd is het hoger beroepsonderwijs een onderwijssoort waarin elementen van kennis en wetenschap, afkomstig uit verschillende disciplines, hun vertaling vinden in praktische, bruikbare informatie voor een specifiek beroepenveld.

In dit verband is het wellicht dienstig als de verantwoordelijke bewindsman nader zou willen ingaan op de positie van het hoger beroepsonderwijs in het geheel van het onderwijsaanbod. Uiteraard is ook mijn fractie van mening dat om het hoger beroepsonderwijs in een zich ontwikkelend nieuw stelsel van hoger onderwijs een plaats te doen innemen, het allereerst nodig is om het los te maken uit het wettelijke kader van het voortgezet onderwijs. Alleen langs deze weg kan het immers de daarvoor noodzakelijke ruimte krijgen.

Als voorts wordt opgemerkt dat op deze wijze ook een hechte basis wordt gelegd voor samenwerking met het wetenschappelijk onderwijs en de Open Universiteit, zodat het hoger onderwijs in zijn geheel in staat is op een meer flexibele wijze in te spelen op veranderende behoeften van de maatschappij – deze woorden zijn uitgesproken in 1981 –, dan mag toch anno 1984 wel worden gevraagd, in hoeverre deze doelstelling thans nog van belang is. Hebben zich sindsdien echter geen belangrijke wijzigingen voorgedaan, die misschien een ander licht op deze doelstelling werpen?

Ik bedoel dit niet als kritiek; ik wil slechts pogen een verheldering te verkrijgen van de huidige situatie. Het hoger beroepsonderwijs is de laatste tijd, gelet op de sociaal-economische malaise, nogal in discussie. Het zou goed zijn als de verantwoordelijke bewindsman hierop uitvoerig zou ingaan. Zijn de door de samenleving aan het hoger beroepsonderwijs gestelde eisen immers niet onderhevig aan een snelle en radicale ontwikkeling?

De vraag die hierbij kan worden gesteld is, hoe wat als het meest waardevol in de traditionele functies van het hoger onderwijs kan worden beschouwd, in overeenstemming kan worden gebracht met de noodzaak datzelfde onderwijs te mobiliseren om bij te dragen aan de oplossing van de dwingende sociale, economische en culturele problemen van de komende jaren.

Van der Vlies

In dit verband breng ik het volgende als parafrase onder de aandacht van de bewindsman.

Het onderwijs wordt zwaar getroffen door de noodzaak van bezuinigingen. Afnemende economische groei samen met stijgende werkloosheid en verschuivingen in de leeftijdsopbouw van de bevolking hebben de traditionele verhoudingen gewijzigd tussen onderwijsinvesteringen, inkomensniveaus, sociale verwachtingen en vraag naar mankracht door de economie. Tegelijkertijd dwingt de hoge graad van structurele en technologische veranderingen tot hogere investeringen in kwaliteit van onderwijs en mankracht. Voor de lange termijn mag het onderwijs daarom niet alleen worden afgestemd op de economische behoeften, zo wordt terecht gesteld door een gezaghebbend orgaan. Wat is het oordeel van de minister hierover?

De bevordering van de persoonlijke ontplooiing, het beter leren functioneren in de samenleving, het stimuleren van een actief deelnemen aan het maatschappelijk leven, de bijdrage aan de vernieuwing en de verbetering van de samenleving en het tegemoet komen aan de behoeften van de arbeidsmarkt gaan ook onze fractie, met onderscheiden invulling, zeer ter harte. In hoeverre kunnen deze doelstellingen nu echter nog bogen op realiteitswaarde?

Veel van wat reeds is opgemerkt, zowel tijdens de schriftelijke als de mondelinge voorbereiding, stuitte bij mijn fractie – dit is een algemene conclusie – oorspronkelijk op weinig weerstand. Er zijn evenwel nogal wat amendementen ingediend. De meeste daarvan wijzen wij af en enkele verdienen onze hartelijke steun. Het gaat hierbij steeds om wezenlijke zaken. Om nu maar met de deur in huis te vallen, zeg ik dat mijn fractie het wijzigingsvoorstel van de heren Niessen en Franssen om de PABO's verplicht met de STC-operatie te laten meedoen, zeer schadelijk vindt.

Het is bepaald niet ons voornemen, ertoe bij te dragen dat wij in dit land zo langzamerhand zullen moeten groeien naar onverzuilde, pluriforme onderwijsinstellingen waarin ook ruimte is voor de eigen identiteit. Deze gevulde algemeenheid ligt ons – *ik druk mij maar zacht uit* – niet zo. Wij hechten eraan dat de onderwijskundige en levensbeschouwelijke identiteit van de betrokken onderwijsinstellingen niet in de grote gehelen mag vervagen of zelfs verdwijnen, om collega Beinema te citeren. Daar komt het toch immers uiteindelijk op neer?

Het overgrote deel van de protestants-christelijke PABO's heeft minder dan 600 studenten en zou derhalve met andere instellingen voor HBO *moeten fuseren. Het aantal protestants*-christelijke HBO-scholen – ik beperk mij in de voorbeelden tot deze zuil – in ons land is echter zeer beperkt. Regionaal zijn er doorgaans geen werkelijke partners. Integratie van een protestants-christelijke PABO in een complex van neutrale HBO-instellingen – dat zou helaas het resultaat zijn – zal ongetwijfeld leiden tot verder identiteitsverlies, alle mogelijke goede bedoelingen en afspraken ten spijt. Dat zal na verloop van tijd ook zijn weerslag hebben op de scholen waar die nieuw afgekomen leerkrachten les gaan geven.

Op die wijze hebben wij dan wezenlijk te maken met de bescherming van de vrijheid van onderwijs en het voluit in stand houden van levensbeschouwelijk onderwijs, althans met het mogelijk doen zijn daarvan. Het gaat niet aan om in dit verband te willen bewerkstelligen dat alle PABO's zouden moeten opgaan in nieuwe multisectorale instellingen om vervolgens de norm toe te snijden op de studierichting die aldus ontstaat.

Kan de minister overigens aangeven hoeveel PABO's er dan nog zullen overblijven in het algemeen en hoeveel in het bijzonder? Hij is er trouwens door de heer Niessen toe uitgedaagd om meer inzicht te geven in de getallen met betrekking tot de toekomst en de situaties die dan blijven bij zekere peildata.

Tijdens de UCV merkte de minister onder andere op: 'Wanneer de indieners met dit amendement beogen dat de PABO's betrokken zijn bij deze operatie en dat zij die niet ongemerkt terzijde moeten schuiven, ben ik er – ten overvloede – toe bereid, de PABO's erop te wijzen wat hun na 1988 te wachten zal staan indien een norm à la de 200 studentennorm zou kunnen gelden, en dat zij dan ook alert moeten zijn'.

Ik zou dat graag nader toegelicht *willen zien, vooral als vervolgens* opgemerkt wordt dat de indieners tegen deze achtergrond hun amendement nog maar eens in heroverweging moeten nemen. Het zou mij deugd doen – ik wil er dan ook met klem op aandringen – als de minister, die ontegenzeggelijk de zaak van het bijzonder onderwijs zeer ter harte gaat, zoals trouwens het gehele onderwijs, dit amendement onaanvaardbaar verklaart.

Een ander aangelegen punt dat mij ter harte gaat is dat het bijzonder onderwijs in de praktijk zijn identiteit intern waar maakt, maar dat het die identiteit ook binnen externe randvoorwaarden waar moet kunnen *blijven maken. Daar hebben wij mee* van doen. Daar staat of valt het bijzondere van het onderwijs mee. Eén van de instrumenten voor het waarmaken van de identiteit is de toelating van studenten. Reden waarom ik van harte het wijzigingsvoorstel van de heer Schutte ondersteun. Ik wil zijn toelichting hier nog eens naar voren brengen, om precies aan te geven waar wij het eigenlijk *over hebben.*

Nu in het gewijzigde ontwerp het inschrijvingsrecht van studenten is erkend, kan de plicht van studenten om in voorkomende gevallen het recht van een bijzondere instelling op een eigen identiteit te erkennen, niet worden gemist. Een verklaring van respect voor grondslag en doelstelling wordt door bijzondere instellingen in dit verband wel erg mager gevonden. *Daarom moet een bijzondere instelling* desgewenst ook het recht hebben, van de ingeschreven student te verlangen dat hij of zij de grondslag en doelstelling van de bijzondere instelling onderschrijft.

Nu antwoordt de minister dat in de sfeer van het hoger beroepsonderwijs een zeer groot deel bijzonder onderwijs is, zodat er in de meeste gevallen geen uitwijkmogelijkheid naar het openbaar onderwijs bestaat. Ik zou dat op zichzelf wel graag onderbouwd willen zien, vooral als het gaat om het aantal protestants-christelijke HBO-scholen in ons land. Hij zegt verder dat deze kwestie al eens eerder in de Kamer is besproken, namelijk tijdens de discussie over de toelating van studenten van leraaropleidingen tot basisscholen, waarbij het respecteren meer dan eens aan de orde is geweest. Enige souplesse is daarbij toen in acht genomen. Ook bij de algemene maatregel van bestuur inzake de PABO is een dergelijke voorziening getroffen.

Wat stelt de minister nu concreet voor als hij opmerkt dat àls er al iets dergelijks moet komen, het dan goed is dit zodanig te redigeren dat het overeenkomt met andere wettelijke voorzieningen? Dat het eventueel om een beperkt aantal scholen zou gaan, mag toch geen beletsel zijn? Waarom zou daar vanuit wetgevingsoptiek het knelpunt zitten?

Ligt het echt in de rede dat iedere bijzondere school, om welke reden

Van der Vlies

dan ook, zich zal beroepen op die bepaling en een verklaring van de studenten zal eisen? Zullen uitzonderingsgevallen zich niet beperken tot uitzonderlijke gevallen? Welk voordeel zullen bijzondere scholen namelijk hebben die niet zo identiteitsgevoelig zijn, als zij zich beroepen op deze 'kan-bepaling'? Waarom kan niet worden gesteld dat daar slechts een beperkt aantal scholen gebruik van zal maken?

Wat betekent eigenlijk de verwijzing naar de specifieke situatie in het HBO? Gesteld wordt dat men geen algemeen recht kan creëren uitgaande van twee gegevenheden, namelijk dat een beperkt aantal scholen er eventueel wel gebruik van zal maken en dat er geen probleem zal ontstaan omdat andere scholen er in groten getale geen gebruik van zullen maken. Waarom zou dit echter ten principale een onjuiste gedachte zijn?

Niet alleen de levensbeschouwelijke identiteit speelt een belangrijke rol bij de onderhavige materie, ook de onderwijskundige identiteit mag niet worden veronachtzaamd. En daarbij doel ik dan bij voorbeeld op het nautisch onderwijs. Ondergebracht onder de brede noemer van het technisch onderwijs en betrokken bij multisectorale verbanden, zou deze soort onderwijs behoorlijk in de verdrukking kunnen komen, zozeer zelfs dat de eigen gerichtheid wel eens verloren zou kunnen gaan.

Is de minister het niet met ons eens dat voor dergelijke soorten van onderwijs verticale schaalvergroting en concentratie op zijn minst een gelijkwaardig alternatief is voor het opgaan in een grote multisectorale instelling? Waarom geldt voor de vorming van verticale scholengemeenschappen – waarop ik hier duidelijk doel – een voorzichtige benadering? Waarom moet worden gewacht tot in de loop van het jaar om hierover helderheid te verkrijgen? Echt alleen maar in verband met het concipiëren van de invoeringswet, of is er meer aan de hand?

Niet ontkend kan toch worden dat er bij deze soort van onderwijs grote problemen zijn met de aansluiting van zeevaartopleidingen op beroepseisen. Bovendien worden die eisen ook nog door een ander departement gesteld en getoetst. Wil men de kennis, die in deze tak van onderwijs is vergaard, behouden, dan zal men een soepeler regime moeten hanteren. Zo'n regime moet niet bij voorbaat en uitsluitend uitgaan van een multisectorale aanpak.

Om bepaalde verworvenheden veilig te stellen zou het zich eerder moeten kunnen richten op een verticale concentratie, ten einde tegemoet te komen aan de getalsnormen die min of meer waardevast circuleren. Welke souplesse kan hier worden betracht? Wat zouden de argumenten kunnen zijn om een clustering in verticale zin voor bepaalde hogere beroepsopleidingen niet toe te staan?

Ik wil deze problematiek nog eens met klem onder de aandacht van de minister brengen. Multisectorale clustering is toch geen wet van Meden en Perzen? In hoeverre kan er ruimte worden geschapen voor een soepeler toepassing die ook meer ruimte biedt in de verticale optie?

Ik blijf mijn bedenkingen tegen de medezeggenschapsregeling houden. Ze mag dan algemeen aanvaard zijn en inmiddels in diverse wettelijke regelingen haar weerslag hebben gevonden – andere sprekers hebben er ook al op gewezen dat die wettelijke regelingen bepaald niet overal worden opgevolgd – ik wil namens mijn fractie blijven pleiten voor de erkenning van de eigen verantwoordelijkheid van de bevoegde gezagen om aan de medezeggenschap, het overleg met de studenten en de diverse geledingen op eigen wijze gestalte te geven. Het gaat niet aan dat de overheid op dit punt ingrijpt en dwingend gaat voorschrijven wat er wel of niet tot de mogelijkheden zou moeten behoren.

Grosso modo kan mijn fractie zich vinden in het door vele wijzigingsvoorstellen overwoekerde pad naar een nieuw stelsel van het hoger beroepsonderwijs, als opstap naar de kaderwet hoger onderwijs. De naderhand aangebrachte wijzigingen zijn op onderdelen na evenzovele verbeteringen en kunnen daarom op onze instemming rekenen. Dat laat onverlet dat wij op cruciale punten moeten afhaken.

Als bepaalde voorstellen tot wijziging van het voor ons liggende ontwerp onverhoopt de eindstreep zouden halen, zou dat ons eindoordeel kunnen doen omslaan van licht positief naar uiteindelijk negatief. Dat zou ons spijten om het vele werk en de toewijding ten departemente onder inspiratie van de achtereenvolgende bewindslieden en om het werk en de toewijding in het veld. De uiteindelijke wetstekst geldt echter en die hebben wij hier te beoordelen.

□

De heer **Beinema** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik ben het met collega Niessen eens dat door de gevolgde werkwijze algemene opmerkingen over dit wetsontwerp enigszins het karakter van een epiloog hebben. Een epiloog behoort betrekkelijk kort te zijn en daaraan zal ik mij houden.

Dit wetsontwerp tot regeling van het hoger beroepsonderwijs kan worden gezien als een daad van eenvoudige rechtvaardigheid, in die zin dat recht gedaan wordt aan een soort van onderwijs dat in zijn ontwikkelingsgang ontgroeid is aan het te nauw geworden maatpak van de Wet op het voortgezet onderwijs. De pijpen van het pak zijn te kort geworden om met stevige pas verder te kunnen gaan op het door regering, Kamer en HBO zelf aangewezen pad naar verdergaande samenhang met het wetenschappelijk onderwijs. Het gaat hier om een samenhang en samengaan op voet van gelijkwaardigheid, niet van gelijkheid. Op dat punt val ik collega Schutte bij.

Ik kom terug bij het maatpak. Het jasje ervan biedt niet genoeg ruimte om de handen eens flink uit de mouwen te steken om nieuwe taken te klaren. Ik bevestig hiermee hetgeen uit onze inbreng in de stukkenwisseling met de regering al is gebleken, namelijk dat wij van harte instemmen met de grote lijnen van het wetsontwerp, dat nu aan de orde is.

Wij stellen met waardering en niet zonder dankbaarheid vast, dat de minister naar aanleiding van het voorlopig verslag en het eindverslag de Kamer, zeker inclusief onze fractie, op tal van punten tegemoet is gekomen. Er zijn wel eens bewindslieden die dat minder doen. Wat nu met spoed dient te volgen, is het gemeen overleg over de kaderwet hoger onderwijs. Op dit punt val ik collega Schutte niet bij.

De HBO-wet zal een belangrijke factor zijn in de toekomstige ontwikkeling van het hoger beroepsonderwijs, maar deze formulering houdt al in, dat er ten minste één andere factor of mede bepalende omstandigheid is die deze ontwikkeling zal beïnvloeden. Dat is de in gang gezette operatie schaalvergroting. Bij de bespreking van de desbetreffende nota heb ik namens mijn fractie al doen blijken, dat wij weliswaar voorstanders zijn van dat proces, maar toch meer dan de minister en zeker meer dan andere grote fracties hechten aan de onmiskenbare voordelen van een zekere kleinschaligheid, en tillen aan de

nadelen die grootschaligheid kan meebrengen.

Wij verhelen niet dat hierbij meer in het geding is dan de algemene voordelen die kleinschaligheid kan bieden. Dat meerdere is gelegen in onze zorg voor het bijzonder onderwijs, zorg, zowel in de zin van ons streven de voorwaarden te behouden, waaronder het bijzonder onderwijs kan floreren alsook in de zin van onze ongerustheid, dat de ontwikkelingen die sommigen in gang willen zetten het bijzonder onderwijs onnodig zullen schaden.

Ik ga hier niet in op de wijze waarop de fracties van VVD en PvdA door amendering de pedagogische academies ontijdig bij de operatie schaalvergroting dreigen te betrekken. Op dit bijzondere punt zal mijn collega Van Baars uitgebreid ingaan, zeker na de wel boertige maar weinig fijnzinnige proloog, die de heer Niessen op dit stuk leverde. Ik doel nu meer in het algemeen op de opheffingsnorm voor de HBO-instellingen. De minister heeft een ongedeelde norm, 600 voor oprichting en opheffing beide, gekozen.

In de systematiek van de onderwijswetgeving zijn echter uiteenlopende getallen voor stichting en opheffing niet ongebruikelijk. Zeker in het zicht van een periode van teruglopende studentenaantallen ligt een dergelijke uitsplitsing voor de hand. De PvdA en de VVD hebben gekozen voor het handhaven van 600 als opheffingsnorm en een verhoging van dit getal tot 700 voor de stichtingsnorm.

Ons streven, het opgaan van middelgrote instellingen, met hun identiteit, in grotere gehelen enigszins te beperken, heeft ons ertoe gebracht voor te stellen het getal 600 als opheffingsnorm te verlagen tot 500. Ik beaam hierbij overigens van harte dat, als onverhoopt de getallen 600 en 700 uit de stemmingsbus komen, de minister de vrijheid en de plicht behoudt op grond van een specifieke beoordeling daarvan af te wijken.

Los van de vraag, waar nu precies de getalsnormen zullen worden gelegd, zal het op gang komende schaalvergrotingsproces onvermijdelijk het samenvoegen van nu nog zelfstandige instellingen met zich brengen. Wij hebben getracht, de Kamer te doen uitspreken, dat hierbij ook gebruik zou kunnen worden gemaakt van samenwerkingsvormen in plaats van louter van samensmelting, zoals een fusie feitelijk is. Bedoelde motie is, helaas, verworpen door met name het tegenstemmen van de fracties van de VVD en de PvdA.

Tot enige troost strekt ons hierbij de opvatting van de minister, dat hij niet bij voorbaat uitsluit dat gaandeweg in het schaalvergrotingsproces kan blijken, dat in bepaalde gevallen het samenwerkingsmodel de voorkeur dient te krijgen boven het fusiemodel.

Sprekende over de nadelige effecten die het bijzonder onderwijs zou kunnen ondervinden door de wijze waarop een kamermeerderheid het wetsontwerp wil wijzigen en de operatie schaalvergroting wil uitvoeren, mag ik niet nalaten te wijzen op de wat nonchalante manier waarop de grondwettelijke vrijheid van onderwijs door een enkele fractie tijdens de uitgebreide commissievergadering over de schaalvergroting ter sprake is gebracht.

Ik heb er geen behoefte aan, op dit moment een volledig debat daarover uit te lokken. Daarom beperk ik mij ertoe, erop te wijzen dat die vrijheid van onderwijs niet alleen bestaat uit de vrijheidsrechten die toevallen aan onderwijsvragenden, maar evenzeer uit de vrijheid tot het geven van onderwijs, die in het bijzonder toekomt aan de rechtspersonen van wie de bijzondere scholen of instellingen uitgaan.

Voorzitter! Op andere punten waarop het wetsontwerp nog te globaal en te rigide is dan de al door mij genoemde, bestaat in de Kamer gelukkig grotere eenstemmigheid. Ik denk met name aan de wens van de Kamer, de getalsnorm van 200 per studierichting te differentiëren. Wij willen, rekening houdende met de nog te vaak verwaarloosde verschillen tussen de randstad en de andere provincies en tussen de andere provincies onderling, daaraan een mogelijkheid tot differentiatie per regio toevoegen en hebben daartoe een subamendement ingediend.

Mijn fractie wil slechts dan conservatief zijn als het gaat om het behoud van het goede. Bij sommige soorten hoger beroepsonderwijs, zoals het al door collega Van der Vlies genoemde voorbeeld van het nautisch onderwijs, bestaan er en ontwikkelen zich vormen van verticale concentratie, met MBO dus, naast en soms in plaats van vormen van horizontale concentratie. Dat kan ons inziens zeer waardevol zijn. Welke ruimte ziet de minister daarvoor, bij voorbeeld in het kader van de voorgestelde artikelen 20 en 27?

Een vergelijkbare vraagstelling betreft de problemen waarin de Stichting voor de opleiding tot sociale arbeid dreigt te geraken. Collega Franssen heeft daarop op 13 februari jongstleden al gewezen. Wij sluiten ons bij voorbaat aan bij zijn nadere vraagstelling hieromtrent.

Dezelfde drang het goede te behouden voert ons tot de vraag hoe het staat met het overleg met het Gehrelsinstituut.

Mijnheer de Voorzitter! Om in de terminologie van collega Niessen te vervallen: ik kom tot slot toe aan een stukje proloog, tot het volgende deel van het zich voltrekkende HBO-drama. Ter vermijding van misverstand: ik hanteer de term 'drama' niet in de ten onrechte daaraan gehechte beperkte betekenis van treurspel.

Het voorliggende wetsontwerp is er in hoofdzaak op gericht, het hoger beroepsonderwijs te behandelen als een vorm van hoger onderwijs, met een eigen aard. Daarmee stemmen wij van harte in. Tegelijkertijd pleiten wij ervoor, de ruimte voor onderwijsvormen en onderwijsontwikkelingen met een eigen onderwijskundige of levensbeschouwelijke identiteit ten minste te behouden en zo mogelijk te vergroten. Wij zien dat, anders dan bij voorbeeld collega Niessen, geenszins als het handhaven van zinloze scheidslijnen. Wij weten dat de minister ten diepste dezelfde bedoelingen heeft. Wij wensen hem daarin veel geluk en voorspoed toe, evenzeer als in zijn nieuw begonnen levensjaar.

□

De heer **Van Baars** (CDA): Mijnheer de minister, wel gefeliciteerd met uw verjaardag! Wij hebben nauwelijks een echt cadeau voor u, maar dat hebt u zich al gerealiseerd.

De heer Niessen, mijnheer de Voorzitter, heeft mij uitdrukkelijk opgeroepen hier te zeggen wat ik bij de artikelsgewijze behandeling had willen zeggen.

Ik denk overigens dat het aan iedereen vrij staat te zwijgen en te spreken op momenten die hij geëigend acht. Het had niets te maken met een verwaarloosde alertheid, zoals de heer Niessen dacht. Maar laat ik hem de eer gunnen, mijn verhaal te beginnen met een citaat van hem:

'Iedereen voelt zich in zijn identiteit aangerand door de nota over de schaalvergroting. Hoe de schoolstrijd in het HBO op korte termijn zal uitwerken, weet ik niet maar op langere termijn ben ik daar wel optimistisch over. Alle maatregelen

drijven in de richting van grotere instituten en dat zal volgens mij leiden tot richtingoverschrijdende fusies. Nu nog niet. Wel in de tweede fase in de jaren '90.

Bovendien zullen er op de protestante en katholieke instituten steeds meer studenten komen, die niet tot die richting behoren. Ook al heeft een school dan een bepaalde signatuur in de naam, in de sfeer zullen het toch algemene instituten zijn. Als meer dan 50% van de studenten zich niet tot die denominatie rekent, moeten de besturen daar hun consequenties uit trekken. Alles bij elkaar leidt deze hele fusie-operatie onherroepelijk tot algemene bijzondere scholen'.

Aldus ziet de heer Niessen de zon gloren. Ik open mijn bijdrage aan dit debat met dit citaat van de heer Niessen in het Schoolblad van 23 februari jl. omdat het precies aangeeft waar bij ons de schoen wringt en omdat het precies aangeeft hoe de woordvoerder van de PvdA daarover denkt. Hij toont zich optimistisch over de deconfessionalisering van het HBO en beschouwt de STC-operatie als een prima instrument daarvoor.

De heer **Niessen** (PvdA): Hoe zou men op de protestants-christelijke en katholieke scholen kunnen voorkomen dat het die kant uitgaat?

De heer **Baars** (CDA): Ik denk dat u het antwoord wel weet. Dat neemt niet weg dat wij dat niet hoeven te regelen. De betrokken instellingen moeten daar natuurlijk zelf voor zorgen.

De heer **Niessen** (PvdA): Als een zich katholiek noemend instituut een toelatingsbeleid voert waardoor een meerderheid van de studenten niet tot die denominatie behoort, bent u het dan met mij eens dat daarover problemen moeten en kunnen ontstaan?

De heer **Van Baars** (CDA): Dat zie ik wel, maar ik heb niet de optimistische kijk daarop die u hebt. Daarom heb ik het citaat ook gekozen.

De heer **Niessen** (PvdA): Ik signaleer een bepaalde ontwikkeling waar veel mensen – ook uit het bijzonder onderwijs – zorgen over hebben. Ik heb duidelijk willen maken dat, als de instellingen zelf de denominatie kennelijk niet meer laten tellen, men zichzelf uitholt en dat dat niet in het belang is van het bijzonder onderwijs.

De heer **Van Baars** (CDA): Dat begrijp ik, maar dat strookt niet met het citaat, dat ik zoëven uitsprak. Ik weet natuurlijk niet of u het ook zo hebt gezegd.

De heer **Niessen** (PvdA): Ik heb het inderdaad zo gezegd.

De heer **Van Baars** (CDA): En u bent daar optimistisch over!

De heer **Niessen** (PvdA): Ik heb een ontwikkeling gesignaleerd. Als men er in het bijzonder onderwijs niets tegen doet, constateer ik dat het inderdaad die kant uitgaat.

De heer **Van Baars** (CDA): En daar bent u blij om.

De heer **Niessen** (PvdA): Daar ben ik niet blij om. Ik constateer een feit.

De heer **Van Baars** (CDA): Dan schrappen we in de tekst het woordje 'optimistisch'.

Mijnheer de Voorzitter! Wij menen dat de STC-operatie andere doelen moet dienen en als deconfessionalisering daarvan een voorzienbaar resultaat is, achten wij het instrument ondeugdelijk en verwerpelijk. Waarom de schaalvergroting in het HBO? Kort samengevat komt het op het volgende neer, maar men kan, zoals de heer Niessen, natuurlijk ook andere samenvattingen maken. Het uitgangspunt is een vergrote onderwijskundige en beheersmatige vrijheid en vergrote eigen verantwoordelijkheid voor de instellingen. Vervolgens wordt de schaalvergroting gezien als het middel om het HBO in de komende jaren te versterken.

Als wij de verantwoording van deze opzet, zoals die in de nota over de schaalvergroting is gegeven, erbij nemen dan kunnen wij ons in algemene zin met die uitgangspunten wel verenigen. Maar over de invulling zijn wij op geen stukken na gerust.

Als gesteld wordt, dat de schaalvergroting als uitgangspunt heeft een vergrote onderwijskundige vrijheid, dan willen wij graag horen hoe wij dat moeten interpreteren Er is natuurlijk gemakkelijk een verhaal te houden op grond waarvan dat blijkt, bij voorbeeld het zelf kunnen inrichten van de gehele instelling omdat men op vaste bedragen kan rekenen. Als die onderwijskundige vrijheid echter tot gevolg heeft dat alle aangesloten studierichtingen daaronder door moeten, dan is die vrijheid, zelfs in een democratische opzet, met name voor pedagogische academies te klein.

Als gesteld wordt, dat de schaalvergroting als uitgangspunt heeft een vergrote beheersmatige vrijheid, dan willen wij graag horen waarin die vrijheid bestaat. Wij hebben bij de behandeling van de nota Schaalvergroting al duidelijk gemaakt dat hier met name principiële vragen liggen. Bij de hoorzitting en later in de schriftelijke commentaren is al gebleken dat talrijke varianten mogelijk zijn om die beheersvrijheid in te vullen. Dat gaat van volledige fusie, via gemeenschappelijke regelingen en een bestuurscommissie ex art. 61 Gemeentewet tot een samenwerkingsverband waarin de eigen identiteit althans op vitale punten blijft gewaarborgd. Die laatste variant hebben wij in een motie bepleit, omdat de nadruk die ook de minister op het fusiemodel heeft gelegd ons te rigide voorkomt.

Als wordt gesteld, dat de schaalvergroting leidt tot een vergrote eigen verantwoordelijkheid van de instellingen, dan is ook daar het financiële aspect meer bepalend dan het inhoudelijke. Een openbare instelling is een openbare instelling met alle beperkingen van dien. Natuurlijk hangt het mede af van de opstelling die men op bestuurlijk of directioneel vlak kiest, maar de invulling van de verantwoordelijkheid blijft onderworpen aan het bevoegd openbaar gezag. Dat zelfde geldt mutatis mutandis voor alle instellingen, waarbij de eigen denominatie van de partner/participanten een andere is dan die van het bevoegd gezag Zo menen wij dat de genoemde vergroting van de vrijheid van bestuur, van beheer en van inrichting een relatieve vergroting is, die in de praktijk dikwijls een invulling zal krijgen waartegen de confessionele pedagogische academies overwegende bezwaren zullen hebben.

De versterking van het hoger beroepsonderwijs door schaalvergroting is mede afhankelijk van het effect dat zij heeft op andere aspecten van het onderwijs. In welke zin immers die versterking? Als zii primair tot doel heeft om een gelijke concurrentiepositie te verwerven ten opzichte van het wetenschappelijk onderwijs, dan dient men zich wel af te vragen of dat een wezenlijke voorwaarde is voor het beoogde doel. Als dat al het geval zou zijn, kan dat toch niet worden nagestreefd ten koste van andere waarden die inherent zijn aan het geven van onderwijs als zodanig.

Vanuit die invalshoek wil ik een kritische beschouwing wijden aan met name het hoger pedagogisch onderwijs, meer specifiek de opleiding voor leraren in het basisonderwijs. Ik wil

hierbij niet vergeten dat een van de beweegredenen die een rol spelen bij de schaalvergrotingsoperatie natuurlijk ook de bezuiniging is. Ik noem dat, omdat bij voorbeeld de omvang van de toekomstige instellingen en van de studie-richtingen mede bepaald is door de kostenfactor

Er zijn vooral twee feiten waarmee de CDA-fractie zeer grote moeilijkheden heeft gekregen. Het eerste is dat door een amendement van de VVD en de PvdA, dus een meerderheid van de Kamer, artikel 19 van de wet zal worden gewijzigd. In dat artikel wordt bepaald – u hoort het nu voor de vierde keer – dat een instelling voor HBO ten minste 600 studenten moet bevatten. Daarbij wordt een uitzondering gemaakt voor de pedagogische academies die een aantal van 200 mogen hebben.

Het amendement van de VVD en de PvdA schrapt echter die uitzondering, waardoor ook pedagogische academies verplicht zullen worden, een minimale omvang van 600 studenten te halen of te fuseren met andere HBO-instellingen De motivering van dat amendement is dat men de PABO's evenzeer wil laten profiteren van de voordelen van de schaalvergrotingsoperatie. De eerste vraag die een antwoord verdient is, waarom de minister tot zo'n uitzondering heeft willen komen Hij heeft ongetwijfeld voor ogen gehad dat de PABO's ook zouden moeten profiteren van die voordelen. Niets gemakkelijker dan dat! Waarom dan toch niet?

Wie zich indertijd heeft beziggehouden met de herstructurering van de pedagogische academies en van de kleuterleidstersopleidingen, zal zich herinneren dat het ongeveer vijftien jaar heeft geduurd voordat wij daarover als Kamer een beslissing namen. Dat betekent dat er ingrijpende zaken aan de orde waren. Het ging niet alleen om het terugbrengen van 141 pedagogische academies en kleuterleidstersopleidingen tot de 66 van nu.

Het ging vooral om de integratie van die twee opleidingen in een nieuw instituut dat opleidt voor de nieuwe basisschool. Bovendien ging het in 47 gevallen nog om de beëindiging en de overdracht van de HAVO-top aan andere scholen van voortgezet onderwijs. Die ganse ingreep is nu nog niet afgerond. Dat kan ook onmogelijk. Het gaat hierbij immers om een diep-ingrijpende aangelegenheid, in onderwijskundig, *bestuurlijk, organisatorisch en* rechtspositioneel opzicht.

Hierbij hebben zich vele precaire problemen voorgedaan die met de nodige omzichtigheid moesten worden opgelost. Men is op de nieuwe situatie aan het inspelen. Dat kan nog niet meer zijn dan een terreinverkenning. Men is bezig met de ontwikkeling van een instellingswerkplan, dat het onderwijskundig uitgangspunt wordt van de toekomstige opleiding. Vanuit de wereld van de PABO's horen wij dat men acht tot tien jaar nodig zal hebben om te kunnen laten zien of dat plan werkt.

Men heeft algemeen behoefte aan bezinning. Ook al kan men stellen 'periculum in mora', dan nog kan men evengoed zien dat de pedagogische academies op dit moment enige tijd met rust willen worden gelaten. Niets is begrijpelijker dan dat. Dit motief, dat de minister tot het zijne heeft gemaakt, achten wij volstrekt valabel. Wij zouden het onverantwoord vinden wanneer het terzijde werd geschoven.

Er is voor ons nog een tweede motief, dat de minister niet heeft genoemd, namelijk het behoud van de eigen identiteit. Wij wensen het *eerste motief niet te gebruiken als een* schild tegen of dekmantel voor het tweede. Ook niet-confessionele PABO's hebben een dringend beroep op ons gedaan om de opstelling van de minister in artikel 19 te volgen. Van de indieners van het amendement hoor ik graag wat zij met deze dringende oproepen van de PABO's doen. Wanneer zij vinden dat ook de PABO's van de schaalvergrotingsoperatie moeten profiteren, is het toch niet overbodig, te weten of de PABO's daaraan zelf ook toe zijn?

In de huidige lezing van de wet is elke PABO vrij om met de schaalvergrotingsoperatie mee te doen. Bovendien heeft elke PABO nog een aansporingsbrief van de minister ontvangen, die van ons niet had gehoeven maar die zijn uitwerking niet zal missen. Waarom is het zo nodig de PABO's bij wet te verplichten tot deelname aan de schaalvergrotingsoperatie, nu zij zo met de neus *op de mogelijke consequenties zijn* gedrukt?

Wat zijn de voordelen van die deelname? Wanneer ik de heer Niessen moet geloven, die hierop is ingegaan in een interview in het Schoolblad, zijn de voordelen voor de studenten eigenlijk niet zo relevant. 'Zwakke argumenten voor wie het over die boeg gooit', zegt hij. Het gaat hem primair om de school-organisatorische voordelen, met name door de lineaire financiering. Hem wordt in dat interview helaas niet gevraagd of de lineaire financiering een specifiek voordeel is van zoiets als schaalvergroting. Die vraag is dan wel relevant. Wij zien die voordelen ook wel. Zij zijn echter niet exclusief voor de schaalvergroting.

Uit de Nota begrijp ik dat specifieke voordelen van de schaalvergroting achtereenvolgens zijn een spreiding van kennis en ervaring van docenten, een versterking van het bestuur en management en een doelmatige aanwending van middelen. Ik ben er niet op uit, de schaalvergrotingsnota vanaf deze plaats nog eens van kritische kanttekeningen te voorzien. De genoemde punten spreken ook ons aan.

Ook wij zouden willen dat alle PABO's in de gelegenheid waren daarvan gebruik te maken. Ten eerste echter zijn de geëtaleerde voordelen van allerlei factoren afhankelijk, die wij van hieruit niet kunnen overzien. Vervolgens mogen die voordelen toch ook gerust worden afgewogen tegen mogelijke nadelen die er het gevolg van kunnen zijn?

De lineaire financiering zal pas echt vruchten beginnen af te werpen bij *een instituutsgrootte van zo'n 2500* studenten.

Zolang wij echter ook de tussenmaat van minimaal 600 studenten wettelijk hebben gehandhaafd, zal dat argument, naar mijn mening, nog jarenlang voor een aanzienlijk aantal van de 413 HBO-instellingen op een laag pitje blijven sudderen.

Wat is het nadeel, dat vooral de confessionele PABO's tegenover die moeilijk overzienbare voordelen voor ogen hebben? Dat is het verlies van de eigen identiteit of ten minste een groot risico om haar kwijt te raken. De argumentatie op dit punt is bekend. De PABO's leiden leraren op voor het basisonderwijs. De identiteitsvraag mag dan ten aanzien van het hoger beroepsonderwijs in het algemeen minder leven – dit is ook volstrekt verklaarbaar, omdat in de meeste opleidingen de materie waarmee men bezig is ook minder identiteitsgericht is –, ten aanzien van de lerarenopleidingen basisonderwijs ligt dit bij de confessionele instellingen bijzonder gevoelig.

Zolang wij nog vinden dat ouders de eerstaangewezenen en de eerstverantwoordelijken zijn voor de opvoeding van hun kinderen, zolang heeft een leraar dit te respecteren en zich daarop in te stellen. Men hoeft niet automatisch tekort te schieten, wanneer men zijn opleiding niet heeft genoten op een PABO van de verlangde richting. Het tegendeel zal zelfs in

bepaalde gevallen kunnen worden waar gemaakt.

Maar als een van de belangrijkste argumenten voor deelname aan de schaalvergroting is de doelmatigheid genoemd. Dan lijkt het toch volstrekt ondoelmatig om de identiteit van de opleiding in te wisselen voor een andere, terwijl juist die identiteit bepalend is voor de plaats waar men wil werken.

Maar het is natuurlijk niet alleen of niet eens zozeer een doelmatigheidsprobleem. Het gaat er eenvoudig om of het systeem bevordert of belemmert dat de vrijheid van onderwijs redelijkerwijze gewaarborgd wordt. Wanneer door het middel van de getalsgrootte het aantal PABO's van de bestaande richtingen zo drastisch wordt ingeperkt dat daardoor van enige redelijke spreiding geen sprake meer is, dan achten wij dit middel vooralsnog ongeoorloofd.

Confessionele PABO's die kunnen opgaan in een grootschalig verband van de eigen richting in de regio, zullen met de schaalvergroting minder moeite hebben. Het gaat uiteraard om de PABO's die gewoon uit het gebied, uit de regio of uit de provincie, verdwijnen, doordat hun eigen dichtstbijzijnde fusiepartner in een volgende provincie ligt. We komen dan, als vanzelf, nog een keer bij de cijfertjes terecht.

De norm van 200 studenten voor een PABO, zoals deze door de minister is vastgesteld en zoals deze is gekoppeld aan het wetsontwerp, is voor ons al een harde norm. Wij hadden liever een lagere norm gehad. Als het wetsontwerp het in artikel 19 zelf zo formuleert: 'instellingen die slechts een studierichting die voorbereidt op het beroep van leraar basisonderwijs omvatten', terwijl bij amendement wordt voorgesteld om de norm voor studierichtingen niet stringent op 200 te bepalen, dan zou het niet ondenkbaar moeten zijn dat ook de PABO's in bepaalde situaties met minder dan 200 studenten zouden kunnen voortbestaan.

Wij zijn daar de laatste maanden vrij dikwijls mee geconfronteerd, zowel bij de kleine scholen in het lager onderwijs als in het voortgezet onderwijs. Er zijn situaties waarin je dat zou moeten kunnen toepassen. In een aantal gevallen is daarom die norm van 200 voor ons hard: een harde norm.

Als wij accepteren dat die norm op 200 blijft gehandhaafd, dan zitten op dit moment 22 van de 66 PABO's – precies één derde – onder die norm. Zij zijn op fusie aangewezen. Het gaat daarbij om 5 rijks-PABO's, 1 gemeentelijke PABO, 3 algemeen-bijzondere PABO's, 6 protestants-christelijke PABO's en 7 rooms-katholieke PABO's. Houden we rekening met een verdere terugloop van aanmeldingen in de komende jaren – we zitten dan in 1989 –, dan bevinden zich 43 van de 66 PABO's – tweederde – onder de 200-norm: 7 rijks-PABO's, 5 gemeentelijke PABO's, 4 algemeen-bijzondere PABO's, 13 protestants-christelijke PABO's en 14 rooms-katholieke PABO's.

Men kan zich voorstellen dat hierover grote onrust is ontstaan: zelfs bij een college van katholeieke bisschoppen, omdat die binnen de kerk iets met de identiteit te maken hebben. Iemand die aan voorlichting doet, met name bij de HBO-raad, had dit mogen weten.

In de provincies Groningen, Friesland, Drenthe en Overijssel te zamen zullen nog drie protestants-christelijke PABO's gehandhaafd kunnen worden en één katholieke. In de provincies Zeeland, Noord-Brabant en Limburg te zamen zal géén zelfstandige protestants-christelijke vestiging overblijven en van de katholieke PABO's zullen er opnieuw zeven zijn opgeheven, zodat er nog vijf blijven bestaan.

Bij fusie, mijnheer de Voorzitter, gaat men op in een nieuw geheel. Wil men toch een regionale onderwijskundige functie blijven vervullen, dan zal men in vele gevallen zijn eigen identiteit moeten prijsgeven en een andere moeten aanvaarden. Wie minder identiteitsgevoelig is, zal minder moeite hebben met een overstap.

Dat de positie van de confessionele PABO's in het geheel van het hoger beroepsonderwijs een bijzondere is, in de dubbele zin van het woord, wil ik nog even verduidelijken.

Op een totaal van 376 HBO-instellingen in 1982, dus voor de herstructurerings-operatie, had het algemeen bijzonder onderwijs er 184, 49%, het openbaar onderwijs 63, 17%. Samen hebben ze 247 instellingen, wat 66% van alle HBO-instellingen is. Zij herbergen samen 70% van alle studenten. Het protestants-christelijke en het rooms-katholieke onderwijs hebben samen 128 HBO-instellingen, wat 34% is. Zij herbergen 30% van de studenten.

Bezien wij daarnaast afzonderlijk de PABO's, dan heeft het algemeen bijzonder onderwijs geen 49%, maar 4 PABO's of 4,4% van alle PABO's. Het openbare onderwijs heeft er 27, is 26,3%. Samen 30%. Het protestants-christelijke en rooms-katholieke onderwijs hebben er samen 63, wat 70% van de PABO's is. Zij herbergen 70% van de studenten en 50% van de studenten in deeltijd. Het algemeen bijzonder en het openbaar onderwijs herbergen dan 30% van alle voltijd-PABO-studenten.

Na de herstructureringsoperaties blijven de percentages relatief ongeveer hetzelfde. Wij verbinden hieraan de volgende conclusie: 70% van alle PABO's, zijnde van protestants-christelijke en rooms-katholieke signatuur, moeten hun fusiepartner vinden in 30% van de HBO-instellingen van eigen richting, terwijl omgekeerd 30% van alle PABO's, zijnde de openbare en algemeen bijzondere PABO's, hun fusiepartners kunnen vinden in 70% van alle HBO-instellingen.

Naar onze voorlopige mening wordt hiermee de specifieke positie van de confessionele PABO's duidelijk gemarkeerd. Het hangt samen met het grote belang dat aan de eigen identiteit van de basisschool wordt gehecht. De eigen identiteit maakt wezenlijk deel uit van het onderwijs en van de kwaliteit van het onderwijs. Dat te moeten inwisselen tegen een nog af te wachten verbetering van management of een betere spreiding van kennis en ervaring van docenten, is voor de betrokkenen nauwelijks een redelijk alternatief.

Wij vragen ons bovendien af, of niet een proces van verschraling van het onderwijsaanbod zal optreden. Het confessionele onderwijs heeft een eigen bijdrage geleverd, en nog te leveren, aan de Nederlandse cultuur. Wij voorzien dat dit drastisch zal afbrokkelen bij het terugdringen van onze confessionele PABO's. Ook vanuit dat gezichtspunt vinden wij de ontwikkeling onverantwoord en onaanvaardbaar.

De prognoses wijzen uit dat verwacht moet worden dat de vraag uiterlijk in 1995 weer groter zal zijn dan het aanbod. De norm van 200 zal dan aan de lage kant blijken, het aantal PABO's zal dan weer moeten toenemen. Ik denk dat wij bij de planning uit moeten gaan van langere termijnen dan die van tien jaar. Je vraagt je in gemoede af of het werk dat is verricht ter voorbereiding van de PABO's, genegeerd kan worden.

De spreidingscommissie heeft uitdrukkelijke voorstellen gedaan om de PABO's te evalueren in een nieuwe opzet. Die nieuwe opzet, met inbegrip

van een instellingswerkplan, wordt nu zonder dat daarom gevraagd is, op sterk water gezet. Wie heeft erop aangedrongen vanuit de pedagogische academies om wettelijk te verplichten tot participatie aan de schaalvergroting?

Waar men straks terechtkomt, is volslagen onzeker. Welke zin heeft het dan om aan de instellingsplannen verder te werken? Op grond van dergelijke overwegingen dienen de PABO's werkelijk geruime tijd de gelegenheid te krijgen om althans een evaluatie van die nieuwe opleiding voor te bereiden. Wat nu bij amendement wordt voorgesteld, heeft het karakter van een overrompeling, om geen andere term te gebruiken.

Ik wil nog enkele opmerkingen maken over drie elementen die een rol spelen in de regionale functie van de PABO, namelijk de relatie tot de schoolbegeleiding, tot de stagescholen en tot de nascholing. De schoolbegeleidingsdiensten zijn niet betrokken bij de schaalvergrotingsoperatie, ofschoon er wel eens een enkeling is die het uitspreekt als mogelijkheid. Dat hangt samen met het kleinschalige karakter van deze diensten. Ze werken stedelijk of regionaal en bedienen in principe alle basisscholen en scholen voor speciaal onderwijs in de regio.

Een intensieve relatie met de pedagogische academies ligt niet alleen voor de hand, maar is gewoon nodig. De signalering van nieuwe ontwikkelingen in het onderwijs, de wijze waarop vanuit de specifieke deskundigheid hulp wordt geboden op al die terreinen waarover de opleiding vanzelfsprekend geïnformeerd moet zijn, moet worden, de signalering van individuele deficiënties bij leerlingen, er zijn talloze relaties aan te wijzen die dat intensieve contact wenselijk en noodzakelijk maken.

De heer **Konings** (PvdA): Wij hebben die discussie onlangs bij het initiatiefontwerp volwasseneneducatie ook al gevoerd. Van de onderwijsbegeleidingsdiensten is de grote meerderheid in dit land uit vrije keuze samenwerkingsdienst. Dat betekent naar onderwijsstructuur gezien algemeen/bijzonder. Is het niet bedreigend voor de denominatie in de redenering van de heer Van Baars, als een rooms-katholieke PABO uit een oogpunt van vernieuwing samen moet werken met een algemeen/bijzondere onderwijsbegeleidingsdienst? Of is uw opvatting dat de onderscheiden identiteiten binnen die onderwijsbegeleidingsdienst volledig tot hun recht kunnen komen?

De heer **Van Baars** (CDA): In sommige situaties lukt dat, in de meeste situaties lukt het moeilijk of helemaal niet. Dat betekent dus dat de opstelling als zodanig van een algemeen/bijzondere dienst lang niet in alle gevallen een optimaal succes is.

In principe heeft de heer Konings wel gelijk, maar de ervaring moet meegeteld worden.

De heer **Konings** (PvdA): Wilt u daarmee zeggen dat u gaat pleiten, ook de onderwijsbegeleidingsdiensten na denominatie op te delen analoog aan het onderwijs?

De heer **Van Baars** (CDA): Dat hebt u mij helemaal niet horen zeggen. Ik heb gezegd dat er een enkeling is die dat wel eens als een mogelijkheid heeft geopperd.

De heer **Konings** (PvdA): U zegt dat op een aantal plaatsen die zaak niet functioneert. U laat zich echter niet uit over de omvang. Ik wil dat graag wat nader onderbouwd zien. Het is namelijk mijn indruk dat de samenwerkingsdiensten die op dit moment uit vrije keuze ontstaan zijn, prima functioneren. Ik heb in het zuiden van het land – waar de denominatie nogal eenzijdig is – nog nooit problemen gehad met betrekking tot die samenwerkingsdiensten.

De heer **Van Baars** (CDA): Daar is het natuurlijk wat gemakkelijker, omdat je met een eenzijdige samenstelling van de bevolking te maken hebt. U moet echter eens in andere gebieden in het land gaan kijken, waar dat moeilijker ligt.

De heer **Konings** (PvdA): Het is duidelijk dat er in het zuiden natuurlijk wel een aantal openbare instituten ook voor hoger beroepsonderwijs zijn. Er is in ieder geval een rijkspedagogische academie, dus van een andere identiteit dan de katholieke. Dat komt juist tot uitdrukking in een samenwerkingsverband zoals de onderwijsbegeleidingsdienst. In de statuten staat ook 'met erkenning van ieders eigen identiteit'. In uw gedachtengang geeft het echter wel problemen.

De heer **Van Baars** (CDA): Wij spreken op het ogenblik over de pedagogische academies. Ik zeg alleen dat de samenwerking tussen pedagogische academies en schoolbegeleidingsdiensten naar onze mening een noodzakelijke is, omdat de schoolbegeleidingsdiensten – ik spreek mij niet uit over de beheers- of bestuursvorm van een schoolbegeleidingsdienst – vanuit hun deskundigheid een aantal elementen aandragen die in de opleidingen aan de pedagogische academies absoluut als informatie aanwezig moeten zijn.

De heer **Konings** (PvdA): Vanuit de identiteit die u voorstaat met betrekking tot de pedagogische academie, zijnde één denominatie – dat is duidelijk – stelt u vast dat samenwerking met een algemeen/bijzondere dienst, zijnde een samenwerkingsverband van meerdere denominaties, geen problemen geeft?

De heer **Van Baars** (CDA): Dat stel ik niet vast. Ik heb juist gezegd, dat in een aantal situaties dat wel lukt, maar in zeer vele andere lukt het naar mijn mening niet. De discussie gaat op het ogenblik niet over de bestuursvorm of de beheersvorm van de schoolpedagogische diensten, maar over die van de PABO's. Daarin zit een fundamenteel verschil.

Het contact met de schoolbegeleidingsdiensten in welke bestuurlijke vorm dan ook, wordt onherroepelijk verbroken, mijnheer de Voorzitter, als de spreiding door zou gaan zoals wordt verwacht. De pedagogische academies komen dan namelijk op grote afstand te liggen van de schoolbegeleidingsdiensten, af en toe zelfs in een andere provincie. Dat zou dan ook tot gevolg hebben dat een aantal PABO's dat contact wel kan onderhouden en andere niet. Zo worden deze laatste vanzelf op afstand gespeeld.

De stage zal straks bij de nieuwe Wet op het basisonderwijs en bij het speciaal onderwijs verplicht zijn voor alle basisscholen. Als wij de PABO's concentreren op een 20-tal plaatsen in Nederland, is het begeleiden van stagiaires door de basisschool geen onverdeeld genoegen. Het zal erop neerkomen dat een zeer beperkte groep basisscholen en scholen voor speciaal onderwijs de totale belasting te dragen krijgt van de stages voor een groot gebied.

De vraag is of scholen van de persoonlijke denominatie van de student voor zijn stage bereikbaar zijn. Zo niet dan kan hij noch vanuit zijn eigen optiek noch vanuit de optiek van de school van zijn eigen richting waar hij straks werkzaam zou willen zijn, zijn stage invullen.

De heer **Niessen** (PvdA): Dat is allemaal juist, maar gebeurt dat niet wanneer de 200-norm wordt toegepast?

Van Baars

De heer **Van Baars** (CDA): Dat zal best ook gebeuren. Ik heb mijn betoog nog niet afgerond op dit punt. Als u nog even verder luistert, komt u misschien ook tot de conclusie die ik trek.

Wij vinden het een groot bezwaar als scholen hun stagiaires niet kunnen doen begeleiden op scholen van de eigen richting. Door het amendement-Franssen/Niessen wordt de afstand tussen PABO en basisschool naar onze mening onaanvaardbaar vergroot.

Wat met betrekking tot de stage en de schoolbegeleidingsdiensten is opgemerkt, geldt met enige wijziging ook voor de nascholing. Ik heb in dit verband nog eens nagelezen hoe hierover door de verschillende fracties werd gedacht – de heer Niessen duikt ook graag in de historie, wat ik van hem heb geleerd; het komt vaak te pas – toen de vaste commissie voor onderwijs voor het eerst met de toenmalige minister in het najaar van 1979 een mondeling overleg voerde over zijn beleidsvoornemen tot het invoeren van nieuwe lerarenopleidingen voor het basisonderwijs.

De woordvoerder van de fractie van de VVD, mevrouw Ginjaar-Maas als ik het goed heb kunnen ontcijferen, verwijt de minister dat hij de kwaliteit van het onderwijs niet centraal stelt. Zij geeft verder de indruk dat die niet wordt ondersteund door een instituutgrootte van 250 leerlingen, laat staan van 340 als de opleidingsduur van drie naar vier jaar gaat. Zij merkte op dat de invalshoek van de minister vooral die is van de meest wenselijke structuur van het hoger beroepsonderwijs; 'op zich zelf begrijpelijk, maar de vraag ligt toch voor de hand of dit ondergeschikt maken van de inrichting van de nieuwe opleidingen aan het streven naar schaalvergroting in het HBO de kwaliteit van de opleidingen wel ten goede zal komen'.

Ik neem dat verslag er nog even bij, want wat daarin staat is bijzonder interessant. De woordvoerster van de fractie van de VVD vervolgt: Sterk structuurgericht is de keuze van de minister voor het getal van 24 opleidingsinstituten met gemiddeld 1200 leerlingen. De bezwaren tegen een beperkt aantal instituten zijn inmiddels genoegzaam bekend. Minderheden in de samenwerking komen moeilijk aan bod, afwijkende onderwijskundige concepties krijgen te weinig ruimte, een verdunning van voorzieningen dreigt als gevolg van centralisering en wellicht het ernstigste bezwaar: de opleidingen komen te ver af te staan van de basisscholen.

De minister wekt de indruk te menen dat al die kleine kweekschooltjes niet meer passen in de moderne samenleving. De weinig bemoedigende gang van zaken aan sommige universiteiten houdt echter een waarschuwing in, dat bij het streven naar schaalvergroting in het hoger beroepsonderwijs grote behoedzaamheid geboden is.

De woordvoerder van de fractie van de PvdA, wiens identiteit verder in het ongewisse moet blijven – uit de tekst kun je dat ten minste niet opmaken – merkt het volgende op: De minister betoogt in zijn notitie dat de door hem voorgestelde instituutsgrootte voortvloeit uit zijn opvattingen omtrent professionalisering en academisering van nieuwe opleidingen, maar nergens wordt die relatie overtuigend aangetoond.

Geheel voorbijgegaan wordt bovendien aan argumenten die pleiten voor een geringere instituutgrootte en een grotere spreiding van de opleidingen, zoals de innoverende rol die deze opleidingen zullen moeten spelen ten aanzien van de basisscholen, voorts de gewenste nauwe samenwerking met de schoolbegeleidingsdiensten en ook de nu eenmaal bestaande onderwijskundige differentiatie en pluriformiteit in het Nederlandse onderwijs, waarbinnen ook Montessori, Jenaplan-, Daltononderwijs en vrije scholen zich moeten kunnen ontplooien.

Ook de levensbeschouwelijke pluriformiteit in het Nederlands onderwijsstelsel is gebaat bij een grote regionale spreiding van de nieuwe academies. De minister dient te bedenken dat, bij een aanzienlijke inkrimping van het aantal opleidingen, hij de mogelijkheden tot vrij keuze aanzienlijk beperkt, zozeer zelfs dat dit spoedig zal leiden tot noodzaak van instituten die pluriform in zich zelf zijn. Of is dat wellicht wat de minister beoogt?

De heer **Niessen** (PvdA): Daar zijn wij het nog altijd mee eens.

De heer **Van Baars** (CDA): Dat moet u dan zeggen, want dat strookt toch helemaal niet met de gedachten die wij van uw kant hebben gehoord.

De heer **Niessen** (PvdA): Ja wel, mijnheer de Voorzitter! Ik heb cijfermatig onderbouwd betoogd dat er in de visie van de 200-norm van de heer Deetman zo'n 25 instituten overeind blijven. Wanneer je daar studierichtingen van maakt, kom je wellicht op een aantal dat tussen de 40 en 50 ligt. Daarbij doet zich het denominatieve probleem voor, waarover ik een groot aantal opmerkingen heb gemaakt. Wij staan nog steeds op het standpunt dat wij destijds hebben ingenomen.

De heer **Van Baars** (CDA): Prima. U staat dus op hetzelfde standpunt als dat waarop wij nu staan.

Minister **Deetman**: Om ieder misverstand te vermijden: ik heb de 200-norm gehanteerd voor instituten. Ik heb geen uitspraak gedaan over de afdelingen en de afwijkingen daarvan.

De heer **Van Baars** (CDA): Het terugbrengen van het aantal pedagogische academies tot 24 – dat is op één na exact het aantal waarop wij uitkomen bij doorvoering van de 600-norm voor de PABO's – ontmoette destijds bezwaren van de zijde van de overige toen aanwezige partijen, met name van de PPR, D'66 en natuurlijk van het CDA. De woordvoerder van D'66 vroeg de aandacht voor een ander aspect. Reductie van het aantal opleidingsinstituten tot 24 zou volgens hem onder meer tot een ernstige sociaal-culturele verschraling in de regio leiden.

Van de pedagogische academies gaat, volgens de woordvoerder, in vele gevallen een stimulans voor het sociaal-culturele leven uit, dat in plaatsen waar het zal verdwijnen, node zal worden gemist. Hij vroeg de minister of deze erkent dat een klein aantal instituten grote bezwaren met zich brengt voor de nascholing, de stages en de daarmee verband houdende activiteiten, dit alles vanwege de grote reisafstanden.

Ik bied mijn excuses aan voor de uitvoerige citaten, maar ik vond ze zo tekenend dat ik meende, ze de Kamer niet te mogen onthouden.

Sinds het najaar van 1979 is er het een en ander gebeurd dat wellicht tot bijstelling van de destijds ingenomen posities zou kunnen leiden. Dit blijkt ook uit de behandeling van de Invoeringswet PABO's in juni 1982. Toch lijkt het bijkans onverklaarbaar dat de argumenten die toen golden en die hebben geleid tot bijstelling van het regeringsbeleid, nu een tegengesteld effect hebben gekregen.

Bij een door de minister voorgestelde instituutsgrootte van 200 leerlingen kunnen alle argumenten van 1979 worden gehandhaafd, inclusief een gunstiger spreiding, een betere relatie met de basisscholen, behoud van de pluriformiteit en neem maar alle kernbegrippen die de woordvoerders destijds naar voren hebben gebracht.

Van Baars

Ik heb geprobeerd, een aantal voor het CDA moeilijk te plaatsen consequenties met betrekking tot de voorgenomen amendering over te brengen. Een van de mogelijkheden die een onontkoombare samenwerking tussen PABO's en andere HBO-instellingen aanvaardbaar zou hebben kunnen maken, namelijk die van een ander samenwerkingsverband dan door middel van fusie, hebben wij in een motie bij de STC-nota geformuleerd.

Wij zijn zeer teleurgesteld over het feit dat zij door tussenkomst van de VVD en de Partij van de Arbeid is verworpen. Wij begrijpen dit ook niet, omdat ook vanuit andere dan protestants-christelijke en rooms-katholieke richtingen voor een dergelijke constructie is gepleit. Wij zouden het op prijs stellen, alsnog van de VVD, de heer Niessen heeft het zojuist voor de PvdA gedaan, een toelichting op het stemgedrag ten aanzien van deze motie te krijgen. Anderen hebben in dit verband opgemerkt dat een dergelijke figuur een verrijking van het onderwijsaanbod met zich brengt.

Ten slotte vraag ik de aandacht voor een discrepantie tussen een motie, ingediend bij de behandeling van de nota over de schaalvergroting, en een amendement op één van de artikelen van de wet. Het amendement op stuk nr. 72, waarin de PABO's verplicht worden te fuseren met andere instellingen voor HBO tot een minimumomvang van 600 studenten, spoort niet met de motie van de Partij van de Arbeid en de VVD op stuk nr. 6, ingediend bij de behandeling van de nota. Het is niet duidelijk hoe het amendement moet worden beoordeeld nu de motie is aangenomen.

Om dit duidelijk te maken besteed ik aandacht aan de motie. Zij heeft als doel dat instellingen voor HBO niet door andere instellingen buiten het fusieproces kunnen worden gehouden. In het derde lid van het dictum wordt de regering verzocht, onder nader te bepalen condities de mogelijkheid te scheppen om het voortbestaan van een in een brede regio belangrijk te achten onderwijsvoorziening die niet aan de instituutsnorm voldoet en buiten het fusieproces is gebleven, te garanderen. Wij konden en kunnen ons in die opstelling vinden.

Wij kunnen ons indenken dat fuserende HBO-instellingen redenen kunnen hebben en houden waarom zij de betrokken instelling, dus het muurbloempje, niet in de fusie wensen op te nemen. De motie geeft die ruimte terecht, ook al omdat niet geheel is te overzien welke redenen dat zouden kunnen zijn. Die redenen kunnen van allerlei aard zijn en deze zijn in principe allemaal geldig.

Behalve een verslaglegging van die redenen wordt in de motie immers niets gevraagd. Dit is naar onze mening terecht, want anders moeten die redenen in de motie zelf worden omschreven. De aard van de betrokken instelling kan bij voorbeeld niet bij die van de overige fusiepartners passen of de omvang van de fusie is zonder de betrokken instelling ideaal of de denominatie heeft de verkeerde kleur. Indien het laatste het geval is – waarom zou dit niet mogelijk zijn? – betekent dit dat het bestaan van een instelling niet meer onmogelijk kan worden gemaakt op grond van haar levensbeschouwelijke richting. Dat wordt door deze motie tegengehouden. Wij achten dit een toe te juichen consequentie en hebben daarom ook voor de motie gestemd.

Terugkerend naar het amendement op stuk nr. 72 van de heren Franssen en Niessen, die lid zijn van dezelfde politieke partijen als de indieners van de motie, stuit ik op een gedachtengang die haaks staat op die van de motie. In het ene geval vinden de indieners dat men niet gedwongen kan worden om welke reden dan ook buiten een fusie te blijven, zij het dat er dan een garantie komt om als zelfstandige instelling te kunnen blijven bestaan. In het andere geval vinden de indieners dat een instelling gedwongen moet worden tot fusie op straffe van niet langer te kunnen blijven bestaan, ondanks de omstandigheid dat zij de fusie zelf niet wil.

Een groep instellingen heeft de vrijheid om één instelling bij die fusie te weigeren. Die ene instelling daarentegen heeft niet de vrijheid de fusie te weigeren. In beide gevallen kan hiervoor de identiteit van de betrokken instelling de reden zijn. In het ene geval leidt dit juist tot het kunnen blijven bestaan en in het andere geval tot het niet kunnen blijven bestaan. Dit lijkt uit een oogpunt van gelijke rechtsbehandeling onaanvaardbaar. Het zal duidelijk zijn dat wij onder andere vanwege deze inconsequentie het amendement niet kunnen steunen.

De heer **Niessen** (PvdA): Dit is een buitengewoon curieuze redenering! Alle HBO-instellingen in dit land worden gedwongen aan de operatie mee te doen als zij niet aan de norm van 600 of 700 studenten voldoen. Daarmee heeft de hele Kamer ingestemd en dat was de essentie van de nota. Ik heb de fractie van het CDA daar geen bezwaar tegen horen maken. Wij zijn consequent in dezen. Wij zeggen immers: laat ook de PABO's, net als alle andere HBO-instellingen, verplicht worden, daaraan mee te doen, met als bijkomend effect dat zij een studierichting worden en dat daar een lagere norm op kan worden toegesneden. Aangezien het een vrij proces is, is het mogelijk dat bepaalde instituten, bij voorbeeld PABO's, er bewust buiten worden gehouden. Een combinatie in de harde sector zegt bij voorbeeld: kunstvakonderwijs is niet interessant voor ons, dus mag dit soort onderwijs niet meedoen. Wij hebben in onze motie tot uitdrukking gebracht dat iedereen aan de besprekingen dient mee te doen.

Als er straks partners uitvallen, moet uit de rapportage van de HBO-raad blijken wat daarvoor de redenen zijn geweest. Als die redenen niet ter zake waren en bovendien het desbetreffende instituut, bij voorbeeld een PABO, een belangrijke functie vervult in een brede regio – zo hebben wij het geformuleerd en met die term 'brede regio' werd afstand genomen van de andere uitzondering die in het wetsartikel stond, namelijk dat het landelijk gezien unieke instituten zouden moeten zijn – dan moet daar een aparte norm op worden toegesneden. Dat geldt voor alle HBO-instellingen en dat kan dus ook voor de PABO's gelden.

De heer **Van Baars** (CDA): Waar blijft nu de tweede helft van uw redenering?

De heer **Niessen** (PvdA): Nee, daarmee is de redenering rond!

De heer **Van Baars** (CDA): Aan de ene kant dwingt u alle PABO's te fuseren, ook als deze het niet willen en aan de andere kant geeft u een instituut dat niet wordt opgenomen, ook al zou dit het willen, de gelegenheid om zelfstandig te blijven bestaan. Ik kan dit niet met elkaar in verband brengen!

De heer **Niessen** (PvdA): U dwingt toch ook alle andere scholen buiten de PABO's te fuseren, tenzij deze nu al 600 leerlingen hebben? Wij zijn in dezen volstrekt consequent. Wij beschouwen de PABO als een volwaardige vorm van HBO en wat voor de andere instellingen geldt, geldt ook voor de PABO. Er is echter het bijkomend effect dat er veel meer opleidingsscholen overeind blijven. Wij willen voorkomen dat instituten die pas na 1988 ontdekken dat zij niet

Van Baars

aan de norm van de minister voldoen en die wij buitengewoon graag overeind willen houden, niet kunnen blijven bestaan.

De heer **Van Baars** (CDA): Dat verhaal hebben wij al gehouden. Die argumentatie heb ik ook weerlegd. Ik kom daar straks nog even op terug. Hetgeen na 1988 kan gebeuren, behoeft niet bepalend te zijn voor bepaalde PABO's die zelfstandig willen blijven bestaan, totdat zij eventueel willen fuseren. In die situatie kunnen zij eventueel nòg als muurbloempje worden geweigerd.

Minister **Deetman**: De heer Niessen gaf zoëven een schets van de STC-operatie. Ik zal daarop in mijn antwoord nog terugkomen. Die schets klopt echter niet met de feitelijke gang van zaken bij de STC-operatie.

De heer **Niessen** (PvdA): Wat is de essentie van hetgeen niet klopt?

Minister **Deetman**: Het gehele proces dat u beschreef, loopt een slagje anders. Ik kom daar straks nog op terug, maar ik wilde het misverstand niet te lang laten voortbestaan.

De heer **Van Baars** (CDA): Wie weet ligt dat 'slagje anders' precies in mijn lijn.

Mijnheer de Voorzitter! Wij beschouwen het hebben van eigen opleidingen voor leraren in het basisonderwijs, vanwege hun eigen inhoudrijke identiteit, als een recht dat als dat maar enigszins kan, bewaard moet blijven. Wij zijn van oordeel dat de voordelen die verwacht worden van de schaalvergroting een kans mogen krijgen om gerealiseerd te worden. Wij zijn echter evenzeer van oordeel dat de reductie die dat voor de PABO's met zich brengt, indien het amendement-Franssen/Niessen op stuk nr. 72 wordt aangenomen, ook een reductie met zich brengt van het onderwijsaanbod in ons land. Wij vrezen een verschraling van de pluriformiteit en een nivellering van het cultuurpalet.

Behalve dat, stellen wij vast dat dit amendement geen recht doet aan het gerechtvaardigde verlangen van vele onderwijsgevenden om, ten minste niet op korte termijn, gedwongen te worden tot fusies die zij niet wensen. Wie zich boos maakt omdat hij geconfronteerd wordt met het beginsel van de vrijheid van onderwijs, moet de dwang om aan de STC-operatie mee te doen, kunnen verantwoorden tegenover dat beginsel. Pragmatische overwegingen schieten dan tekort.

Het is duidelijk dat de identiteit een wezenlijk element is van confessioneel, van protestants-christelijk en van katholiek onderwijs. Met name waar het de opvoedingsfunctie voor kinderen van het basisonderwijs betreft, welke functie tijdelijk is geleend van de ouders, houden wij vast aan een onlosmakelijk verband tussen onderwijs en eigen identiteit en, in het verlengde daarvan, tussen de opleiding van de onderwijsgevenden en de basisschool.

Wij zijn van oordeel dat het amendement op stuk nr. 72 op dit punt een betutteling, weliswaar volstrekt integer bedoeld, maar toch een betutteling is van de betrokken instellingen die zelf heus wel in staat zijn om hun verantwoordelijkheid te dragen. Zij maken uitdrukkelijk bekend dat zij die verantwoordelijkheid willen dragen. Dat mogen zij echter niet omdat de VVD en de Partij van de Arbeid natuurlijk veel beter en veel verder vooruitzien dan die instellingen. Wij moeten ons daarom met de meeste kracht verzetten tegen dat amendement.

Men kan wel uitspreken dat het allemaal om de bestwil van het confessioneel onderwijs begonnen is, maar dat moet men eerst maar eens aan de betrokken schoolbesturen vragen. De tegenstelling tussen de versterking en verbetering van het onderwijs via schaalvergroting enerzijds en de identiteit anderzijds, is natuurlijk geen tegenstelling. Dat moet men ook niet zo doen voorkomen. De schoolbesturen kunnen in die afweging tot een andere keuze komen. Waarom wordt hun die bevoegdheid ontnomen?

De heer Niessen heeft zich uitgeput om varianten aan te dragen waarin fusies mogelijk zijn. Die varianten zijn bekend.

Ik heb bij interruptie al duidelijk gezegd dat het daar niet om gaat, maar dat het gaat om de verplichting die wordt opgelegd om een van die varianten te kiezen. De wet maakt het volstrekt mogelijk, voor elke instelling die dat verkiest, van de geneugten van schaalvergroting, die de heer Niessen zo breed heeft uitgemeten, te genieten. Wij vinden dat dit aan de instellingen zelf moet worden overgelaten en wij stellen het zeer op prijs om daarover het standpunt van de minister in volle helderheid te vernemen.

□

De heer **Franssen** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! De minister is jarig. Wij wensen hem van harte geluk. Wij wensen hem bovendien nog vele goede jaren en last but not least dat zijn naam uiteindelijk onder deze belangrijke vernieuwende wet mag komen te staan. Dat is dan toch nog een cadeau, nog voordat wij het debat met elkaar hebben gevoerd.

In een tijd waarin iedereen de broekriem aan moet halen, mag het hoger beroepsonderwijs zich ontdoen van zijn knellend korset. Weg uit de knellende omarming van de Wet op het voortgezet onderwijs, verlost van het circulairebestuur op grond van die wet, om terecht te komen in een situatie waarin een eigen wettelijk kader richting aan de ontwikkeling van deze onderwijssoort kan geven.

De fractie van de VVD wenst aan het begin van de afrondende discussie in deze Kamer over dit wetsontwerp deze minister niet alleen te complimenteren met de voortvarendheid waarmee hij na zijn ambtsaanvaarding aan de verdere behandeling van dit wetsontwerp heeft gewerkt, maar ook met de wijze waarop hij de Kamer in de beide uitgebreide commissievergaderingen, die aan de plenaire afhandeling vooraf zijn gegaan, tegemoet is getreden: constructief en tegemoetkomend.

Niet alleen deze minister verdient een compliment. Bijna drie jaar na de indiening mag niet worden vergeten dat het de toenmalige minister van Onderwijs en Wetenschappen, de heer Pais, is geweest – ook nu een bijdrage aan de Pais-revival – die, nadat vanaf het begin van de jaren zeventig verschillende wetsontwerpen en nota's inzake de ontwikkeling van het hoger onderwijs in het algemeen en van het hoger beroepsonderwijs in het bijzonder vooral in de ijskast en in de bureauladen terecht waren gekomen, een beslissende stap heeft gezet door met eigen wetgeving voor het hoger beroepsonderwijs te komen. Mijn fractie wenst de heer Pais nadrukkelijk in de waardering te betrekken.

Die erkentelijkheid geldt overigens ook voor de rol van de HBO-raad. Die kan niet beter tot uitdrukking worden gebracht dan door hier te citeren wat namens de fractie van de VVD op dit punt in de inbreng voor het voorlopig verslag over dit wetsontwerp werd opgemerkt: 'Naar hun oordeel betekent het commentaar van de HBO-Raad een verrijking van het proces van wetgeving.' De fractie van

de VVD wenst die waardering voor de rol van de HBO-raad in het gehele onderhavige wetgevingsproces hier nadrukkelijk te herhalen.

De Wet op het hoger beroepsonderwijs vormt een onderdeel van een strategie op weg naar één samenhangend stelsel van gedifferentieerde onderwijs- en onderzoeksvoorzieningen op het terrein van het hoger onderwijs. Dit stelsel gaat uit van gelijkwaardigheid van universitaire opleidingen en HBO-opleidingen, het doorbreekt de bestaande kaders en is meer gevarieerd en meer gedifferentieerd dan de huidige situatie. Een eigen wettelijk kader voor het hoger beroepsonderwijs is daarvoor een eerste voorwaarde.

Zo'n eigen wettelijk kader moet echter wel mogelijkheden bieden om te groeien naar dat samenhangende en gedifferentieerde stelsel van hoger-onderwijsvoorzieningen. Daarvoor zijn verschillende dingen nodig. Hoewel de fractie van de VVD aanvankelijk niet erg enthousiast was over de in het wetsontwerp daartoe geboden mogelijkheden, zijn wij gaandeweg de parlementaire behandeling steeds meer op onze wenken bediend.

Nodig zijn een uitbreiding van de taakstelling van de instellingen, met de mogelijkheid tot maatschappelijke dienstverlening en met mogelijkheden op het terrein van onderzoek. Hoe denkt de minister die taakstelling mogelijk te maken? Uit de discussies over het amendement van mevrouw Groenman maak ik op dat de minister de maatschappelijke dienstverlening als taakstelling niet ziet zitten. De fractie van de VVD wenst een zodanige verplichting ook niet, maar wil instellingen, die dat wensen, daartoe wel de mogelijkheden bieden, zij het dat de onderwijstaak hoofdzaak is en blijft.

Nodig zijn bovendien mogelijkheden voor tweede-faseonderwijs en post-HBO om een bijdrage te leveren aan de beroepsontwikkeling en aan wederkerend onderwijs. Door de ingediende amendementen heeft de Kamer willen tonen dat de mogelijkheden daartoe ruimer moeten zijn dan aanvankelijk is voorgesteld.

Dat zelfde geldt voor de introductie van kortere opleidingen en cursussen om meer tegemoet te komen aan de maatschappelijke behoefte en aan de verlangens van de studenten.

Het creëren van adequate mogelijkheden tot samenwerking tussen HBO-instellingen onderling en tussen HBO-instellingen en instellingen van wetenschappelijk onderwijs completeert deze opsomming. Met deze mogelijkheden kan het HBO aan de slag: met momenteel 140.000 studenten in dagopleiding en 60.000 studenten in deeltijdopleiding; aan de slag om onderwijskundig het HBO verder te ontwikkelen, te verbeteren en soepeler in te spelen op zich veranderende maatschappelijke omstandigheden.

Oud-HBO-raadvoorzitter, dr. Stoelinga, drukte het tijdens het congres, dat de HBO-raad op 31 oktober 1983 organiseerde over de toekomst van het HBO als volgt uit:

'Het systeem van hoger onderwijs en dus ook van het HBO zal derhalve meer flexibel moeten worden om te beantwoorden aan de veranderingen in de vraag van studenten, de veranderingen van de arbeidsmarkt en de veranderingen in prioriteiten van onderzoek en toepassingen daarvan als gevolg van nieuwe economische, maatschappelijke en technologische ontwikkelingen.'

De fractie van de VVD zegt hem dit gaarne na. Het HBO zal daartoe de ruimte moeten krijgen, zeker in een tijd waarin op grond van economische en demografische omstandigheden aanpassingen nodig zijn in het HBO. Deze argumenten: onderwijskundige, *economische en demografische*, vormen de achterliggende gedachte van de STC-operatie, die de eerstkomende jaren het HBO in haar greep zal houden.

Wil daarbinnen het HBO zich kunnen ontwikkelen, vernieuwen en versterken, ook in relatie tot en met het wetenschappelijk onderwijs, waartoe bij amendement de mogelijkheid wordt geopend, dan zal ook daarbij flexibiliteit uitgangspunt moeten zijn. Nu het HBO opzadelen met een kaderwet hoger onderwijs past in deze gedachtengang niet. Wij pleiten ervoor, het hoger beroepsonderwijs met alle mogelijkheden in deze wet opgesomd, zich rustig te laten ontwikkelen om op een later moment te kunnen bezien, hoe het verder zou moeten met een eventuele kaderwet hoger onderwijs.

Naar het oordeel van de fractie van de VVD is het beter op dit moment zowel in de HBO-wet – eventueel aan *te scherpen in de invoeringswet – als* in de ontwerp-Wet op het Wetenschappelijk Onderwijs gelijkluidende bepalingen op te nemen om samenwerking tussen HBO en WO gestalte te kunnen geven en afwijking van bepaalde wettelijke regelingen mogelijk te maken. Daartoe zal het een en ander nodig zijn. Vanuit het hoger beroepsonderwijs is de wil daartoe aanwezig.

In het wetenschappelijk onderwijs is de bereidheid soms aanwezig, maar lang niet overal, en daar waar deze aanwezig is, is zij meestal erg persoonsgebonden en afhankelijk van goedwillende individuen. Willen wij beslissende stappen zetten op weg naar een gedifferentieerd stelsel van hoger onderwijs, dan zullen er eisen moeten worden gesteld aan het HBO, en ook aan het wetenschappelijk onderwijs om tot deelharmonisatie te komen.

Zonder de wil van betrokkenen begin je weinig; met rigide wettelijke kaders dan zeker nog veel minder. Vandaar ons verlangen om door gelijkluidende bepalingen in beide wetten op te nemen ontwikkelingen op dit punt ruim baan te geven. Wil de minister een dergelijke ontwikkeling bevorderen en knelpunten daartoe oplossen?

De ontwikkeling van het hoger beroepsonderwijs binnen het kader van deze wet, waarin een ontkoppeling van de onderwijskundige en de organisatorische structuur kan plaatsvinden, kan naar het oordeel van de fractie van de VVD het best geschieden in grotere instituten met een palet aan studierichtingen.

Opname van studierichtingen in het HBO-statuut biedt ook in dat kader een grotere mate van flexibiliteit. Daarbij zal, in tegenstelling tot nu toe, een grotere mate van inrichtingsvrijheid aan de instellingen moeten worden gelaten. Gelet op de ontwikkeling waarin het HBO zich bevindt en die het blijvend zal moeten nastreven, onderschrijft de fractie van de VVD deze keuze. Niettemin draagt ook hierbij de overheid een eigen verantwoordelijkheid voor de kwaliteitsbewaking.

Om deze reden heeft de fractie van de VVD een aantal amendementen ingediend, die de kwaliteitsbepalende aspecten aanscherpen: geen facultatieve, maar een verplichte propaedeuse; geen aanduiding, maar een heldere formulering van eindtermen, zodat de toetsing ook gericht kan plaatsvinden en bekeken kan worden of toetsing en eindtermen zich tot elkaar verhouden. Daarop dient dan *ook een adequate controle mogelijk te* zijn.

Dit zelfde geldt voor de mate van herkenbaarheid en de profilering van de studierichtingen, waarvan de inhoud moet worden vertaald in de instellingswerkplannen, die op hun beurt periodiek geëvalueerd zullen

moeten worden en zo nodig aangepast. Hoe ziet de minister een en ander plaatsvinden? Welke rol ziet de minister bij de controle op de uitvoering van de wet en de bewaking van de kwaliteit enerzijds, de rol van de instellingen zelf en anderzijds de rol van de inspectie?

Welke functie vervullen inhoudelijk gezien de commissies voor de beroepenvelden? Hoe zal de verhouding tussen deze commissies en de inspectie zijn? Mijn fractie zou het zeer op prijs stellen indien de minister in zijn beantwoording ruimschoots inging op de kwaliteitsbewaking. Graag leg ik hem de gedachte voor van de mogelijkheid tot het instellen van onafhankelijke visitatiecommissies, zo nodig internationaal samengesteld.

Mijnheer de Voorzitter! De discussie over de organisatorische structuur van het HBO nieuwe stijl kan pas worden gevoerd wanneer de minister zijn gedachten over het beheer en het bestuur van het HBO in de toekomst heeft ontvouwd. Zijn er thans zo'n 300 besturen van zo'n 400 instellingen, straks, na de voltooiing van de STC-operatie, zal het beeld er geheel anders uitzien: grotere, multisectorale instellingen. Graag vernemen wij van de minister wanneer hij zijn ideeën op dit punt denkt te ontvouwen. De fractie van de VVD vindt het eigenlijk noodzakelijk dat reeds bij de invoeringswet beslissingen ter zake worden genomen. Ziet de minister daartoe een mogelijkheid?

Minister **Deetman**: Ideeën waarover?

De heer **Franssen** (VVD): Beheer en bestuur!

Mijnheer de Voorzitter! De planning en de bekostiging van het hoger beroepsonderwijs hebben weinig nieuws onder de zon gebracht. De Kamer heeft zich bij de artikelsgewijze behandeling dan ook uiterst terughoudend opgesteld op het punt van de amendering. Dit geldt ook voor de fractie van de VVD, die in de thans voorgestelde plannings- en bekostigingsregelen niet meer dan een tijdelijke regeling ziet. Wij constateren drie dingen.

1. Het in het onderhavige wetsontwerp voorgestelde systeem sluit aan bij dat van de Wet op het voortgezet onderwijs. Op grond van dit systeem is samenhang met het wetenschappelijk onderwijs niet aanwezig en niet te realiseren.

2. Het plannings- en bekostigingssysteem in de Wet op het wetenschappelijk onderwijs, in de Kamer in behandeling, wordt heroverwogen.

3. De nu voorgestelde plannings- en bekostigingssystematiek is geënt op een situatie van groei, terwijl zich de komende jaren een situatie van afbouw aandient.

Een en ander zal er naar het oordeel van de fractie van de VVD toe moeten leiden, dat bij de invoeringswet kritisch naar de plannings- en bekostigingssystematiek wordt gekeken, om met name meer samenhang tussen het HBO en het WO te kunnen realiseren. Graag vernemen wij de opvattingen van de minister op dit punt.

Mijnheer de Voorzitter! De normen die zullen worden gehanteerd om te bepalen of een instelling voor bekostiging in aanmerking komt of niet hebben tot nu toe een belangrijke rol gespeeld in de discussie. Op de bijzondere positie van de PABO's kom ik nog afzonderlijk terug. Indien het amendement van collega Niessen en mij wordt aangenomen, zal een instelling automatisch voor bekostiging in aanmerking komen wanneer zij 700 studenten of meer heeft. De wet sluit echter niet uit dat ook een instelling met minder dan 700 studenten bekostigd wordt. Kan de minister uiteenzetten welke normen hij hierbij zal hanteren?

In een situatie waarin een instelling verschillende studierichtingen telt, kan de minister, wanneer een daartoe strekkend amendement, nr. 70, opnieuw van collega Niessen en mij, wordt aangenomen, gedifferentieerde normen per studierichting vaststellen. Zodoende kan een veel fijnmaziger geheel van normen ontstaan, toegesneden op de aard van de studierichting, dat ook een uitstekend sturingsinstrument bij de STC-operatie kan zijn.

Daarnaast stellen de collega's Beinema en Van Baars in hun amendement op stuk nr. 93 ook nog voor, zo mogelijk een zekere differentiatie per regio toe te passen. Mijn vraag aan de minister is of hij naast een differentiatie per studierichting ook nog kans ziet een differentiatie per regio op te nemen in een algemene maatregel van bestuur, wil de STC-operatie nog kans van slagen hebben. Het antwoord op deze vraag zal ik betrekken bij de afweging, die mijn fractie op dit punt nog moet maken. Ook in dit verband is de normering van essentieel belang, zeker in relatie tot het te voeren beleid bij de opheffing van studierichtingen. Wil de minister daarop ingaan?

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom nu bij de 'plot' van het geheel, namelijk de positie van de PABO's. Dat aspect heeft bij de behandeling van dit wetsontwerp in het laatste stadium zeer veel aandacht gekregen. Op zichzelf is dat geen uniek gegeven. Al verschillende keren is er gesproken over de meest wenselijke omvang van de PABO's als instituut, het gewenste totaal aantal PABO's, de functie van de PABO in het kader van het denominatieve spreidingsproces, de relatie tussen de PABO's wat de spreiding betreft en het ontvangende bestand aan basisscholen enz.

Thans ligt er het spreidingsplan voor de PABO's. Op grond van de STC-operatie heeft de minister zich nu ook gericht tot de PABO's en hij heeft hen dringend aanbevolen, ondanks het zich voltrekkende fusieproces tussen PA's en KLOS-sen, mee te doen aan de STC-operatie, zonder hen daartoe te verplichten. Daarmee heeft de minister feitelijk de uitgangspunten van de STC-operatie ook van toepassing verklaard op de PABO's. Indien nu een groot doel van de Kamer tot de conclusie komt dat het beter is om de PABO's van meet af aan te verplichten mee te doen aan de STC-operatie, treedt er naar onze wijze van zien geen fundamenteel en principieel verschil van mening met de minister op.

Daar komt dan nog bij dat de minister de PABO's heeft laten weten dat ze, indien ze niet aan de STC-operatie wensen deel te nemen, in 1988 over in ieder geval 200 studenten dienen te beschikken per instituut om als volwaardige opleiding te kunnen functioneren.

Op grond van de huidige prognoses van het aantal studenten per 1988 zou dit betekenen dat in 1988 met de brief van de minister in de hand $^2/_3$ van de PABO's zal verdwijnen, tenzij er in de tussentijd weer een grote toeloop naar de PABO's zal plaatsvinden. Maar ook daarbij moeten wij ons realiseren dat het totale aantal PABO-studenten en de werkgelegenheid aan de basisscholen structureel op een lager niveau zullen komen te liggen dan wij enige jaren geleden nog gewend waren.

Mijnheer de Voorzitter! Wat is nu het effect van het amendement van VVD en PvdA om de PABO's gewoon aan de STC-operatie mee te laten doen? In de eerste plaats is er op grond van de wet de mogelijkheid, dat PABO's die de instituutsnorm van 700 studenten halen zelfstandig

kunnen blijven, los van de vraag of dat verstandig is of niet. Ik zeg er meteen achteraan, dat deze situatie zich niet zal voordoen. Zoiets lijkt mij tamelijk, ja zelfs geheel illusoir. In de tweede plaats kunnen PABO's opgaan in grotere instituten en binnen die instituten als studierichting fungeren: in instituten van dezelfde denominatie of in een instituut waarbinnen studierichtingen van verschillende denominaties samengaan. Op de problemen daarbij kom ik nog terug. Daarbij geldt in principe de 200-norm als richt gevend getal voor de omvang van de studierichting. Het is richtinggevend omdat er ook een amendement ligt om die 200-norm gedifferentieerd toe te passen op basis van specifieke, de studierichting betreffende omstandigheden.

Een dergelijke omstandigheid dient zich naar het oordeel van de VVD-fractie bij de PABO's aan en ik heb daarvoor de volgende argumenten.

Minister **Deetman**: Mijnheer de Voorzitter! De heer Franssen maakt op enig moment het onderscheid in de PABO's, nl. de PABO als instituut en komt dan tot de 700-norm èn de PABO als studierichting en komt dan bij de 200-norm. In de systematiek van de wet – de STC-exercitie verandert daar niets aan – is er toch een onderscheid tussen studierichtingen, de afdelingen en de instellingen als zodanig? Zou je dat ook niet in het oog moeten houden?

De heer **Franssen** (VVD): Dat doe ik ook!

Minister **Deetman**: En gaat u nu de PABO opeens als een afdeling, een studierichting zien en niet meer als een zelfstandig instituut?

De heer **Franssen** (VVD): Dat klopt!

Minister **Deetman**: Dus u heft thans de PABO op!

De heer **Franssen** (VVD): Neen, zeker niet! Het gaat erom dat de PABO een zelfstandig instituut kan zijn en dan zal het moeten voldoen aan een norm, waarvan ik heb opgemerkt dat die vrij illusoir is, maar daarnaast kan de PABO als studierichting opgaan in een groter instituut dat dan ook dient te voldoen aan de norm van 700 studenten, terwijl daarbinnen de norm voor de studierichting als richtinggevend getal zal kunnen werken. Door amendering moet het mogelijk worden om, rekening houdend met de specifieke omstandigheid van de PABO als bijzondere studierichting, te streven naar een lager getal, waarvan ik heb gezegd dat die wat de PABO's betreft naar onze opvatting reëel is. Ik noem daarvoor de volgende argumenten.

1. De PABO's hebben, vanwege de relatie met het ontvangende onderwijsveld, meer een regionale functie dan enige andere HBO-opleiding.

2 Bij de PABO speelt, wederom op grond van de relatie met het ontvangende denominatief verdeelde onderwijsveld, meer dan bij enige andere HBO-opleiding, de denominatieve spreiding een rol.

3. Wil de PABO kunnen uitgroeien tot een werkelijk regionaal onderwijscentrum, dan zal bij de uitvoering van de STC-operatie met dat gegeven terdege rekening moeten worden gehouden.

De VVD-fractie ziet dus voldoende gronden om die 200-norm bij de PABO's los te laten en een lager getal te hanteren, maar dan wel als norm voor een studierichting binnen een groter instituut.

Wanneer wij binnen het gehele onderwijs met schaalvergroting bezig zijn, kan niet worden ingezien, waarom dat, binnen zekere randvoorwaarden, niet voor de PABO's zou behoeven te gelden, ondanks de specifieke omstandigheden die ik heb genoemd.

Nu is van vele kanten fel tot zeer fel op dit amendement gereageerd. De VVD zou tot kaalslag onder de PABO's willen overgaan! De VVD zou geen rekening houden met de eigensoortige positie van de PABO's! De VVD zou het bijzonder onderwijs de nek om willen draaien! Mag ik de vraag stellen of dat geen suggesties zijn die op kwade trouw zijn gebaseerd? De VVD wil geen kaalslag onder de PABO's! De VVD ziet heel sterk de bijzondere positie van de PABO's binnen het gehele HBO! De VVD wil het bijzonder onderwijs, grondwettelijk erkend en verankerd, niet de nek omdraaien! Zie onze opstelling bij het debat over de grondwetsherziening in 1976! Wie suggereert dat dit aan de orde is, vertroebelt de zakelijke discussie!

De VVD wil wel krachtige en kwalitatieve PABO's, evenwichtig gespreid over het land èn in stedelijke agglomeraties èn in plattelandsgebieden, rekening houdend met denominatieve aspecten. Dat betekent bij voorbeeld een katholieke PABO in het noorden van het land, maar ook een openbare PABO in het Limburgse om maar enkele voorbeelden te noemen!

Minister **Deetman**: Het standpunt van de heer Franssen is helder. Met het oog op mijn antwoord, wil ik graag ter verduidelijking van hem weten welke conclusie hij trekt wanneer zich in het geval van de katholieke PABO in het noorden niet één cluster van die signatuur voordoet.

De heer **Franssen** (VVD): Ik verwijs naar de motie die bij de STC-operatie is aangenomen, en die was ingediend door de leden Niessen en Den Ouden-Dekkers. Die motie biedt de mogelijkheid daartoe.

Minister **Deetman**: Het is mooi dat u nu verwijst. Betekent dit dat een zelfstandig functioneren mogelijk moet zijn of niet? Op grond van die motie is dat niet geheel duidelijk.

De heer **Franssen** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! De minister stelt mij een vraag. Ik neem aan dat ik die op mijn wijze mag beantwoorden. Ik verwijs naar het dictum van de motie-Niessen/Den Ouden-Dekkers, dat aldus luidt: 'nodigt de regering uit, te bevorderen: – dat zodanige maatregelen worden getroffen dat alle instellingen die dat wensen door de proces-coördinator in de fusiebesprekingen worden betrokken; – dat in de verslaglegging nauwkeurig wordt aangegeven waarom instellingen niet in de fusie participeren; – dat, onder nader te bepalen condities, de mogelijkheid wordt geschapen dat het voortbestaan van een in een brede regio belangrijk te achten onderwijsvoorziening die niet aan de instituutsnorm voldoet en buiten het fusieproces is gebleven gegarandeerd kan worden'. De vraag of dat in concreto voor de situatie in het noorden zou betekenen dat de katholieke PABO, nu gevestigd te Zwolle, zal blijven bestaan...

Minister **Deetman**: Omdat u dat voorbeeld noemde!

De heer **Franssen** (VVD): Dat acht ik zeer wel mogelijk. Waarom zouden wij echter op een dergelijke oplossing vooruitlopen, aangezien de STC-operatie procesmatig moet worden gecoördineerd door de HBO-raad? Nogmaals, de intentie dat het genoemde zou kunnen gebeuren, is het uitgangspunt van de motie-Niessen/Den Ouden-Dekkers.

Minister **Deetman**: Dat betekent dat in uw visie de opheffingsnorm van 600 studenten – eventueel de norm van 700 – geldt in die gevallen waarvoor niets nader is bepaald. Dat geldt voor instituten. Daarnaast hebben wij te maken met studierichtingen. In mijn antwoord zal ik daarop nog terugkomen. Afgezien van die 600-studenten-

Franssen

norm moeten in uw visie dus zelfstandige PABO's kunnen blijven voortbestaan met minder studenten.

De heer **Franssen** (VVD): Die omstandigheid zou zich kunnen aandienen, op grond van de uitwerking van het dictum van de motie-Niessen.

De heer **Van Baars** (CDA): Ik zou het op prijs stellen wanneer de heer Franssen dit concreet wilde maken, bij voorbeeld aan de hand van het geval dat hij noemde van een protestants-christelijke PABO in het zuiden. Wanneer zo'n PABO eerst de hele procedure moet doorlopen die in het amendement wordt voorgesteld, kan het gebeuren dat de PABO in een fusieproces moet meedraaien terwijl men dat niet wil. In het onverhoopte geval zal de grotere instelling dan zeggen 'komt u maar binnen'. Dan zit men daar tegen zijn zin.

De heer **Franssen** (VVD): Ik kan het lijstje van alle 66 PABO's erbij nemen. Dan komt de heer Evenhuis misschien vragen hoe het in Emmen is; de heer Niessen komt dan misschien vragen hoe het bij hem in de buurt is, en de heer Schutte zal misschien ook nog wel een mooi voorbeeld kennen.

De heer **Van Baars** (CDA): U ziet hoe ingewikkeld u het maakt!

De heer **Franssen** (VVD): Het gaat om het uitgangspunt! Over dat uitgangspunt heb ik absoluut geen onduidelijkheid laten bestaan, om de zuiverheid van de intenties van de VVD aan te geven!

De heer **Van Baars** (CDA): Welke norm legt u dan aan om te bepalen of zo'n school zelfstandig kan worden of niet?

De heer **Franssen** (VVD): Het argument wordt gevonden in de verslaglegging, waarin nauwkeurig moet worden aangegeven waarom instellingen niet in een fusie participeren.

De heer **Van Baars** (CDA): Dat betekent in feite dat de HBO-raad het uitmaakt of zo'n situatie van de eigen identiteit zich al dan niet voordoet, en dat de HBO-raad dus beslist.

De heer **Franssen** (VVD): Dacht u nu echt dat een instelling die in het overleg niet aan haar trekken is gekomen en waarover de HBO-raad rapporteert niet zelf naar deze Kamer, de minister of – bij voorbeeld – de CDA-fractie zou komen, en denkt u werkelijk dat wij niet zouden ingaan op het verzoek van zo'n instelling om de zaak eens te bekijken? Ik geloof er niks van!

De heer **Van Baars** (CDA): U hebt dit niet te zeggen: de HBO-raad beslist. Dat weet u toch?

De heer **Franssen** (VVD): De HBO-raad is procescoördinator en beslist niet.

Mijnheer de Voorzitter! Ik vervolg nu mijn betoog. Het amendement van VVD en PvdA is daarom – ervan uitgaande dat voor de PABO's, als studierichting, met een lagere norm van 150 zou kunnen worden volstaan – de redding voor de PABO's en niet, zoals wordt beweerd, de ondergang.

In onze benadering verdwijnt geen tweederde deel van de PABO's, maar zal het aantal dat moet verdwijnen kleiner zijn; dat aantal zal trouwens ook aan de orde zijn in de benadering van de minister. Dit nog afgezien van het feit dat de uitwerking van ons amendement relatief voordeliger is voor de protestants-christelijke en rooms-katholieke PABO's dan voor de openbare en de neutraal-bijzondere.

De PABO's zullen dan wel, zoals gezegd, in grotere instellingen moeten worden opgenomen. Gesteld is, dat dit voor een aantal bijzondere PABO's tot onoverkomelijke problemen leidt, omdat men geen instellingen van dezelfde denominatie zal weten te vinden. Afgezien van het feit dat de VVD-fractie bereid is om mee te werken aan oplossingen, geloven wij niet dat deze problemen zich werkelijk behoeven voor te doen, te meer niet daar het overgrote deel van het HBO tot het bijzonder onderwijs – zij het voornamelijk algemeen bijzonder – behoort.

De heer **Van Baars** (CDA): Mijnheer de Voorzitter....

De heer **Franssen** (VVD): Als de heer Van Baars nu mijn betoog eens verder zou volgen, dan kan hij de gang daarin helemaal onderkennen. En laat hij dan aan het einde nog eens met een vraag komen, mijnheer de Voorzitter!

De heer **Van Baars** (CDA): Dan staat de achterdeur open en ben ik buiten!

De heer **Franssen** (VVD): Dan trek ik u terug! Oké? Goed.

Fusering, mijnheer de Voorzitter, hoeft niet te leiden tot aantasting van de denominatieve spreiding. Er zijn tamelijk eenvoudige constructies mogelijk om dat te waarborgen. In essentie gaat het daarbij om het volgende. Indien men zich beperkt tot enkel een bestuurlijke fusie, is er al helemaal geen probleem. Men kan in de statuten van de nieuwe stichting of vereniging op laten nemen, dat de doelstelling verwezenlijkt wordt door het oprichten en/of in stand houden van scholen met rooms-katholieke, protestants-christelijke, openbare of algemeen-bijzondere signatuur.

In het bestuur kan men dan kwaliteitszetels reserveren voor de denominatieve achterbannen, dan wel laten bepalen dat bestuursbenoemingen zijn onderworpen aan een goedkeuringsrecht van bepaalde achterbannen. Gedacht kan bij voorbeeld worden aan aparte deelbesturen per school, die dan te zamen het algemeen bestuur van de hele stichting vormen, en waarbij aan de confessionele besturen gedelegeerde bevoegdheden worden toegekend, bij voorbeeld met betrekking tot het benoemingenbeleid aan de betrokken opleiding of de goedkeuring van het leerplan.

Bij het samengaan van een bijzondere instelling met een openbare kan een soortgelijke constructie worden gehanteerd, waarbij er dan de keuze is tussen een privaatrechtelijke stichting met een bestuur waarvan vertegenwoordigers van de betreffende publiekrechtelijke rechtspersoon deel uitmaken, of een commissie ex artikel 61 van de Gemeentewet, dan wel een oplossing op grond van de Wet gemeenschappelijke regelingen, waartoe bij amendement de mogelijkheid wordt geopend. Wil men overgaan tot institutionele fusie, dan staan in principe dezelfde oplossingen open.

Mijnheer de Voorzitter! Ik rond dit onderdeel af. De VVD-fractie wil een krachtig en sterk HBO, waarbinnen de PABO's duidelijk hun partij kunnen meeblazen, rekening houdende met hun specifieke positie. Wij menen met de gekozen weg daartoe de beste kansen te kunnen bieden.

De heer **Van Baars** (CDA): Misschien kan ik nu even interrumperen, mijnheer de Voorzitter. Ik heb nog twee vragen voor de heer Franssen.

In de eerste plaats bestrijd ik dat door uw amendement, mijnheer Franssen, plotseling de redding van de bijzondere PABO's zou worden aangeboden. Ik heb dit ook in eerdere instantie al duidelijk gemaakt. Zoals de wet er nu ligt, biedt deze dit helemaal aan. Uw amendement is daarbij helemaal niet nodig. De scholen kunnen zelf beslissen of zij wel of niet in dit proces meegaan. U verplicht ze alleen en dat staat, naar mijn smaak, buiten de verantwoordelijkheid die de Kamer op dit punt heeft te nemen.

De heer **Franssen** (VVD): Op welke verantwoordelijkheid doelt u?

De heer **Van Baars** (CDA): Dat u hiermee, terwijl de minister een

Franssen

voorstel doet om bij voorbeeld bij de norm van 200 te stoppen, alle PABO's wilt verplichten in de STC-operatie mee te doen, terwijl zij er zelf geen enkele behoefte aan hebben.

De heer **Franssen** (VVD): Wilt u dan nog eens aan mij uitleggen wat dan de grond is voor de steun die de CDA-fractie aan de STC-operatie heeft gegeven?

De heer **Van Baars** (CDA): In principe staan wij achter de gedachte. Wij zeggen alleen, het moet niet in strijd komen met het identiteitsbeginsel.

De heer **Franssen** (VVD): En wat is nu het principiële verschil met onze benadering?

De heer **Van Baars** (CDA): Op welk punt?

De heer **Franssen** (VVD): Op het punt van die verantwoordelijkheid en die instituutsnorm etc.

De heer **Van Baars** (CDA): Ik krijg de indruk van u dat door uw amendement u als de grote redder van de confessionele PABO's naar voren komt, terwijl het volgens mij volstrekt in de wet is ingebouwd.

De heer **Franssen** (VVD): Weet u wat het nare is, mijnheer de Voorzitter? Dat de discussie, sinds de uitgebreide commissievergaderingen hebben plaatsgehad, zoveel op indrukken is gevoerd en niet op grond van feiten, terwijl de feiten duidelijk zijn en voor zich spreken. Die feiten hebben zowel collega Niessen als ik in ons verhaal proberen aan te tonen. Ik ben bereid elke verdere discussie te voeren, omdat ik onderken waar gevoeligheden liggen en omdat de VVD-fractie met die gevoeligheden rekening wenst te houden, maar dan wel op basis van feiten en niet van indrukken.

Mijnheer de Voorzitter! Het hoger beroepsonderwijs binnen een gedifferentieerd stelsel van hoger onderwijsvoorzieningen verdient een volwaardige plaats, ook als het gaat om internationale erkenning van deze tak van onderwijs. Daarvoor is nodig a) dat het HBO gerekend wordt tot het hoger onderwijs, waartoe de minister bij zijn laatste nota van wijzigingen een voorstel heeft gedaan, b) dat HBO-abituriënten de mogelijkheid krijgen tot promotie – wil de minister hier nog eens bevestigen dat een en ander in de WWO zal worden geregeld? – en c) dat de HBO-abituriënten een eigen titulatuur krijgen. De VVD-fractie heeft daartoe bij amendement een voorstel ingediend. Dit voorstel is op tragi-komische wijze door anderen benaderd. Hiermee doet men naar ons oordeel afbreuk aan de principiële kant van de zaak.

Ik nodig de minister nogmaals uit, een evenwichtige beoordeling van dit amendement te geven. Ik nodig de andere fracties uit – indien zij althans met de VVD-fractie de opvatting delen, dat een versterkt en zich vernieuwend HBO internationale erkenning dient te krijgen – open te staan voor daartoe aangereikte suggesties.

Er is naar ons oordeel geen zinnige argumentatie te geven voor het niet verlenen van titulatuur aan afgestudeerden van een HBO-opleiding binnen een samenhangend stelsel van hoger onderwijsvoorzieningen, indien afgestudeerden in het wetenschappelijk onderwijs wel worden 'betiteld', om het zo maar te zeggen. Wij wachten de discussie hieromtrent met belangstelling af.

Ik wil de minister nog vragen in zijn antwoord nog eens duidelijk in te gaan op de positie van de opleidingen verbonden aan de Stichting vooropleiding tot sociale arbeid en aan de katholieke leergangen. Ik heb hem hierover een brief overhandigd die de collega's van CDA en Partij van de Arbeid en ik na de uitgebreide commissievergaderingen hebben ontvangen. Bovendien zou ik het op prijs stellen wanneer de minister ons de laatste stand van zaken zou willen meedelen rond het overleg met het Gehrels-instituut.

Mijnheer de Voorzitter! Ik rond nu echt af. Het ingeknelde HBO wordt losgemaakt van de WVO. Het kan zich binnen nieuwe, op de eigen situatie toegesneden wetgeving volop gaan ontwikkelen. Een grootse toekomst ligt open voor het HBO. Het kan op reis gaan. Wie spreekt daar mooier over dan Bertus Aafjes in zijn 'Voetreis naar Rome' met de woorden: 'Het is zijn hart losmaken van het anker der kleine vaart, om het vlot te laten geraken op de zeeën der wereldkaart. Het is zijn hart van het beminde losrukken, fier en onbevreesd, om het schoner nog weer te vinden, dan het ooit voordien is geweest.'

Die wens vergezelle het HBO.

De **Voorzitter**: Ik zou mij als fungerend voorzitter, ook namens alle anderen, willen aansluiten bij de felicitaties die al uitgesproken zijn aan het adres van de minister wegens zijn verjaardag. Ik wil die graag vergezeld doen gaan van erkentelijkheid voor het feit dat hij bereid was rekening te houden met de weekagenda van de Kamer en toch vanavond nog te antwoorden.

Ik ben van plan de vergadering te schorsen tot 21.00 uur om de minister voldoende tijd te geven voor het voorbereiden van zijn antwoord.

Minister **Deetman**: Allereerst dank voor de felicitaties. Beseffend dat de avond om 21.00 uur al een eind heen is, zou de Kamer mij gerieven als de vergadering om 21.15 uur zou kunnen beginnen.

De vergadering wordt van 18.37 uur tot 21.15 uur geschorst.

Voorzitter: **Dolman**.

□

Minister **Deetman**: Mijnheer de Voorzitter! De heer Franssen is begonnen met waardering uit te spreken voor een van mijn ambtsvoorgangers, de heer Pais, in verband met het vele voorbereidende werk dat hij heeft gedaan om tot het wetsontwerp te komen dat wij thans bespreken, een wetsontwerp dat in eerste vorm door hem bij het parlement is ingediend. Het past mij thans bij die woorden van waardering aansluiting te zoeken.

De heer Franssen sprak eveneens woorden van waardering uit in de richting van de HBO-raad. Hij stelde dat de HBO-raad in de fase van beoordeling en voorbereiding veel werk heeft verzet en heeft meegedacht. Ook die woorden van waardering zijn terecht. Ik sluit mij ook op dit punt bij de heer Franssen aan.

Alle woordvoerders hebben gesproken over de positie van het hoger beroepsonderwijs, lettend op de toekomstige ontwikkelingen van het hoger onderwijs. Het lijkt mij goed enkele kanttekeningen bij de positie van het hoger beroepsonderwijs en mijn standpunt daarop te plaatsen. Dat kan natuurlijk niet uitputtend zijn, want dat zou de behandeling van dit wetsontwerp overstijgen.

Ik wil beginnen met te beklemtonen dat het hoger beroepsonderwijs een plaats zal krijgen in het geheel van het hoger onderwijs naast het wetenschappelijk onderwijs, en naast de Open Universiteit. In dit opzicht heeft het hoger beroepsonderwijs een eigen plaats en heeft het dezelfde betekenis en positie als het wetenschappelijk onderwijs en andere activiteiten in het geheel van het hoger onderwijs. Het is er echter niet aan gelijk. Ik meen dat de heer Schutte dit punt op enig moment beklemtoonde.

Deetman

Het hoger beroepsonderwijs heeft een eigen ontwikkeling doorgemaakt, een gans andere dan die van het wetenschappelijk onderwijs. Ik meen dat de weg die nu is uitgestippeld om tot een samenhangend stelsel van hoger onderwijs te komen een goede is, omdat die weg het mogelijk maakt dat wetenschappelijk onderwijs en hoger beroepsonderwijs in de ontwikkelingsgang die ze thans doormaken zich verder kunnen ontwikkelen.

In die zin is het ook belangrijk dat wij nu kunnen praten over een voorstel van wet op het hoger beroepsonderwijs. Daarmee krijgt het hoger beroepsonderwijs een eigen plaats en betekenis, die het tot nu toe niet kon krijgen in de Wet op het voortgezet onderwijs. Gelet op die eigen ontwikkeling moet men oog blijven houden voor de eigen identiteit, het eigen karakter van het hoger beroepsonderwijs en van het wetenschappelijk onderwijs. Dat is niet iets wat je moet cultiveren, maar het is wel een gegeven waarmee je rekening moet houden en waar je niet zomaar een streep door moet zetten.

Wanneer wij het hebben over het hoger onderwijs, waarin dat hoger beroepsonderwijs een plaats krijgt, is het goed een opmerking te maken over de kaderwet hoger onderwijs. Velen hebben daarover gesproken. Met betrekking tot de kaderwet is er eveneens veel werk verzet. Mijn beide ambtsvoorgangers de heren Pais en Van Kemenade zijn op dit punt actief geweest. Door die activiteiten zal het mij mogelijk zijn naar ik hoop nog in de loop van dit jaar een wetsvoorstel bij het parlement in te dienen.

Er is mij gevraagd wat er dan in die kaderwet komt. Ik meen dat het onjuist is nu een overzicht te geven van alle punten die in die kaderwet aan de orde zullen komen. Daarmee zou ik vooruitlopen op de behandeling van een wetsontwerp dat ook hier zeker uitvoerig aan de orde zal komen. Toch wil ik een aantal ounten noemen.

Van belang is bij voorbeeld de mogelijkheid tot experimenteren. Bij een van de UCV's over het wetsontwerp hoger beroepsonderwijs hebben wij daarover gesproken. Ik moge herinneren aan het amendement op stuk nr. 64 ter zake van mogelijke samenwerkingsverbanden van HBO en WO.

Over dit amendement, dat onder anderen door de heer Franssen is ingediend, heb ik gezegd dat het beter is om die samenwerkingsverbanden nog niet in de Wet op het hoger beroepsonderwijs in te voeren, want dit zou in de kaderwet moeten worden geregeld. Als de Wet op het hoger beroepsonderwijs van kracht wordt wanneer de kaderwet nog niet in werking is getreden, moet in de eerste wet een voorziening worden getroffen. Ik mik erop dat de Wet op het hoger beroepsonderwijs, de WWO '84 en de kaderwet gelijktijdig van kracht worden, zodat het tijdsprobleem zich niet voordoet.

Ik noem dit punt zo nadrukkelijk omdat, als samenwerking tussen instellingen die krachtens verschillende wettelijke regimes worden geregeld mogelijk moet worden gemaakt, dit niet in één wet alleen kan gebeuren. Een en ander zal ook in de andere wetten tot stand moeten komen. Als zich met betrekking tot de kaderwet een vertraging voordoet, moet in de desbetreffende wettelijke regelingen een voorziening worden getroffen.

De heer **Lankhorst** (PPR): Aan welke datum denkt u? De Wet op het hoger beroepsonderwijs verkeert in deze Kamer in de laatste fase, de kaderwet moet nog bij de Kamer worden ingediend en de WWO '84 verkeert weer in een geheel ander stadium. Als het een op het ander moet wachten, kan het nog wel even duren voordat de Wet op het hoger beroepsonderwijs in werking zal treden.

Minister **Deetman**: Ik ben dat niet met u eens, omdat de Wet op het hoger beroepsonderwijs nog zal worden gevolgd door een invoeringswet, evenals de WWO '84. Dit geldt niet voor de kaderwet, die in één keer van kracht kan worden. Wij pogen de werkzaamheden zo te plannen – ik heb daarover met de commissie gesproken – dat het tijdsschema wordt gevolgd en de punten in volgorde kunnen worden behandeld. Over de kaderwet heb ik al gezegd dat, naar ik hoop, in de loop van dit jaar indiening bij de Kamer kan plaatsvinden. In de UCV heb ik al gezegd dat het wetsontwerp inzake de kaderwet in behandeling is in het 'circuit' van het kabinet, zodat besluitvorming en verdere adviesprocedures kunnen volgen. Wij zijn verder dan men op dit moment denkt.

Ik weet dat ik wat het tijdpad betreft wellicht enigszins optimistisch overkom. Wij moeten ernaar streven, de in de afgelopen vijf jaar bij de Kamer ingediende wetsontwerpen – veel daarvan zijn in de jaren '70 voorbereid – af te ronden en in te voeren, wil niet iedere voortgang teloorgaan.

Wat de kaderwet betreft onderstreep ik – dat geldt trouwens voor de totale ontwikkeling van het hoger onderwijs – dat het gaat om een enigszins flexibele ontwikkeling. De heer Niessen zei al dat de kaderwet een geïntegreerde ontwikkeling mogelijk moet maken. Het is de bedoeling dat in de kaderwet enkele regelingen kunnen worden opgenomen over het post-hoger onderwijs, dat het post-academisch onderwijs en het post-hoger beroepsonderwijs omvat.

Ik noem slechts enkele onderwerpen die volgens ons in de kaderwet aan de orde zouden moeten komen. Het wetsontwerp dat bij de Kamer zal worden ingediend zal daarvan mogelijk blijk geven. Men vroeg mij, wanneer de kaderwet zal worden ingediend en welke punten daarin aan de orde zouden kunnen komen. Ik heb die vraag hiermee beantwoord.

De heer Lankhorst sprak zoëven al bij interruptie over het tijdpad, in antwoord waarop ik heb gewezen op de invoeringswet HBO. De heer Franssen heeft hierover eveneens vragen gesteld. Wellicht ten overvloede wijs ik erop dat bij de Invoeringswet HBO zal worden bezien of er, afgezien van wat nu is voorgesteld, nog andere elementen zijn die kunnen worden betrokken bij de deregulering.

Bij het wetsvoorstel dat wij nu behandelen had ik niet de tijd om een ordelijke en systematische 'doorloop', ook in het licht van andere onderwijswetten, te laten plaatsvinden. Dat had vertraging opgeleverd. Wanneer wij de Invoeringswet HBO indienen, zal dat punt zeker ook een element van activiteit zijn. Als wij het over de invoeringswet hebben, zullen wij mogelijk een aantal zaken moeten regelen in verband met beheer en bestuur. Dat hangt samen met de STC-exercitie.

Sommige woordvoerders hebben mij gevraagd wanneer die notitie zal komen. Die notitie is gereed en hierover zal een gesprek begonnen worden met mensen uit de wereld van het HBO via de HBO-raad. Als dit is afgerond, dan zal de Kamer hierover worden geïnformeerd, zoals ik heb toegezegd. Indien daaruit zaken voortvloeien die voor wetgeving van belang zijn, dan zullen wij die natuurlijk zo mogelijk bij de invoeringswet meenemen. Als dit niet lukt, zullen er bij een afzonderlijk wetsontwerp voorzieningen moeten worden getroffen.

Advies en overleg – wij spraken hier al eerder over – moeten aan de orde komen bij de invoeringswet. De heer

Deetman

Franssen sprak over de planning en de bekostiging. Hij heeft gelijk dat ook deze zaken bij de invoeringswet moeten worden bezien. Daarbij kan dan ook worden gelet op een element dat bij de STC-exercitie een rol heeft gespeeld inzake de grote clusters van het HBO om ruimte te bieden, bij voorbeeld in de sfeer van de bestedingsvrijheid, meer dan thans het geval is. Uiteraard komt bij de invoeringswet ook het overgangsrecht als zodanig aan de orde. Omdat hiernaar gevraagd is, lijkt het mij goed om op de wijze waarop ik dit tot nu toe heb gedaan, inzicht te geven in punten die aan de orde kunnen komen.

De heer **Franssen** (VVD): Ik begrijp dat de minister inmiddels van de kaderwet is afgestapt, maar ik had daar nog een vraag over. Het zal hem niet ontgaan zijn dat ik een ietwat anders gekleurd betoog heb gehouden dan sommige van mijn collega's hielden. Welke principiële bezwaren zouden er bestaan tegen het opnemen van gelijkluidende bepalingen in zowel de HBO-wet – dit kan eventueel bij de invoeringswet worden geregeld – als de WWO om zo die samenwerking te realiseren?

Minister **Deetman**: Ik heb niet gesproken over principiële bezwaren, maar over het feit dat het, als je dit regelt, in de rede ligt dat je dit in de kaderwet regelt en dat, als je het in de ene wet nu doet, omdat je denkt dat het in de kaderwet niet kan – ik verwijs naar de toelichting op het desbetreffende amendement – je het dan ook in een andere wet moet doen. Samenwerking is immers tweerichtingsverkeer. Ik geef de voorkeur aan het regelen in de kaderwet.

Ik ga ervan uit dat de kaderwet gelijktijdig met de HBO-wet van kracht kan worden. Aan de Kamer heb ik echter toegezegd dat indien dit niet het geval is, in de invoeringswet een voorziening zal worden getroffen omdat wij anders mogelijkheden onbenut zullen laten. Dat kan ook makkelijk worden afgemeten, omdat – ik heb dit in de UCV over de HBO-wet uiteengezet – de invoeringswet-HBO omstreeks de jaarwisseling zal kunnen worden ingediend. Wij hebben dan meer zicht op de ontwikkeling en de behandeling van het ontwerp-kaderwet hoger onderwijs. Er zit dus geen principieel punt in. Als je het regelt, zou je het in een wet moeten doen die betrekking heeft op het hoger onderwijs. Als dit technisch niet kan, moet je het in de desbetreffende wetten doen omdat je niet een eenzijdige regeling in dezen kunt treffen.

Ik sprak zoëven over de invoeringswet en in dat verband heb ik al de woorden 'schaalvergroting, taakverdeling, concentratie HBO' genoemd. Dit brengt mij ertoe, thans wat uitvoeriger in te gaan op de STC-exercitie en op het deel van de HBO-wet dat in de discussies over STC de aandacht heeft gekregen, namelijk de getalsnormen. Ik heb er behoefte aan om nogmaals uiteen te zetten hoe die getalsnormen bij derde nota van wijziging in de HBO-wet zijn gekomen en hoe die gezien moeten worden.

Ik maak deze opmerking omdat die getallen, waarover wij ook vanmiddag hebben gesproken, al bekend waren voordat wij de afkorting STC kenden en voordat er een plan was om een exercitie zoals STC uit te voeren. STC is gekomen tijdens de schriftelijke behandeling van het wetsontwerp-HBO, na de derde nota van wijziging en de memorie van antwoord in verband hiermee.

In die nota van wijziging worden twee getallen genoemd: voor instellingen van HBO 600 en voor studierichtingen 200. Het kenmerk van een studierichting is dat zij niet als een zelfstandige eenheid kan voorkomen, maar gebonden is aan een instelling. Het gaat hier volgens het voorstel om normen waarbij de bekostiging hoe dan ook is verzekerd. Afwijkingen naar beneden zijn dus mogelijk wanneer specifieke omstandigheden daartoe nopen. In ieder geval vindt bekostiging plaats, dan wel kan bekostiging in stand blijven bij de norm van 600 en van 200.

In het door mij gedane voorstel is de stichtingsnorm gelijk aan de opheffingsnorm. Tijdens de UCV over de wet op het HBO heb ik al gezegd dat ik tegen het uiteentrekken, althans voor die 600-norm, naar een stichtingsnorm en een opheffingsnorm – hierover zijn twee amendementen ingediend – geen bezwaren heb. Ik laat het oordeel in dezen aan de Kamer over. Het gaat nu even om het principe.

Afwijkingen – het gaat dan uiteraard met name om afwijkingen naar beneden – zijn mogelijk vanwege specifieke omstandigheden. Wanneer een verzoek om bekosting of voortzetting daarvan wordt ingediend, moet dat gewogen worden op grond van de ingediende argumenten. Daarbij gelden andere argumenten dan de pure getalsnorm. Als daaraan voldaan wordt, valt de rest namelijk weg.

Bij de beoordeling van de specifieke omstandigheden moeten de spreiding, de maatschappelijke behoefte en de vraag of een opleiding zodanig klein is dat niet met hoge normen kan worden gewerkt omdat er anders niet voldoende opgeleiden in een sector komen, in de beschouwing worden betrokken. Bovendien moet men letten op de differentiatie naar de kleur en de levensbeschouwelijke grondslag en op de regionale omstandigheden. Hier geldt die scala van mogelijkheden die wij ook tegenkomen bij de werking van de planprocedures.

Als men mij vraagt welke specifieke omstandigheden concreet tot stichting leiden, dan moet ik antwoorden dat het naar mijn oordeel niet wijs is om daar nu op in te gaan, omdat iedere specifieke toesnijding dan meteen als norm gaat werken. Dan komt de vraag om de hoek kijken of dat dan maar niet meteen in de wet moet worden opgenomen. In het oorspronkelijke wetsontwerp stond zo'n regeling helemaal niet vermeld; er werd bekostigd en de minister beoordeelde of die bekostiging gerechtvaardigd was. In dit voorstel is als het ware een veiligheidsklep ingebakken.

Ik heb de planprocedure wet voortgezet onderwijs zijdelings genoemd. Daarom wil ik erop wijzen dat er in de afgelopen jaren geleidelijk aan Kroon-jurisprudentie is ontstaan, die soms niet zal doorwerken naar andere wetten – dat ligt ook in de rede – maar er zijn ook uitspraken die wel een bredere werking hebben. Het lijkt mij niet verstandig om dat nu allemaal te specificeren. Hoe de gekozen systematiek precies zal worden uitgewerkt, getoetst en beoordeeld, zal in de praktijk blijken. De hoofdvraag is of er voldoende rechtszekerheid is. De getalsnormen bieden die rechtszekerheid. Voor het overige geldt het Kroonberoep. De minister kan dus wat dat aangaat niet naar believen handelen.

In de memorie van antwoord is na de derde nota van wijzigingen kenbaar gemaakt, dat er een soepel overgangsrecht zou moeten komen. De derde nota van wijzigingen had echter in feite al elementen van schaalvergroting in zich. Dat was al iets wat wij niet zo maar konden doorvoeren. Daarvoor was al een overgangsrecht nodig.

De STC-nota bevat een aantal nieuwe elementen. Het overgangsrecht dat aanvankelijk was aangekondigd, is weggehaald. De zaak is in een versnelling gebracht. Iets dat zich

gedurende een reeks van jaren zou moeten uitkristalliseren, is via een wat planmatige aanpak – zoals in de STC-nota is geschetst – op een versnelde wijze tot besluitvorming gebracht, zodat wij voordat de wet op het HBO van kracht wordt, al weten hoe een en ander zal uitpakken.

Er zat nog een aantal nieuwe elementen in de STC. STC ging niet uit van nieuwe normen, aanvullend op de wet, maar probeerde schaalvergroting in de instellingen voor hoger beroepsonderwijs te bereiken. In de STC-nota is ook bewust aangesloten bij de normen in de wet. Ik kan mij herinneren dat ik in de UCV over de STC-nota bewust heb gezegd dat als de normen in de wet zich wijzigen dat automatisch doorwerkt naar de STC-exercitie.

Nieuw was wel dat wij hebben gezocht naar stimulansen om de schaalvergroting te bewerkstelligen. Daarbij is de befaamde 2500-norm genoemd, waarvan de Kamer heeft gezegd dat die in indicatieve zin van belang is. Bij de uitleg van de motie heeft de heer Niessen de woorden 'indicatieve betekenis' gehanteerd. Daarmee benadrukte hij dat er ook nog andere elementen kunnen zijn die in de beschouwingen betrokken moeten kunnen worden. Het gaat niet alleen om de kale norm.

Wanneer men voldoet aan de vereisten – ik laat nu de exacte formulering maar in het midden – om getypeerd te worden als zo'n cluster van HBO-instellingen, dan kan dat bepaalde voordelen met zich brengen: faciliteiten bij beheer en bestuur, mogelijkheden voor onderzoek, mogelijkheden tot bestedingsvrijheid, mogelijkheden voor het post-hoger-onderwijs in de tweede-faseopleiding. Dit moeten wij goed in het oog houden, want als wij die zaak door elkaar hutselen komt die STC-exercitie in een wat vreemd daglicht te staan. STC stimuleert tot schaalvergroting, maar dwingt die niet af. Het dwingend kader wordt gegeven in de HBO-wet. Dat kader was er ook zonder STC-nota en zonder STC-exercitie, maar het mikte op een wat lager niveau.

In dit verband heb ik er in de UCV de nadruk op gelegd dat scholen die aan de normen voor bekostiging voldoen of die, naar het oordeel van de overheid, bekostigd mogen worden, ook een adequate bekostiging moeten krijgen. Als die scholen niet adequaat bekostigd kunnen worden, kunnen ze niet adequaat functioneren. Alles wat in het kader van STC gebeurt en aangeboden wordt komt daar, als het ware, overheen.

In dit verband wil ik nog een opmerking maken over het amendement dat voorstelt de norm van 200 studenten te laten vervallen en per afdeling te differentiëren. In de UCV heb ik al te kennen gegeven dat ik er als zodanig geen bezwaar tegen heb. Als wij echter te maken hebben met een norm, die leidt tot automatische bekostiging, maar waarvan naar beneden kan worden afgeweken – daarvoor moet altijd weer beleid worden gevoerd – dan heb ik geen behoefte aan differentiatie in een wet of in een algemene maatregel van bestuur.

Ik heb het vermoeden dat bij de huidige systematiek datgene gaat gebeuren wat de Kamer nu in een algemene maatregel van bestuur vastgelegd wil zien. Ik heb niet het idee dat wij hierbij op een verschillende lijn zitten. Het systeem, zoals het nu in de wet zit, is misschien wat flexibeler. Het kan voorkomen dat bij ieder wissewasje een algemene maatregel van bestuur moet worden gewijzigd. Aan de systematiek en de benadering doet het echter geen afbreuk.

Over de situatie van de PABO's is zeer uitvoerig gesproken. Toen in juni, juli, augustus 1982 de derde nota van wijziging werd geschreven, stond ik voor de vraag: als wij normen in de wet opnemen, hoe gaat het dan met de PABO's? Op dat moment moest nog een beslissing worden genomen over het spreidingsplan, waarin normen waren opgenomen die ver beneden de 600 lagen. De heer Niessen heeft die normen genoemd, die liepen van 250 in het begin tot 350, 360 later. Bovendien bestond er onzekerheid over de ontwikkeling in de belangstelling.

Wij zouden licht het risico lopen dat, als wij in de nota van wijziging de norm van 600 zouden opnemen, men in de wereld van de PABO's een nieuwe concentratie-exercitie zag aankomen, zelfs nog vóór de besluitvorming van de lopende was afgerond. Om die reden is in de nota van wijziging de bepaling opgenomen dat voor de PABO's een lagere norm zou worden vastgesteld. Omdat er op dat moment heel wat onzekerheden waren, was het niet verantwoord al een norm te noemen.

Hiermee is niet alles over de PABO-normen gezegd. Het brengt mij ten principale tot de vraag of het wenselijk is, dat men voor de PABO's een afzonderlijke stichtingsnorm vaststelt. Op het moment dat men deze vraag stelt, moet men zich beraden over de functie van de lerarenopleiding basisonderwijs.

Ik wil hier als standpunt naar voren brengen, dat ik er uitermate bedacht voor ben, dat criteria die bij voorbeeld bij HTS-en, bij scholen voor HEAO, bij laboratoriumscholen en bij sociale academies worden gehanteerd automatisch gelden voor en worden toegepast op de lerarenopleiding basisonderwijs. Ik heb daarvoor een aantal redenen. De eerste reden is, dat de lerarenopleiding basisonderwijs alleen al in verband met het praktische deel in de opleiding een vrij frequent en intensief contact met basisscholen zal moeten onderhouden, intensiever dan tot nu toe bij de kweekscholen en de opleidingsscholen voor kleuterleidsters het geval is geweest.

Wij hebben bij de algemene maatregel van bestuur voor de PABO's afgesproken, dat ook dat praktische deel van belang is en dat dit niet zo maar een praktisch deel moet zijn, maar dat dit ook op een behoorlijke wijze zou moeten worden begeleid. Het heeft ook te maken met de kwaliteit en de kwaliteitsverbetering van de lerarenopleiding. Naar mijn oordeel maakt een te dunne spreiding het moeilijk om een goed functionerend relatiepatroon tot stand te brengen.

De tweede reden is, dat de PABO's een functie hebben in de sfeer van de nascholing. Het wetsvoorstel getuigt daarvan. Nascholing is onder meer gekoppeld aan de initiële opleidingen. Met betrekking tot de nascholing hebben wij in de jaren zeventig allerlei discussies gehad. Wij zouden kunnen vaststellen, ook in deze Kamer – wij hebben daarover eens in een mondeling overleg gesproken – dat bij een nascholingsprogramma toch ook en bovenal van belang kunnen zijn de wensen van schoolteams.

Het gaat niet alleen om het ontwikkelen van activiteiten ergens op een lerarenopleiding, die dan over de scholen worden uitgestort, maar het gaat ook om het inspelen op nascholingsbehoeften van teams. Dat kan individueel uitpakken, maar dit punt is van belang in verband met de effectiviteit van nascholing. Op dit punt kunnen wij in ieder geval lering trekken uit de ervaringen met de integratiebevorderende her- en bijscholing. Ook om deze reden moeten de pedagogische academies, straks de PABO's, een intensief

relatiepatroon met de basisscholen kunnen onderhouden. Een al te dunne spreiding zal dat belemmeren.

Ik wil er nog een complicatie aan toevoegen.

De nascholing wordt niet alleen verricht door de lerarenopleiding basisonderwijs. Op een later moment, als wordt gesproken over de wetgeving onderwijsverzorging, komt dit punt ook aan de orde. Wat is nu een deel van de taak van de onderwijsverzorgingsinstellingen, schoolbegeleidingsdiensten? Als men deze functies goed analyseert, ontdekt men dat ook hierbij nascholing in het geding is. Dat betekent dat een PABO en een basisschool niet alleen kunnen exerceren. Evenzeer is daarbij van belang datgene wat aan activiteiten wordt ontwikkeld door de instellingen in de sfeer van de onderwijsverzorging, schoolbegeleidingsdiensten in dit verband.

Ik heb het eens als volgt gezegd: er is als het ware een driehoeksverhouding, basisschool – in verband met de nascholing in ieder geval – lerarenopleiding en schoolbegeleidingsdienst. Een al te dunne spreiding zou het moeilijk maken om dat goed functionerend te houden.

Ik wil een derde reden noemen ter wille van de volledigheid, omdat de stellingen en standpunten die vanmiddag naar voren zijn gebracht mij duidelijk hebben gemaakt, dat er over de intenties en de bedoelingen geen meningsverschil is. De heer Van Baars heeft erop gewezen, dat er ook een relatie is in verband met de identiteit van scholen, niet alleen als het gaat om protestants-christelijke en katholieke scholen, maar ook als het betreft verschillende levensbeschouwelijke karaktertrekken die zich bij voorbeeld bij het neutraal bijzonder onderwijs voordoen. Ook hierbij kan het van belang zijn een niet te dunne spreiding te hebben. Als het gaat om scholen in bepaalde groepen die niet frequent voorkomen, is het van belang op sommige momenten met kleinere instituten genoegen te kunnen nemen.

De drie punten hebben mij ertoe gebracht, niet alleen de mogelijkheid aan het parlement voor te stellen dat wordt afgeweken van de norm van 600 leerlingen, maar zij hebben mij er ook toe gebracht, tijdens de UCV het getal 200 te laten vallen, als norm voor bekostiging van een instelling. Ik heb het niet over studierichtingen; daarover heb ik mij tot nu toe niet uitgelaten.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wil de nadruk leggen op de principiële kant van de lagere norm, omdat naar mijn oordeel de kwaliteit van de opleiding in het geding is. Nu zijn er een aantal opmerkingen gemaakt die inhielden, dat de sprekers en ik niet op verschillende lijnen zaten. Voor studierichtingen is het getal 150 genoemd. Ik vind echter dat hier zich toch wel wat problemen voordoen. Ik leg nu een koppeling naar de STC-exercitie.

Ik wijs erop dat het sociaal plan, dat de handtekening draagt van de minister van Onderwijs en Wetenschappen, mede is getekend door de onderwijsvakorganisaties en de besturenorganisaties en dat werkt tot in 1988, ertoe leidt dat ik de komende jaren, waarin STC werkt, zoals het tijdpad aangeeft, niet kan zeggen, dat de PABO's het maar moeten vergeten en moeten meedoen met de STC.

Het sociaal plan is een overeenkomst waaraan wij ons nu moeten houden. Nu betoog ik niet dat door de woordvoerders iets anders is bepleit. Ik wil echter aangeven waarom door mij de PABO's bij de STC buiten beschouwing zijn gelaten. STC is ongeveer in 1988 uitgewerkt, maar dan hebben wij het sociaal plan PABO's ook net achter de rug. Ik heb er geen spoor van twijfel over willen laten bestaan dat dit plan, dat er als zodanig zijn mag, wat mij betreft uitgevoerd zal kunnen blijven worden.

Nu komt het dilemma, dat zich ook zonder STC zou hebben voorgedaan. Het perspectief van de PABO's is geleidelijk aan verslechterd, niet in de laatste plaats omdat de ramingen van de leerlingenaantallen tegenvallen en ook omdat in de sfeer van de ombuigingen een aantal beperkende maatregelen is genomen. Het perspectief is bovenal verslechterd door de terugloop van het aantal leerlingen, maar de ombuigingen hebben ook hun effect.

Nu weet ik niet of wij moeten uitgaan van de aanmeldingen op dit moment bij de PABO's. Wij moeten natuurlijk letten op de behoefte in de jaren '90 aan afgestudeerden van de PABO's. Gelet op de grote werkloosheid die wij thans hebben, laten wij de aanmeldingen bij de PABO's netjes op hun beloop. Het perspectief is verslechterd. Zelfs zonder STC zou het met de Wet HBO in de hand noodzakelijk zijn, iets te zeggen over de opheffingsnorm of bekostigingsnorm in 1988. Wij kunnen wel zeggen dat wij dat wel in 1987 zullen bedenken, maar ik vind dat niet juist, ook niet los van de STC.

Al duurt het nog even, onzekerheid over hetgeen over een aantal jaren gaat gebeuren mag naar mijn gevoel niet ontstaan. Zelfs als STC er niet was geweest, zouden wij naar mijn gevoelen omstreeks deze tijd toch een norm hebben moeten stellen voor over een aantal jaren. Er is in feite een versnelling door STC. Daarom heb ik het vorig jaar de brief geschreven waarin ik de PABO's heb meegedeeld, dat hun sociaal plan geldt tot 1988 en dat zij wat dat betreft niet vallen onder STC.

Het lijkt mij echter niet verstandig als zij denken in 1988 wel verder te zien. Dan zullen zich her en der clusterverschijnselen hebben voorgedaan. Er zullen dan fusies zijn geweest. Stel dat er met veel moeite en inspanning een cluster is gevormd, maar daarna weer op de deur wordt geklopt door een PABO die ook nog wil meedoen. Dat wordt natuurlijk niets. De PABO's moeten zich derhalve bezinnen op hun positie en daarmee is signaal 1 gegeven. Signaal 2 zou naar mijn oordeel moeten zijn het noemen van een getalsnorm. Daarover zal ik dadelijk nog wat zeggen.

Dat betekent derhalve dat de discussie over de vraag of PABO's wel of niet meedoen aan STC niet relevant is. In de eerste plaats geeft de STC-exercitie stimulansen aan de instellingen om aan schaalvergroting te doen. Er wordt niets dwingend opgelegd, want het normenstelsel is toch al gegeven in de wet. STC gaat verder dan die normen. In de tweede plaats is het signaal aan de PABO's gegeven dat er rekening mee moet worden gehouden dat het perspectief is verslechterd en dat er hier en daar in 1988 wel iets zal moeten gebeuren.

Mijnheer de Voorzitter! Vervolgens wil ik iets zeggen over de normen. Wat gebeurt er nu precies als het amendement van de heren Franssen en Niessen wordt aangenomen? Dan geldt heel eenvoudig een opheffingsnorm van 600 voor de instellingen. Daar mag een minister van afwijken, maar dat moet dan tijdens het verloop van de ontwikkelingen blijken.

Bij studierichtingen geldt de 200-norm, al dan niet gedifferentieerd. Maar ook daarvan mag worden afgeweken. Met andere woorden: wat betreft de normen van 150 en 600 kwam ik voor een afweging te staan. De vraag was, of voor de instellingsnorm nog een afwijking kon worden toegestaan. Aanvaarding van de amendementen van de heren Niessen en Franssen betekent gewoon dat de HBO-wet gaat werken. Er wordt niets aan toegevoegd.

Deetman

Wat betreft de spreiding van de PABO's wil ik het volgende indringend aan de Kamer voorhouden. In het begin van mijn betoog heb ik al gesproken over de wenselijkheid van een iets dichtere spreiding van de lerarenopleidingen voor het basisonderwijs. Wij allen staan zo'n dichtere spreiding voor. Er doet zich echter een probleem voor als er een relatie wordt gelegd met clusters. Men kan natuurlijk zeggen, dat ze wel zullen gaan samenwerken, maar dan wil ik toch het volgende principiële punt in het geding brengen.

In Nederland kennen wij de vrijheid van onderwijs, waarbij de vrijheid van de bestuursstructuur een belangrijk punt is. Op dit punt moeten wij bij het normenstelsel zorgvuldig zijn. Je mag betrokkenen niet in een bepaalde door hen ongewenste richting dwingen. Ik vind het derhalve niet zuiver, te zeggen dat protestants-christelijke en katholieke instellingen wel zullen gaan samenwerken of ze door de normen zodanig onder druk te zetten dat ze wel moeten!

Ik zeg niet dat de heer Niessen dat heeft betoogd, maar ik wil hem erop wijzen dat je voorzichtig moet zijn als die mogelijkheden zich voordoen. Overigens ben ik op basis van mij ter beschikking gestelde informatie daar wat sceptisch over. De wetgever mag de instellingen niet in een bepaalde richting duwen als het gaat om samenwerking.

Wat de bestuursstructuur betreft, kon ik het betoog van de heer Franssen niet zo volgen. Hij verwees naar de discussie die wij bij voorbeeld hebben gevoerd in 1976 bij de grondwetswijziging. Ik verwijs naar de discussies die wij in deze Kamer hebben gevoerd over de Wet medezeggenschap onderwijs. Op het punt van die bestuursstructuur, zowel privaatrechtelijk als wat het openbaar karakter betreft, kan de wetgever niets dwingends opleggen. Je mag dan ook niet een bepaalde constructie als uitgangspunt nemen.

Als het gaat om constructies binnen het openbaar onderwijs, of het nu een gemeenschappelijke regeling is, of een commissie ex art. 61 van de Gemeentewet, het onderwijs dat aan die instellingen wordt gegeven is openbaar krachtens de Grondwet! Men kan hoog of laag springen, maar het is en het blijft openbaar onderwijs. Men kan niet zeggen 'ik heb een openbare cluster en daarbinnen gebeurt van alles', want op dat moment zal de desbetreffende overheid dan toch moeten ingrijpen op grond van een grondwettelijke opdracht.

Daar waar het privaatrechtelijke rechtspersonen betreft, kunnen wij geen constructies maken zonder die met naam en toenaam in de wet vast te leggen – dat kan al niet – of in ieder geval regelingen bedenken die in deze of gene richting duwen.

De heer **Franssen** (VVD): Daar ben ik het mee eens!

Minister **Deetman**: Dit betekent derhalve dat men zich terdege moet beraden op die instellingsnorm wil men de richtingen een behoorlijke spreiding geven, behoorlijk dicht over het land, natuurlijk ook gegeven het studentenpotentieel. Daarom wil ik geen afstand nemen van die 150-norm voor studierichtingen en wil ik de Kamer dringend voorhouden dat het van belang is om voor de PABO's een concreet getal als instellingsnorm te noemen.

Ik voeg er nog wat aan toe. Natuurlijk kan men op een bepaald moment afwijken van die 600-norm – het voorbeeld Zwolle werd genoemd – maar uit een oogpunt van STC vind ik dat toch niet helder, want je creëert zo een sfeer van speculatie. Lettend op de betekenis van de lerarenopleiding basisonderwijs zal men zich gemakkelijk de vraag stellen of er een geldig motief is om neerwaarts en zelfs fors af te wijken.

Mijn voorkeur gaat ernaar uit om ook voor die instellingen een norm te noemen. Ik heb de norm van 200 genoemd en daarmee een intentie op tafel gelegd. Natuurlijk moet dat nader worden besproken. De heer Niessen heeft bij voorbeeld de norm van 240 à 250 genoemd die in het verleden wel eens door de spreidingscommissie is genoemd. Door het aangeven van een norm geef je in ieder geval een richting aan het debat.

Ik wil niet zeggen dat de PABO's buiten STC moeten blijven; dat is niet aan de orde STC stimuleert tot. Je zou wellicht zelfs kunnen zeggen dat de brief naar de PABO's als het ware een extra duwtje in de rug is. Je moet de specifieke situatie van de PABO's in ieder geval in de beschouwingen betrekken.

Mijnheer de Voorzitter! Wij zijn nu in discussie. De heer Franssen wees op de behandeling in de UCV's, waarbij ik in een reeks van gevallen tegemoet ben gekomen aan de wensen van de Kamer. Daarom zeg ik nu dat ik op het punt van die 200-norm toch in de richting van een nota van wijziging neig, om gewoon helderheid voor die PABO's te verkrijgen. Ik vind dat men in concrete situaties moet kunnen vaststellen of men gaat fuseren in de richting van een PABO-instituut dat ook na 1988 nog kan bestaan of dat men gaat mikken op een clustering. Daar moeten wij nu een lijn voor uitzetten, want anders komen wij in een zeer gedetailleerde afweging, waarbij alle specifieke situaties, ook die van de richting, in de beschouwingen moeten worden betrokken.

De heer **Franssen** (VVD): Na dit interessante betoog van de minister en zijn globale aanduiding van de mogelijkheid van een nota van wijzigingen zou ik zeggen: kom er dan maar mee voor de draad, dan kunnen wij er hier open met elkaar over discussiëren.

Minister **Deetman**: Ik heb de norm van 200 genoemd voor de instelling. Wij hebben er een zeer interessante discussie over gevoerd en het is mogelijk dat ik, afhankelijk van de verdere discussie, op dit punt morgen met een nota van wijzigingen kom. De zaak ligt overigens aan de kant van het kabinet vrij scherp, maar ik vind toch dat wij de discussie over dit punt moeten voeren, omdat ik de zaak nu eenmaal niet in de sfeer wil trekken van een richtingenstrijd, ook al omdat de woordvoerders vanmiddag hierover heldere taal hebben gesproken.

Mijn oordeel is, kort en krachtig, afgezien van de norm van de studierichting, dat een instellingsnorm van ongeveer 200 zou moeten gelden en dat wij daarover nu duidelijkheid moeten verschaffen.

Wij spraken zoëven onder meer over de positie van het bijzonder onderwijs. Dat brengt mij tot een aantal opmerkingen van de heer Schutte over de toelating. Op één punt moet er sprake zijn van een misverstand. Het kan niet zo zijn dat een toelatingsrecht wordt gecreëerd om vervolgens tot een algemene instroombeperking te komen. Dat zou een wonderlijke exercitie zijn. Juist door het creëren van een toelatingsrecht kan een nu misschien onzichtbare instroombeperking zichtbaar worden gemaakt en verder worden voorkomen.

Wel moet misschien in een aantal gevallen aan de hand van een aantal wetsontwerpen een beperking worden doorgevoerd op grond van een extreme overcapaciteit, lettend op de maatschappelijke behoefte en op een aantal andere condities. De wijze

waarop dat in de desbetreffende wetsontwerpen is geformuleerd, voert mij echter niet tot de conclusie van een algemene instroombeperking.

Over een ander punt, principiëler van aard, hebben de heer Schutte en ik met elkaar van gedachten gewisseld tijdens één van de UCV's. Het betrof de vraag of een instelling de toelating van een student kan weigeren indien deze zich niet kan vinden in de doelstelling en de grondslag van de instelling. Daarop komt het, kort en krachtig, neer. Ik stel voorop dat de heer Schutte hiermee een punt heeft aangesneden dat de aandacht behoeft.

Ik realiseerde mij dat vanmiddag nog eens bij het beluisteren van een interruptiedebat tussen de heren Van Baars en Niessen. Daarbij ging het om de identiteit van de opleidingen en om de positie die bijzondere opleidingen in verband daarmee kunnen hebben bij de toelating. Een minister kan op dit punt geen regels voorschrijven. Wel kan ik zeggen dat dit zeker een gewichtig punt is, ook bij lerarenopleidingen. De oplossing waarvoor wij in het wetsontwerp hebben gekozen is er een waarmee ieder kan leven, om het heel terughoudend te zeggen. Toch meen ik dat de heer Schutte op zichzelf met zijn opmerking scoort.

Er is echter één maar. Het gevaar van een regeling in de wet op grond waarvan instellingen studenten mogen weigeren in verband met hun doelstellingen en hun grondslag is dat daarmee de mogelijkheid van willekeur wordt geopend. Wetgeving maken wij voor slechte situaties. Willekeur moeten wij niet hebben. Daarmee zouden wij niet alleen de betrokken studenten schaden maar tevens echt afbreuk doen aan ons onderwijsstelsel. Dat moeten wij zien te vermijden.

In het amendement van de heer Schutte kan een instelling beperkende voorwaarden stellen, die dan echter niet aan individuen zijn gebonden. Dergelijke voorwaarden moeten dan gewoon regel zijn. De instellingen moeten kiezen. Zij doen het of zij doen het niet. Wanneer zij voorwaarden stellen, gelden die voor een ieder. Dat moet dan ook ordelijk zijn geregeld. Wanneer dat niet het geval is, kan er toch willekeur uit voortkomen, inclusief eventuele beroepsprocedures. Dat kunnen wij niet gebruiken. Daarmee loopt de zaak fout.

Mijnheer de Voorzitter! In de afgelopen dinerpauze had ik onvoldoende tijd om een uitgewerkt voorstel ter tafel te leggen. Met de kern van zijn amendement scoort de heer Schutte. Het kan echter niet op de door hem bepleite wijze vorm worden gegeven, omdat ik zeer beducht ben voor willekeur. Dat betekent dat ik in de loop van morgen of donderdag een nota van wijziging bij de Kamer zal indienen om te verhinderen dat elementen van willekeur zich zullen kunnen voordoen. Ik zal dit even zorgvuldig moeten bezien.

De **Voorzitter**: Betekent dit, dat wij de tweede termijn dan beter niet morgen al zouden kunnen houden?

Minister **Deetman**: Ik zou dit standpunt op zich met u delen, Voorzitter.

De **Voorzitter**: Dan zal ik proberen om tot een 'reshuffling' in de agenda voor de rest van de week te komen.

Minister **Deetman**: Ik kan bewerkstelligen, dat morgen aan het einde van de ochtend een nota van wijziging de Kamer bereikt, maar ik moet toch aannemen dat die ook moet worden bestudeerd.

De **Voorzitter**: Zo is het! Wij hebben morgen nog de ochtend om te bezien of andere onderwerpen naar voren kunnen worden gehaald.

Minister **Deetman**: Dan noemde de heer Schutte nog een punt, mijnheer de Voorzitter. Daarover hadden wij bij interruptie een korte gedachtenwisseling, ter verduidelijking. Het betrof de rechtspositie. De heer Schutte heeft mij een papiertje doen toekomen om zijn vraag te verduidelijken, want het was in eerste termijn niet duidelijk. Het is reden geweest om even te kijken naar de wettelijke bepalingen in de Wet op het voortgezet onderwijs en de Wet op het basisonderwijs.

Toen ik de bepalingen in de Wet op het basisonderwijs zag, herinnerde ik mij dat ik daar als kamerlid een discussie over heb gehad met één van mijn ambtsvoorgangers. Ik denk dat de heer Schutte op dit punt scoort. Materieel maakt het niets uit, maar formeel is het niet fraai. Ik zal de zaak morgen bij nota van wijzigingen corrigeren. Het was mij helemaal ontschoten.

Door de heer Lankhorst, de heer Ernsting, de heer Willems en mevrouw Groenman is gesproken over de democratisering en de medezeggenschap. Je kunt dit punt in het kader van dit wetsontwerp van verschillende invalshoeken benaderen. De invalshoek die gekozen is bij het wetsontwerp en ook bij de verdere nota's van wijziging is er een geweest, waarbij we hebben gekozen voor het functioneren van de Wet medezeggenschap onderwijs. Bij het concipiëren van de Wet medezeggenschap onderwijs is ook gelet op het HBO.

Ik kan mij herinneren dat bij de parlementaire behandeling zelfs nog wijzigingen zijn ingediend om voor het HBO soelaas te bieden. De heer Niessen heeft bij één van de UCV's gezegd, dat er natuurlijk op een aantal punten misschien wel valt af te dingen, maar dat het beter is om de wet nu gewoon uit te voeren. Hij wees erop dat deze wet wordt geëvalueerd: er is een toetsingscommissie. De Kamer krijgt de uitslag, wanneer die evaluatie over een aantal jaren zal zijn verricht.

Lettende op de totstandkoming van de Wet medezeggenschap onderwijs, lettende op de nadrukkelijke wijze waarop toen ook rekening is gehouden met het HBO en lettende op de standpunten die ook in de kring van de HBO-raad zijn ingenomen, heeft het mijn voorkeur om nu maar eens af te wachten hoe de Wet medezeggenschap onderwijs uitwerkt voor het HBO en om die invalshoek bij het voorliggende wetsontwerp staande te houden.

Mijnheer de Voorzitter! Dit brengt mij ertoe om een vraag te beantwoorden over het overleg met de Landelijke Studenten Vakbond. Er is trouwens ook nog het Inter-universitair studentenoverleg. De Landelijke Studenten Vakbond wil regulier overleg, niet alleen wat betreft WO-zaken, maar ook wat betreft HBO-zaken.

Wat betreft het HBO vind ik dat dit moet worden gesitueerd in het kader van de HBO-raad, zeker als het om STC gaat. Maar om nu niet de idee te wekken dat ik niet wil praten, kan ik mededelen dat de organisaties die ik noemde al eerder dan vandaag zijn uitgenodigd voor een gesprek met een aantal ambtenaren van het departement van O en W, maandag over een week. Dit betekent dat ik hiermede een toezegging gestand doe die ik eerder aan de Kamer heb gedaan, te weten om overleg te voeren.

Dit brengt mij naar de leeftijdsgrens: 23 jaar. Ik wil op dit punt bepleiten, vast te houden aan de leeftijdsgrens die ook in de wetgeving voor het wetenschappelijk onderwijs geldt, te weten 23 jaar. Het kan zijn dat dit in de komende jaren misschien moet worden gewijzigd. Maar ik vind dat wij hier nu gewoon de lijn van ook het wetenschappelijk onderwijs zouden moeten volgen.

Deetman

De maatschappelijke dienstverlening is door mevrouw Groenman en ook door de heer Franssen genoemd. In die zin hebben beiden dezelfde opvattingen – de heer Franssen had die van meet af aan al –, dat maatschappelijke dienstverlening mogelijk moet zijn, maar geen plicht. Mevrouw Groenman vindt dat de plicht niet meer hoeft, maar dat er een mogelijkheid moet zijn. Ik wil benadrukken dat die mogelijkheid er is. Ik wil er daarbij allereerst op wijzen dat alles wat mogelijk is, nog niet in een wet behoeft te worden neergelegd.

Maatschappelijke dienstverlening is mogelijk. Ik meen dat op dit punt niet geheel de vergelijking met het wetenschappelijk onderwijs opgaat. Wij moesten daar iets over de maatschappelijke dienstverlening regelen in verband met de dienstverlening van de medische faculteit aan de academische ziekenhuizen, het leeuwendeel van die maatschappelijke dienstverlening. Bovendien hangt er een niet onbelangrijke geldstroom mee samen. Er moest dus wel wat geregeld worden.

Maatschappelijke dienstverlening is dus mogelijk, maar als je het in de wet zou regelen, wordt daardoor wellicht de suggestie gewekt dat er ook enigerlei, direct, geheel, partieel of wat dan ook voor een bekostiging door de overheid plaatsvindt. En dat kan toch niet de bedoeling zijn. Maar indien er een misverstand over bestaat of maatschappelijke dienstverlening nu wel of niet mogelijk is, dan wijs ik erop dat het mogelijk is.

Ik benadruk dat men inkomsten die men bij voorbeeld via maatschappelijke dienstverlening krijgt, in beginsel mag behouden. Naar aanleiding van een amendement heb ik hierover een discussie met de heer Franssen gevoerd. De kwestie is voorts bij de laatste nota van wijzigingen meegenomen. Deze regeling is getroffen om niet de situatie te krijgen, dat de inkomsten die op die wijze worden verkregen, indirect een bijdrage een de schatkist leveren.

De heer **Franssen** (VVD): De minister heeft bij nota van wijzigingen een nieuwe formulering ingevuld, inhoudende dat nader door hem – al dan niet in combinatie met zijn ambtgenoot van Landbouw en Visserij – regels gesteld kunnen worden. Aan wat voor regels moeten wij daarbij denken?

Minister **Deetman**: Die bepaling geldt als zodanig ook voor de instellingen voor wetenschappelijk onderwijs. Voorts is er maatschappelijke dienstverlening denkbaar waarbij bij voorbeeld door de overheid bekostigde apparatuur wordt benut. In die situatie mag je je de vraag stellen of er dan niet iets op de bekostiging in mindering moet worden gebracht, al was het alleen maar omdat je het risico loopt dat er sprake is van een verhoogde afschrijving door het intensievere gebruik.

Met andere woorden: het gaat er niet om dat wij een extra inkomstenbron krijgen, maar het gaat ook niet aan dat er indirect subsidiëring plaatsvindt en dat wij daardoor erbij inschieten. Dit soort overwegingen hebben een rol gespeeld, niet de wens om inkomsten die op deze wijze worden verkregen, af te romen.

Ook bij het onderzoek – aannemende dat men aan de voorwaarden voor dat onderzoek voldoet – is dienstverlening mogelijk. Veelal zal het ook wel het geval zijn. Derhalve is het wel relevant om op dit punt de mogelijkheid te hebben om een aantal regels te stellen, want anders zou de schatkist zichzelf te kort doen. Maar het is niet gedaan om als het ware een reductie van de bekostiging te bewerkstelligen, maar wel om de financiële verhoudingen zuiver te houden.

Mevrouw Groenman heeft een wat ruimere inschrijvingsperiode voor de tweede fase bepleit met verwijzing naar de regeling die voor de eerste fase geldt. Ik kan die lijn niet zo goed volgen. Dat veronderstelt ten minste dat de eerste en tweede fase gelijk zijn. Maar dat is natuurlijk niet zo.

Voor verreweg de meeste studenten die de eerste fase met goed gevolg hebben doorlopen, geldt dat zij met vrucht hoger onderwijs hebben genoten, hetzij leidend naar een HBO-diploma, hetzij naar een getuigschrift vanwege de universiteit. Een volwaardige opleiding is afgerond. Enkelen mogen doorstromen naar de tweede fase en die tweede fase heeft een heel specifieke functie.

Ik vind dat die specifieke functie best in de beschouwing mag worden betrokken en dat daarbij ook, lettend op die omstandigheden, best zwaardere normen mogen gelden en dat je niet zonder meer kunt zeggen: dat doen wij in de eerste fase, dus doen wij het ook maar zo in de tweede fase. De gerichtheid van de opleiding is sterker.

Ik denk ook aan een bepaalde motivering, een bepaalde betrokkenheid. Derhalve zou ik ervoor willen pleiten de huidige regeling te handhaven. Werkvormen zijn in de eerste fase anders dan in de tweede fase. Ik ben er bedacht voor dat wij regelingen voor de tweede fase gaan maken omdat zij ook zo voor de eerste fase zijn, niet alleen bij het HBO maar ook bij het WO. Die tweede fase heeft een eigen functie en betekenis, ook voor wat betreft de bekostiging. Dat moet je goed in het oog houden; anders wordt die tweede fase in feite een verkapte studieduurverlenging. Dat moeten wij niet hebben. Vandaar dat ik ervoor zou willen pleiten hetgeen ik nu heb voorgesteld zo te laten.

Dat brengt mij tot de commissies van beroep, het amendement op stuk nr. 91.

De heer **Franssen** (VVD): Dat amendement zal ik nog wijzigen.

Minister **Deetman**: Ik wil toch nu reeds een aantal opmerkingen maken, omdat ik de wijziging niet ken.

Mijnheer de Voorzitter! Mevrouw Groenman vraagt zich af of er een landelijk beroep moet komen.

Naar mijn mening zijn er twee zaken aan de orde. Allereerst is er de problematiek van de inschrijving en vervolgens de problematiek van examens en een aantal andere zaken.

Voor wat betreft de inschrijving moet men zich realiseren dat een landelijke commissie – al dan niet een commissie in hoger beroep – voor alle instelling voor HBO niet kan. Ik wil nadrukkelijk wijzen op de regeling die wij getroffen hebben bij de WWO. Daar geldt voor wat betreft de inschrijving – als het gaat om de openbare instellingen – een landelijke commissie.

Voor wat betreft de bijzondere instellingen geldt dat men een eigen commissie kan hebben en heeft men die niet, dan valt men automatisch terug op de landelijke commissie. Ik denk niet dat je daarboven een hoger beroep moet creëren voor wat betreft de bijzondere instellingen, omdat je dan toch licht komt aan de ideeën en gedachten die ten grondslag hebben gelegen aan de mogelijkheid de bijzondere instellingen desgewenst een eigen commissie te laten hebben. Waar het gaat om de overige zaken waarvoor commissies van beroep kunnen zijn, geldt voor alle instellingen binnen de WWO gewoon een eigen commissie.

Ik vind dat dit ook bij het HBO moet en dat je ook daar geen hoger beroep moet hebben. Voor wat betreft het hoger beroep doet zich ook hier het probleem voor – het grootste deel van de HBO-instellingen is bijzonder – dat je mogelijk het risico loopt voorbij te schieten aan de eigen autonomie van die bijzondere instellingen.

Deetman

In de tweede plaats moet je je daar waar het in dit soort zaken gaat om de individuele relatie tussen instellingen en studenten, afvragen of je niet met een vorm van overregulering bezig bent en of op dit punt een landelijke commissie überhaupt goed werk kan verzetten. Ik pleit er dus nadrukkelijk voor op dit punt niet te komen tot een landelijke commissie dan wel tot een landelijke commissie in hoger beroep.

De heer **Ernsting** (CPN): Mijnheer de Voorzitter! De minister maakt een vergelijking met het wetenschappelijk onderwijs. Een elementair verschil lijkt mij echter te zijn dat de verhouding openbaar/bijzonder in het wetenschappelijk onderwijs gans anders is dan in het hoger beroepsonderwijs. Dat zou er dan toe leiden dat in het hoger beroepsonderwijs 90% zonder een hogere beroepsmogelijkheid komt te zitten.

Minister **Deetman**: Wat is nu in de verhouding openbaar/bijzonder onderwijs – lettend op de hele toestand met het inschrijvingsrecht en weet ik al niet wat – wezenlijk anders?

De heer **Ernsting** (CPN): De aantallen!

Minister **Deetman**: De aantallen, ja precies! Daarvoor geldt het principiële punt ook hier onverkort. Daar kan men niet omheen.

De heer **Ernsting** (CPN): Dat is best, maar dan moet u geen analogie met het wetenschappelijk onderwijs maken.

Minister **Deetman**: Er worden voorstellen gedaan. Ik zeg dan dat het niet kan en verwijs naar oplossingen die bij het wetenschappelijk onderwijs zijn gevonden.

Als men al wat anders wil dan in het wetsontwerp dat wij nu behandelen is voorgesteld, laat ons het dan doen op dezelfde wijze als bij het WO, want daar zit de zaak juridisch goed. Dat is de kern van mijn betoog. Ik pleit ervoor de zaak zo te laten als ze is, doch als men het iets anders wil, dan beveel ik aan om voor de juridische punten die ik heb aangedragen de lijn te volgen die bij het WO is gevolgd.

De heer **Ernsting** (CPN): Dat komt erop neer dat 90% van de instellingen voor het hoger beroepsonderwijs eigen commissies van beroep houdt en dat hooguit 10% een landelijke commissie zou kunnen hebben. Is dat uw voorstel?

Minister **Deetman**: Je mag aan iedere instelling een eigen commissie geven, ook aan de openbare. Het gaat mij echter om het hoger beroep. Ik vind dat punt zeer problematisch. Ik heb dat punt ook aangegeven. Derhalve zeg ik: neem dat voorstel zoals het er ligt; als men wat wil, moet je de regeling volgens het WO nemen die goed in elkaar zit en waarop niets is aan te merken. Dat is de kern van mijn betoog.

De heer **Franssen** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Het is het voornemen om morgenochtend een amendement van die strekking in te dienen.

Minister **Deetman**: Zowel mevrouw Groenman als de heer Schutte hebben over de nascholing gesproken. Dat brengt mij ertoe ook een opmerking te maken over een amendement dat een dezer dagen is ingediend door de heren Van Baars en Beinema. Er is een vraag gesteld over artikel 82c. Ik wil beklemtonen dat het er bij dat artikel juist om gaat een eventuele circulaireregen tegen te gaan door een regeling bij algemene maatregel van bestuur, dus met advies van de Raad van State voor te schrijven. Het vijfde lid van dat artikel 82 is een 'kan'-bepaling en dient te bevorderen dat de componenten van de opleiding een evenwichtige onderlinge verhouding vertonen qua omvang. Het gaat dus niet om de inhoud.

In het amendement wordt een nadere definitie gegeven van het begrip 'nascholing'. Misschien is het mogelijk dat in tweede termijn een toelichting op dat amendement wordt gegeven. Gelet op de toelichting begrijp ik dat men het begrip 'nascholing' nader wil definiëren. Ik zit echter met het probleem dat in artikel 82g, eerste lid, naar mijn gevoel wel een inhoudelijke definitie wordt gegeven.

Voorts vraag ik mij, gelet op het amendement, af of nascholing toch niet wordt losgekoppeld van de instellingen die de initiële opleidingen verzorgen. Daardoor loop je het risico dat je onduidelijkheid schept, ook wat de verzorgingsstructuur betreft en de activiteiten van de verzorgingsstructuur. Ik vraag mij af of dat amendement in de kern van de zaak wel een verduidelijking is en of het niet eerder verwarring oproept.

De heer **Van Baars** (CDA): Het is heel eenvoudig. Wij vinden dat, aangezien er in de literatuur verschillende definities bestaan van het begrip 'nascholing', dat begrip in ieder geval moet worden gedefinieerd.

Minister **Deetman**: Ik meen dat in artikel 82g, eerste lid, al een definiëring is gegeven. Met andere woorden: wat wordt er toegevoegd aan het voorliggende wetsvoorstel?

De heer **Van Baars** (CDA): Ik kom daar graag in tweede instantie op terug.

Minister **Deetman**: Uitstekend! Het is alleen een vraag ter verduidelijking. Wij moeten uiteindelijk een heldere wet hebben.

De heer **Hermes** (CDA): In artikel 82g staat geen definitie. Er staat wel iets, maar dat kun je op alle mogelijke manieren invullen, tot fietsbanden plakken toe.

De heer **Franssen** (VVD): Met de wet in de hand!

Minister **Deetman**: Deze absoluut verhelderende toelichting brengt mij tot de conclusie dat, als ik kijk naar de definitie die door de heren Van Baars en Beinema is voorgesteld, zelfs het fenomeen fietsbanden plakken niet van tafel is. Misschien kan ook wat de interpretatie betreft van artikel 82g, lid 1, een toelichting worden gegeven. Ik kan er zo niet mee uit de voeten. Wij moeten daar toch helderheid over hebben, wil ik daar ook een heldere conclusie aan kunnen verbinden.

Ik kom toe aan de beroepenveldcommissie, waarover met name de heer Schutte en mevrouw Groenman vragen hebben gesteld. Hoewel ik erken dat wij wellicht in herhaling vallen, ga ik ervan uit dat het punt is aangesneden, zodat ik er wel iets over moet zeggen. De heer Franssen heeft in dit verband opmerkingen gemaakt over de kwaliteit. Niet voor alle opleidingen zijn deze commissies noodzakelijk; er is slechts sprake van een mogelijkheid. Instellingen moeten een instellingswerkplan maken, waarin eindtermen zijn gegeven.

Aangezien het om beroepsonderwijs gaat, zou je kunnen zeggen dat als het ware beroepsprofielen zichtbaar zijn. Het gaat erom dat die profielen aansluiten bij het veld waarin de afgestudeerde wordt opgenomen. Men kan niet zeggen dat dit bij Onderwijs en Wetenschappen, al of niet in samenwerking met een ander vakdepartement, wordt uitgezocht. Het is goed dat, indien nodig, met een dergelijke commissie aan de slag kan worden gegaan om te bekijken of een opleiding nog wel op niveau is en of er wellicht inhoudelijke wijzigingen nodig zijn.

Men kan zeggen dat een en ander loopt via de HBO-raad. Ik weet dat er veel via de HBO-raad verloopt, maar deze raad is natuurlijk niet de samenbundeling van de representanten van het HBO-veld en bij voorbeeld het

bedrijfsleven De HBO-raad is het vertegenwoordigend orgaan van het HBO-veld, met de mensen uit de wereld van het HBO. De overheid heeft echter misschien op een bepaald moment de behoefte om te bezien of instellingswerkplannen en eindtermen nog wel aansluiten bij de behoefte en of wijzigingen nodig zijn. Deze commissies hebben te maken met het 'up to date' houden van de opleidingen.

In dit verband sprak de opmerking van de heer Franssen over periodieke evaluatie mij aan. Juist bij dergelijke commissies bestaan er mogelijkheden. Wij hebben een onderwijsinspectie die het echter ook niet allemaal kan 'behappen'. Het gaat om een zeer verscheiden veld. Een onderwijsinspectie kan wellicht iets organiseren, maar ook daar is de 'know-how' beperkt. Daarom lijkt het mij uitermate belangrijk dat wij die commissies kunnen creëren, om zo de opleidingen kwalitatief op niveau te houden.

Ik kom toe aan de titulatuur, waarover de heren Schutte en Franssen hebben gesproken. De laatste heeft opgeroepen, dit punt serieus te behandelen. Hij heeft die oproep terecht gedaan, want de zaak moet natuurlijk wel ordelijk worden geregeld. Hij vroeg mij een aantal zaken te bevestigen inzake het promotierecht en de WWO'84. In de titulatuur wordt, ten opzichte van de huidige situatie, met het voorliggende wetsvoorstel niets gewijzigd. Ik moet u zeggen dat ik deze materie toch aanmerkelijk ingewikkelder vind dan tijdens de behandeling in de UCV, met name van het amendement-Franssen, bleek. Titels moeten geloofwaardig zijn. De titel 'ing' bij het HBO wordt als zinvol ervaren; je moet niet zomaar een afkorting bedenken.

Ik weet niet of wij de zaak moeten regelen. Ik wil deze zaak in het kader van de kaderwet nader overwegen, want een en ander kan niet los van het WO worden gezien. Ik kan niet uit de voeten met het amendement zoals het er nu uitziet. Ik heb in de UCV ook al enige bezwaren genoemd, waarmee het probleem natuurlijk niet is opgelost.

Naar het oordeel van de heer Schutte geven in het wetsontwerp de woorden 'naar het oordeel van de minister' problemen, althans inzake het beroepsrecht. Wij hebben hierover al tijdens de UCV een discussie gehad en na afloop daarvan dacht ik dat ik de heer Schutte overtuigd had. Vanmiddag bleek het tegendeel.

Ik blijf echter bij de argumenten die ik in de UCV heb genoemd. Ik kan daar op dit moment niets nieuws aan toevoegen. Deze zaak wil ik echter in de komende uren of dagen nog wel eens bekijken wat de juridische kanten betreft. Ik blijf echter bij hetgeen ik in de UCV heb gezegd: het probleem dat de heer Schutte signaleert, doet zich mijns inziens niet voor. De woorden 'naar het oordeel van de minister' spelen altijd een rol in een situatie waarin al criteria gelden, namelijk op grond van het capaciteitsplan.

Als er experimenten in het geding zijn, is er een evaluatierapport. Met andere woorden: 'naar het oordeel van de minister' betekent niet dat de minister lukraak kan handelen. Ik erken echter dat er misschien een zekere beperking ten aanzien van het beroepsrecht in zit. Dat dit zover zou gaan als door de heer Schutte werd aangegeven, verwijzend naar een tweetal kroonuitspraken uit de sfeer van de ruimtelijke ordening, lijkt mij in dezen absoluut niet het geval. Dit is mijn reactie op de discussies in de UCV en hetgeen de heer Schutte vanmiddag heeft gezegd. Ik wil hier echter in de komende uren nog wel eens naar kijken.

De heer **Schutte** (GPV): Dat beloof ik ook. Dit zal echter niet in de komende uren plaatsvinden aangezien ik dan hoop iets anders te doen, maar wel morgen. Het voorbeeld dat de minister noemt, komt vrijwel letterlijk ook voor in de door mij genoemde jurisprudentie. Ik zal hier echter op terugkomen.

Minister **Deetman**: Ik weet dat u die jurisprudentie zo goed kent. Om die reden ben ik wat voorzichtig.

De nota Beiaard is door de heer Schutte ten tonele gevoerd en vooral inzake de universitaire lerarenopleidingen. Hij heeft gevraagd of die toch niet bij de lerarenparagraaf in het wetsontwerp HBO kon worden betrokken. Ik denk het niet. Laten wij nu wel wezen: de universitaire lerarenopleidingen vinden een wettelijke basis in de Wet twee-fasenstructuur. Dat is een geldende wet. Nu is de vraag aan de orde of misschien niet aan de universitaire lerarenopleiding een bepaalde invulling moet worden gegeven. Die discussie is gaande.

Ik wil ertegen waken om de uitkomst van die discussie te koppelen aan de lerarenopleidingen waarover wij nu spreken. Wij zullen nog over de universitaire lerarenopleidingen van gedachten wisselen. Nu behandelen wij echter de lerarenopleiding basisonderwijs, de NLO's, de MO-opleiding en de nascholing. Al deze zaken komen nu aan de orde. De universitaire lerarenopleidingen hebben een eigen dimensie.

Wanneer de beleidsnota de Kamer heeft bereikt, zullen wij voldoende tijd hebben om daarover te praten. Wij kunnen dan natuurlijk ook de structuren van en methoden bij de andere lerarenopleidingen in de beschouwingen betrekken.

De heer Willems heeft gevraagd naar de plaats van de emancipatie in het instellingswerkplan. Dit plan moet voldoen aan de wettelijke vereisten. Verder wordt de invulling aan de instellingen overgelaten.

De heer Van der Vlies heeft een opmerking gemaakt over het multisectorale karakter van clusters. Ook andere dingen moesten mogelijk zijn, monosectoraal. Hierover hebben wij gesproken in de UCV over STC. Ook de heer Beinema stipte dit punt aan. Naar mijn oordeel moet noch het een noch het ander in dezen dwingend worden voorgeschreven. Ik heb bepleit, beide mogelijkheden open te laten.

De heer Beinema en anderen spraken over verticale eenheden. Ik zou bijna vervallen in de oude term 'verticale scholengemeenschappen'. Wij doelen echter op hetzelfde. Ik vind dat de bespreking van de voorzieningen waarbij zich die problematiek thans voordoet, moet worden betrokken bij de Invoeringswet HBO. Wij hebben het nu over het trekken van een lijn voor het HBO, en wel een lijn waarvan wij zeggen dat deze goed is en waar het HBO verder mee kan gaan in de jaren tachtig en negentig.

Wij moeten oppassen dat wij bij het trekken van die lijn ons niet door allerlei zeer specifieke situaties laten leiden. Nu dreigt er echter het gevaar dat de structuur straks gaat domineren en dat situaties die wij als zinvol ervaren, straks onmogelijk worden. Daar zou ik tegen zijn. Die flexibiliteit moeten wij betrachten. Ik heb betoogd om deze zaak bij de invoeringswet te bezien, aangezien wij op het departement nog bestuderen hoe, gegeven de hoofdlijnen, voor die specifieke situaties bevredigende oplossingen kunnen worden gerealiseerd, waarbij vermeden wordt dat die specifieke situaties een regel worden voor andere situaties en ook dat de structuur ons de das gaat omdoen.

De heer **Beinema** (CDA): Ik beaam dat de structuur ons de das niet om moet doen. Betekent dit dat de minister

bepaalde ontwikkelingen – wij hebben het nautisch onderwijs als voorbeeld genoemd – niet wil blokkeren? Die ontwikkelingen moeten toch in alle redelijkheid doorgang kunnen vinden? Men kan niet vragen om daar één, twee of meer jaren mee te stoppen. Dan ontstaan er namelijk noodsituaties.

Minister **Deetman**: Daar ben ik mij volledig van bewust. Ik vind dat wij de situaties waarop de heer Beinema doelt, moeten analyseren en voorstellen moeten doen om bepaalde regelingen te treffen voor bepaalde situaties. Dat kan hier en daar zelfs tot een aanvulling van de wet leiden. Wij moeten dat wel zien langs de lijn die wij nu bezig zijn te trekken.

Het is natuurlijk dwaas om door ontwikkelingen die aan de gang zijn en die goed zijn, een streep te halen. Als men wil ombuigen, moet dat ook ordelijk verlopen in de besluitvorming. Daarover moeten wij met elkaar kunnen praten. Daarbij moeten ook de situaties die zich in de diverse takken van onderwijs voordoen, onder de loep worden genomen.

Dat geldt ook voor het amendement op stuk nr. 76, waarbij het gaat om de vooropleiding voor het kunstonderwijs. De heer Niessen sprak daar een aantal malen over. Reeds in de UCV heb ik gezegd dat het toeleidende onderwijs geregeld moet worden in de Wet op het voortgezet onderwijs. Het kan wel een specifieke voorziening vergen, maar het hoort thuis in die wet. Dat is ook in het belang van de leerlingen, ook in verband met de voorzieningen die daar gelden.

Ik heb dat probleem wegens tijdgebrek in de afgelopen anderhalf jaar niet kunnen oplossen. Ik kom er bij de invoeringswet op terug. Daarom moet deze discussie thans niet worden beëindigd doordat ik zeg hoe het moet of doordat de Kamer dat zegt. Wij moeten erover kunnen praten. Ik zie dat probleem, maar het toeleidend onderwijs moet m.i. in de Wet op het voortgezet onderwijs worden geregeld.

De heren Beinema en Franssen hebben gesproken over de sociaal-agogische opleidingen in Haarlem en Tilburg. In beginsel doet zich daar dezelfde situatie voor. Eerst worden de hoofdlijnen opgesteld en dan ziet men wel hoe het verder moet. Bij deze zaak spelen echter de kwestie van de duur van de opleiding en de kwestie van de toelatingseisen een rol. Ik ben er huiverig voor om voor deze opleidingen een specifieke regeling in de wet te treffen, aangezien ik niet weet waar dat toe leidt. De centrale vraag is of het nodig is.

Het bevoegd gezag heeft op dit punt grote vrijheid in dit wetsontwerp. De vrijstellingen kunnen zelfs voor de propaedeuse gelden. Bij de toelating geldt dat men, afgezien van de eisen die krachtens wet en regelgeving zijn gesteld, aanvullende eisen mag stellen. Dit punt moet ook in de beschouwingen worden betrokken. In het kader van het toelatingsrecht is het moeilijk om aanvullende eisen te stellen, maar dit punt moeten wij misschien eens bij de invoeringswet in de beschouwingen betrekken.

Het bevoegd gezag heeft echter heel grote vrijheden als het gaat om vrijstellingen en daarmee ook als het gaat om de duur van de opleidingen. Ik had er behoefte aan om dit te zeggen, omdat men, lettend op de kritische kanttekeningen uit die hoek, het idee zou krijgen dat men geen kant uit kan. Men kan echter alle kanten uit.

De heer **Franssen** (VVD): Het gaat om twee concrete artikelen in de wet, artikel 29 en artikel 33. Treden er op grond van die twee artikelen voor dat soort opleidingen nu geen specifieke problemen op die niet anders dan door aanvullingen in de wet zijn te regelen?

Minister **Deetman**: Ja. Dit probleem is echter tot nu toe onvoldoende verkend. Ik heb daar een aantal kritische vragen over die eerst zullen moeten worden beantwoord. Vandaar mijn algemene opmerking dat dit een zaak is die wij bij de invoeringswet moeten regelen. Daar moeten wij bezien of hiervoor uitzonderingen moeten worden gecreëerd. Ik vind dat wij datgene wat nu vanuit Haarlem en Tilburg wordt voorgesteld moeten toetsen op consequenties voor anderen en op redelijke eisen die anderen kunnen stellen. Ik kan dat nu niet geheel overzien.

Ik had er behoefte aan een opmerking te maken over de vrijheid van het bevoegd gezag, om althans aan te geven dat de situatie niet zo star is als ik uit sommige correspondentie wel opmaakte. Er is veel meer vrijheid. Over het principiële punt wil ik echter mijn gedachte nog eens laten gaan, want dat kan ik nu niet overzien.

De heer **Franssen** (VVD): Ik kom er in tweede termijn nog wel op terug.

Minister **Deetman**: Als de Kamer zich bereid verklaart de discussie over deze zaak bij de invoeringswet aan te gaan – bij de schriftelijke voorbereiding kan hier dan afzonderlijk aandacht aan worden besteed – dan ben ik wel bereid zo'n toezegging te doen. Wij moeten nu echter niet zo maar iets creëren voor een bepaalde opleiding, want morgen kan iemand anders dan zeggen: waarom geldt dat voor mij niet? Zo iets moet je weloverwogen doen. Op dit moment kan ik de consequenties hiervan niet overzien.

De heren Beinema en Franssen hebben gevraagd naar het overleg met het Lennard-instituut en het Gehrels-instituut. Het Lennard-instituut gaat, zo is mij gerapporteerd, vrijwillig uit het nascholingscircuit. Via de weg van privatisering gaat het verder zijn eigen weg. Daar doen zich nu geen problemen voor.

Bij het Gehrels-instituut loopt de zaak moeilijker. Het overleg gaat op dit moment nog voort. Op dit moment wordt samen met Gehrels onderzocht of samenwerking mogelijk is met de landelijke instellingen voor kunstzinnige vorming. Ik moet afwachten hoe dat overleg verder verloopt. Tijdens de UCV heb ik gesproken over samenwerking met de landelijke pedagogische centra. Mij is inmiddels gebleken dat het niet mogelijk is daarmee een samenwerking te realiseren. Die weg is dus afgesneden. Nu wordt nog bezien of die andere weg mogelijk is. Daarna moeten wij de balans opnieuw opmaken. Op dit moment kan ik er niet meer over mededelen. Mocht ik meer weten, dan zal ik de Kamer informeren.

De heren Van Baars en Beinema hebben een aantal opmerkingen gemaakt over het karakter van de STC-nota. STC gaat uit van stimuleren tot schaalvergroting, maar met een adequate bekostigingsregeling, die in de Wet HBO is vastgelegd. Hier domineert dus het element van de vrijwilligheid. Derhalve vind ik dat de bekostigingsregelingen van de PABO's ook vanuit de Wet HBO moeten worden benaderd. Wij moeten het vrijwillige karakter van de STC, waaraan overigens op grote schaal wordt meegewerkt, niet uit het oog verliezen, want dat is wel wezenlijk voor de aanpak.

Waarom hebben wij die aanpak gekozen? Je moet ervoor oppassen in de redenering te vervallen dat alles wat groot is ook mooi is. Dat is natuurlijk niet waar. Je moet wel degelijk op de effecten letten – ik verwijs hierbij naar mijn betoog over de lerarenopleiding basisonderwijs – en die ook in de beschouwingen betrekken.

Deetman

Het is moeilijk dat dit in een bepaalde plaats vanwege de rijksoverheid wordt afgewogen. Vandaar dat de weg is bewandeld, waarbij ook opvattingen en initiatieven van betrokkenen een rol spelen. Ik heb het idee dat de beste waarborg is, dat de positieve punten, verbonden aan schaalvergroting, en de positieve punten die aan de kleine schaal zijn verbonden intact kunnen worden gelaten.

De heer Van Baars heeft zeer uitvoerige opmerkingen over de PABO's gemaakt. Ik meen dat ik hierop aan het begin van mijn betoog ben ingegaan.

De heer Franssen heeft onder meer over de kwaliteitsbewaking gesproken. Ik heb al een punt genoemd, maar hij heeft er nog meer genoemd. Hij heeft gewezen op de verplichte propaedeuse. Een suggestie dienaangaande is door mij overgenomen. Wat de eindtermen betreft, beklemtoon ik dat de instellingen, afgezien van de lerarenopleiding, de vrijheid hebben de eindtermen in te vullen. Om die reden vind ik de beroepenveldcommissies ook van belang. Het is goed, te beklemtonen dat periodieke doorlichting – evaluatie, zoals door de heer Franssen beschreven – zeker een methodiek is die moet worden benut.

Als er eenmaal een instellingswerkplan is, heeft de onderwijsinspectie de taak erop toe te zien, dat dit plan ook wordt uitgevoerd. Dat lijkt misschien vanzelfsprekend, maar het hebben van werkplannen die wij nu her en der in het onderwijs krijgen – bij het basisonderwijs en bij het hoger beroepsonderwijs; bij het MDGO is ook van een schoolwerkplan sprake – betekent dat er aan de ene kant vrijheid aan scholen wordt gegeven en dat er aan de andere kant op zal worden toegezien dat wordt gedaan hetgeen men zegt te zullen doen. Dat heeft ook te maken met de kwaliteitsbewaking.

De heer Franssen heeft gevraagd of het mogelijk is in de algemene maatregel van bestuur te differentiëren naar regio, gedifferentieerd naar studierichting. Veel zal mogelijk zijn, maar op een gegeven ogenblik kan het een soort schijnexactheid worden. Ik durf deze vraag nu niet ronduit met 'ja' te beantwoorden. Men moet daar waar normen worden gehanteerd vermijden, dat deze normen alleen in dichtbevolkte gebieden tot toepassing kunnen leiden en dat men voor het overige automatisch gehouden is om af te wijken en specifieke betogen op te bouwen. Dat kan leiden tot een differentiatie naar regio.

De vraag is of het, als men naar studierichting gaat differentiëren, dan nog technisch mogelijk is naar regio te differentiëren. Men komt dan allicht in de situatie dat men de kaart van Nederland pakt en kijkt naar wat er aan HBO-instellingen, afdelingen en studierichtingen is en dat men ongeveer per studierichting en per afdeling gaat vaststellen: dat is de norm hier en dat is de norm daar. Wij moeten niet denken dat wij een geweldig groot veld hebben, dat niet is te overzien.

Bij het basisonderwijs ligt dat een slag anders. Daarom aarzel ik enigszins. De gedachte: regionale differentiatie en differentiatie studierichting gecombineerd zou in de uitwerking wel eens problemen kunnen geven, maar dat dit een rol moet spelen bij de toepassing van de norm, is voor mij buiten kijf.

De heer Franssen heeft een aantal verduidelijkende opmerkingen over de PABO's gemaakt. Ik wil hem vragen nog eens te kijken naar de instellingsnorm van 200 of daaromtrent. Die norm heeft toch een specifieke betekenis. Zij doet naar mijn mening niets af aan de betrokkenheid bij STC.

De algemene beraadslaging wordt geschorst.

De **Voorzitter**: De behandeling van het wetsvoorstel wordt aanstaande donderdag voortgezet.

Sluiting 22.52 uur.

Lijst van ingekomen stukken, met de door de Voorzitter ter zake gedane voorstellen:

1. een Koninklijke boodschap ten geleide van het voorstel van wet houdende beperking schadeloosstelling en toelagen voorzitter en overige leden Tweede Kamer en voorzitter Eerste Kamer der Staten-Generaal (18302).

Deze Koninklijke boodschap, met de erbij behorende stukken is al gedrukt;

2. zes brieven van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, met de mededeling dat zij in haar vergadering van 27 maart 1984 de haar door de Tweede Kamer toegezonden voorstellen van wet gedrukt onder de nrs. 17802, 17813, 17843, 18003, 18193 en 18218 heeft aangenomen.

De Voorzitter stelt voor, deze brieven voor kennisgeving aan te nemen;

3. de volgende brieven:
   - een, van de minister voor Nederlands-Antilliaanse Zaken, over de voortgang uitvoering RTC-besluiten (18107, nr. 2);
   - twee, van de minister van Buitenlandse Zaken, ten geleide van Overeenkomsten (18298, R1251 en 18301);
   - een, van de minister van Justitie, over de activiteiten van Barbie in Nederland (18280, nr. 2);
   - een, van de minister van Binnenlandse Zaken, over maximale subsidies politiek-wetenschappelijke bureaus (18100, VII, nr. 45);
   - twee, van de minister van Onderwijs en Wetenschappen, te weten:
   - een, over de Wet op het H.B.O. (16803, nr. 105);
   - een, over de T.V.C.-operatie (17649, nr. 43);
   - een, van de staatssecretaris van Financiën, over de kosten van heroïne als aftrekpost I.B. (18120, nr. 94);
   - vier, van de minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, te weten:
   - een, over de planprocedure (14889, nr. 82);
   - een, over de COVRA (18100, XI, nr. 116);
   - een, over grensoverschrijdend transport van gevaarlijke afvalstoffen (18100, XI, nr. 126);
   - een, over de planning van het milieubeleid (18292);
   - een, van de minister van Verkeer en Waterstaat, over de Oosterschelde (12449, nr. 75);
   - twee, van de minister van Economische Zaken, te weten:
   - een, over kolenvergassing Gasunie-Eemshaven (18100, XII, nr. 113);
   - een, over de economische vooruitzichten op middellange termijn (18300);
   - een, van de staatssecretaris van Economische Zaken, de heer Van Zeil, over het gebruik van nieuwe media (18100, XIII, nr. 112);
   - een, van de staatssecretaris van Landbouw en Visserij, over de Landinrichtingswet (15907, nr. 100);
   - twee, van de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, mevrouw Kappeyne van de Coppello, te weten:
   - een, over uitvoering van de motie-Buurmeijer (16102, nr. 73);
   - een, over de Wet buitenlandse werknemers (18100, XV, nr. 56);
   - drie, van de minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, te weten:

– een, over de herstructurering landelijke organisaties (18 047, nr. 14);
– een, over het ontwerp-rijksplan internaatsvormingswerk 1984 en 1985 (18 100, XVI, nr. 133);
– een, over de wetgeving W.V.C. (18 111, nr. 19);
– een, van de staatssecretaris van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, over personele bezetting sociaal-pedagogische diensten (14 406, nr. 96).

Deze brieven zijn al gedrukt;

4. de volgende brieven:
– een, van de minister voor Nederlands-Antilliaanse Zaken, ten geleide van een voorontwerp van wet tot wijziging van het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden;
– twee, van de minister van Buitenlandse Zaken, te weten:
– een, ten geleide van het verslag Veiligheidsraad 1983;
– een, ten geleide van een Overeenkomst met de V.N.;
– een, van de minister van Binnenlandse Zaken, over een interimregeling rijksbijdrage regionale brandweren;
– een, van de minister van Onderwijs en Wetenschappen, ten geleide van het eindrapport 'Kosten nieuw stelsel vervolgonderwijs';
– een, van de staatssecretaris van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, ten geleide van het jaarverslag Coördinatiecommissie stadsvernieuwing;
– een, van de minister van Economische Zaken, ten geleide van het aardwarmproject Delfland;
– een, van de minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, over het besluit opneming Bejaardenoorden.

De Voorzitter stelt voor deze brieven niet te drukken en voor kennisgeving aan te nemen. Voor zoveel nodig is kopie gezonden aan de betrokken commissies;

5. een brief van het Europees Parlement, t.g.v. een resolutie van 16-3-1984.

Deze brief ligt op de griffie ter inzage;

6. de volgende brieven e.d.:
– een, van de Raad van Kerken in Nederland, over de plaatsing van kruisraketten in Nederland;
– een, van J. D. Moerbeek, over de evaluatie van de Wet arbeid buitenlandse werknemers;
– een, van Ko Lauwers, over de bezuinigingen;
– een, van het gemeentebestuur van Nieuweschans, over de gemeentelijke herindeling;
– een, van W. Verschoor, over de bezwaren tegen betalen van BTW ten bate van de (kern)wapens;
– een, van Theo van de Loo, over Sovjetsoldaten in Nederland;
– een, van C. W. van Dongen, over de Wet op het Basisonderwijs;
– een, van Agglomeratie Eindhoven, over de bestuurlijke organisatie in de agglomeratie Eindhoven en het gebied Zuidoost-Brabant;
– een, van de Politieke beweging EEKTA, over het streven van Surinamers die uit Frans-Guyana trachtten Suriname binnen te vallen;
– een, van B. de Vries-Stoffel, over mensenrechten;
– een telex van mr. K. A. Keuning, over anti-semitische en anti-Israëlische uitlatingen van de Sovjet-ambassadeur;
– een, van gedeputeerde staten van Noord-Brabant, over een motie inzake het Industrie- en Havenschap Moerdijk;
– een, van het gemeentebestuur van Ruinen, over een motie stimulering beginnende ondernemers;
– een, van de Rijksuniversiteit te Groningen, over beperking instroom studenten medische faculteiten;
– een, van het Nederlands Adviescentrum Kampeerders, over de Kampeerwet;
– een, van de Vereniging van Nederlandse ziekenfondsen, over de wachtlijst fysiotherapeuten; motie Dees-Lansink;
– een, van de Universiteit van Amsterdam, over de bestuurscrisis Technische Hogeschool Delft;
– een, van een aantal leerlingen van het Irenehuis te Brunssum, over de bezuinigingen in het onderwijs;
– een, van drs. S. E. Pronk, over het rapport van de werkgroep Uiterst Medisch Handelen;
– een, van de Stichting rechtswinkel Amsterdam, over de problematiek rondom arbeidskrachten in een los dienstverband;
– een, van P. Wiersma, over zijn gedwongen werkloos zijn;
– een, van de generale synode der Nederlandse Hervormde kerk, t.g.v. 'Pastorale brief over de kernbewapening' en t.g.v. van een motie;
– een, van de Engelbewaarderskleuterschool en de O.L. Vrouw v. Lourdesschool, over het onderwijs-beleid;
– een, van mevrouw Van Daalen-Bremmers, over de wapenwedloop;
– een, van H. F. van der Zee, t.g.v. een schrijven aan de Hoge Raad der Nederlanden;
– een, van de Rijksuniversiteit Groningen, t.g.v. een motie WWO 1984;
– een, van SOWECO, over regeringsplannen Sociale Werkvoorziening;
– een, van Vormingswerk werkende jongeren, t.g.v. 'Youth unemployment and education';
– een, van het gemeentebestuur van Lekkerkerk, t.g.v. 'Het wordt menes!'.

Deze brieven e.d. liggen op de griffie ter inzage.